2023-24

INFRASTRUCTURI CULTURAL-COMUNITARE

CASTELE VII ÎN TRANSILVANIA RURALĂ

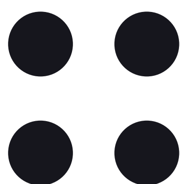

PNRR: Fonduri pentru România modernă și reformată!
Finanțat de Uniunea Europeană – UrmătoareaGenerațieUE

https://mfe.gov.ro https://www.facebook.com/PNRROficial

2023-24

Infrastructuri cultural-comunitare.
Castele vii în Transilvania rurală

Miki Braniște / **Ivona Vîstraș-Tătar** (coord.)

Presa Universitară Clujeană
2024

Concepție grafică **Maria Drăghici**
Redactor **Ana-Maria Țăranu**
Corectură **Adina Pașca**

ISBN 978-606-37-2228-8

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Tipărit în România.

CUPRINS

/

INTRODUCERE

CONTEXTUALIZARE

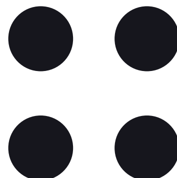
SCHIŢĂ PENTRU UN *CASTEL VIU*

PRACTICI ARTISTICE ȘI INTERVENŢIE CULTURALĂ

VOCI LOCALE

LECTURĂ VIZUALĂ

Credite imagini: **Ayham Abbas, Răzvan Anton, Cristina David, Maria Drăghici, Gela Neamțu și Patricia Marina Toma**. Fotografiile familiei Teleki, reproduse în volum, aparțin colecției personale **Ludvig Daniella**, iar **desenele lui Teleki Ernő** aparțin Muzeului de Arte Frumoase - Galeria Națională Maghiară din Budapesta și Academiei Maghiare de Științe - Departamentul de manuscrise și cărți rare.

INTRODUCERE

MIKI BRANIȘTE &
IVONA VISTRAȘ-TĂTAR

Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală analizează și arhivează un demers interdisciplinar construit în jurul întrebării: avem un castel reabilitat aflat în proprietate publică, cum poate acesta să devină parte a vieții comunităților rurale care îl înconjoară? Toate articolele prezente în volum explorează răspunsuri posibile din domenii de activitate diferite. Textele prezente, deși corespund unor zone de cercetare distincte, de la antropologie, istorie, etnografie, management cultural, la economie sau artă, au un punct de legătură: conexiunea dintre castel, sat și locuitorii săi.

Volumul de față continuă cercetarea-acțiune începută în anul 2021 prin proiectul *Modele alternative de infrastructură culturală (MAIC)* inițiat de artistele-cercetătoare Maria Drăghici și Catinca Drăgănescu în cadrul Departamentului de Cercetare, Dezvoltare, Inovare al Universității Naționale de Artă Teatrală și Cinematografie din București. Acestui proiect i s-a alăturat Facultatea de Teatru și Film din cadrul Universității Babeș-Bolyai astfel că, prin această colaborare, cele două instituții pun accentul pe rolul mediului academic în relația cu societatea, mai ales în domeniul inovării sociale și al schimbării sistemice. MAIC analizează felul în care intervențiile comunitare prin cultură, realizate alături de o rețea de parteneri formată din mediul ONG, academic, experți și autorități și comunități locale, într-o abordare integrată, plecând de la nucleul Cultură, Educație și Mediu, pot funcționa ca motor de dezvoltare și regenerare socială.

Infrastructuri cultural-comunitare. Laboratoare ale unui viitor durabil este un prim volum rezultat al analizei terenului de cercetare-acțiune din anul 2022 în comuna Dumbrăvița, județul Timiș. Acesta este urmat, într-o coerență conceptuală, metodologică și de stil grafic, de volumul de față, dedicat terenului de cercetare-acțiune realizat prin proiectul Castel viu: Artă și Comunitate la Posmuș derulat în anii 2023-2024.

De ce un proiect de intervenție culturală la Posmuș, un sat din comuna Șieu, județul Bistrița-Năsăud, Transilvania? Reabilitarea castelului Teleki din Posmuș, prin fonduri europene, a creat ocazia de a începe un nou teren de cercetare-acțiune alături de parteneri deschiși la găsirea unui model instituțional sustenabil pentru o infrastructură culturală nouă în mediul rural. Procesul de reabilitare a fost realizat sub coordonarea Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, care este actualul proprietar al ansamblului și al domeniului castelului Teleki. Proiectul nostru a fost derulat de Asociația Petrus Italus

Trust – Alianța pentru patrimoniul Bistrițean în parteneriat strategic cu Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Teatru și Film, realizat cu sprijinul Consiliului Județean Bistrița-Năsăud și al Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, administratorul castelului, cu susținerea Primăriei Șieu, a Școlii Gimnaziale Șieu și finanțat în cadrul Investiției I5, C11 din Planul Național de Redresare și Reziliență.

Castel Viu s-a înscris în tendința mondială de revitalizare a castelelor proaspăt reabilitate din mediul rural prin acțiuni de intervenție la nivelul comunității, iar direcția cercetării-acțiunii a fost ghidată de triada cultură-educație-mediu. Prin exemplul de bune practici am dorit să creăm un echilibru între dimensiunea turistică recent dobândită a acestei infrastructuri și nevoile comunității locale, contribuind la fixarea unei identități plurale a Castelului Teleki ca spațiu cultural-comunitar în viitor. Proiectul a aderat la paradigmele de abordare interdisciplinară a patrimoniului care insistă pe dimensiunea co-productivă și colaborativă a cunoașterii și a practicilor de revitalizare comunitară. Astfel, am organizat activități de tipul intervenției culturale în comunitate cu mai multe sub-componente precum: cercetare activă, școală de vară, serie de ateliere pentru copii, cercetare și documentare socio-artistică a poveștilor unor vârstnici din sat, serie de evenimente publice pentru toate vârstele, rezidențe artistice, activități de pedagogie teatrală și redactarea unui document strategic care să îndrume la punerea în comun a forțelor care pot contribui la o dinamică locală armonioasă.

Am pornit la drum realizând activități de cercetare care ne-au ajutat să înțelegem și să identificăm elementele de identitate locală a satului de azi, conturarea profilului localității și analiza relației comunității cu castelul Teleki din Posmuș. Firele roșii pe care cercetătorii invitați le-au descoperit în sat au reprezentat baza pe care s-a construit momentul de intervenție culturală, încurajând implicarea localnicilor în activități cultural-educative realizate în castelul recent reabilitat.

Castelul Teleki din Posmuș este unul dintre castelele restaurate și reabilitate în Transilvania prin fonduri europene (Programul Operațional Regional 2014 – 2020) și care au ca destinație funcția de centru cultural. Menționăm deschiderea altor astfel de spații patrimoniale în județul Cluj, cum sunt: castelul Bánffy de la Răscruci, aflat în proprietatea publică a Consiliului Județean și castelul Rákóczi-Bánffy de la Gilău, aflat în proprietate privată. Acestora le urmează reabilitarea altor castele transilvane în viitorul apropiat, de exemplu, un alt castel Teleki, de la Comlod, județul Bistrița-Năsăud, aflat tot în proprietatea publică a Consiliului Județean. Cercetarea-acțiune întreprinsă prin *Castel Viu* este cu atât mai relevantă cu cât vorbim de câteva infrastructuri noi în mediul rural din țară (în mare parte văduvit socio-economic și cultural), care au obligația, prin finanțarea europeană, să devină spații dedicate activităților culturale pentru minim cinci ani de zile. Prezența activă a castelelor în mediul rural a fost percepută ca element care poate contribui la revitalizarea satelor unde sunt amplasate, unele dintre ele fiind conectate recent cu noile rute ale castelelor din România. Analizele din volum se imersează în acest context de sprijin financiar consistent pentru recuperarea patrimoniului cu scopul îmbunătățirii viitorului socio-economic al localităților.

Cartea noastră este alcătuită din patru capitole, mărturii ale procesului de lucru din cadrul proiectului cultural *Castel Viu*. Primul capitol este dedicat contextualizării subiectului cercetat, respectiv Posmușul, locuitorii săi și castelul Teleki, cât și a relației dintre cele trei. Contribuțiile cercetătorilor din proiect se regăsesc în acest capitol și se completează reciproc, ajutându-ne să înțelegem condiția locală, dar și istoria locului și legăturile actuale cu lumea globală. Pentru că demersul nostru provine din zona culturii, deschidem capitolul cu articolul lui Simion Pop, „Patrimonializare neterminată: Castelul Teleki din Posmuş", care analizează și articulează local fenomenul patrimonializării, respectiv patrimoniul ca proces. Pop propune o grilă de cercetare în care leagă materialul de imaterial, istoria de procese socio-culturale și politice semnificative, iar acestea din urmă de percepții, experiențe, emoții, relații și interacțiuni. Prezentând limitele abordărilor patrimoniului autorizat sau patrimoniului participativ, Pop se concentrează pe introducerea și aplicarea conceptului de patrimoniu anticipativ (îndreptat înspre viitor) pentru a putea lua în considerare memoria locală și tensiuni sociale inerente ale comunității respective.

Ludvig Daniella este cercetătoarea istoriei familiei Teleki de Szék și reconstituie în articolul său, „Posmușul și familia Teleki în furtunile istoriei", povestea familiei nobiliare care a fost proprietara castelului și a domeniului de la Posmuș timp de câteva secole. Articolul ne dezvăluie informații istorice importante, de la primul proprietar din secolul XVII, Contele Teleki Mihály, până la date de istorie recentă cu privire la ultimul proprietar, Teleki Ernő și naționalizarea domeniului în anul 1949.

Capitolul continuă cu articolul Oanei Mateescu, „Distanță, inegalitate și patrimoniu critic", care examinează relația dintre patrimoniu, justiție restitutivă și inegalități socio-economice, ilustrată prin cazul Castelului Teleki din Posmuș. Mateescu propune un cadru critic în care patrimoniul nu este doar conservat, ci interogat activ prin încălcarea distanțelor spațiale, sociale și temporale. Ea subliniază cum procesele de patrimonializare reînvie tensiuni legate de inegalitate și exploatare istorică, în contextul migrației contemporane, muncii industriale și marginalizării etnice a comunităților roma. Mateescu pledează pentru o abordare a patrimoniului care să includă toate vocile comunității (indiferent de clasă și etnie) și să combată reproducerea inegalităților trecutului.

În articolul „Oameni, peisaje și natură în Posmuș", Ábrán Ágota face o incursiune în sat prin mijloacele antropologiei de mediu pentru a exemplifica modul în care natura este împletită cu viața oamenilor și acestea participă deopotrivă la co-crearea lumii satului. Ábrán prezintă câteva din întrepătrunderile vieților oamenilor și ale altor forme de viață cu istoria și geografia specifice Posmușului în subcapitole dedicate copacilor, animalelor, grădinilor, hotarului și livezilor. Conexiunea între Castelul Teleki și comunitatea locală, spune ea, se poate realiza nu doar prin relații între oameni, ci și prin relația acestora cu plantele și animalele din sat și împrejurimi.

Gela Neamțu, muzeograf, reușește, în „Calibrul pentru sortat mere la Ferma Pomicolă Nr. 1 Posmuș", să recupereze o parte a memoriei locale vii, exemplificând modul în care microistoriile se întâlnesc cu marea istorie, cum ar fi, de exemplu, retragerea armatei germane din septembrie 1944, care conduce la refugiul și evacuarea saşilor din

sat în Austria. Prin poveștile sătenilor, Neamțu surprinde relaţia dintre fosta reşedinţă Teleki şi comunitatea de-a lungul timpului și mai ales în momente politice cheie. Universul satului este redat în limbajul propriu al localnicilor, ajutând cititorul să se imerseze inclusiv sonor și lingvistic în demersul înțelegerii vieții trecute și actuale a Posmușului.

Ultimul articol din acest capitol de contextualizare, „Reședință nobiliară, fermă, castel", este scris de către arhitecta Lavinia Cociubei, care a cercetat funcțiunile și relațiile pe care obiectul de patrimoniu de azi le-a avut în perioada cuprinsă de la naționalizarea reședinței nobiliare până la momentul reabilitării, respectiv pe o durată de aproximativ 50 de ani. Acordând atenție conexiunii dintre arhitectură, funcțiuni și oameni, Cociubei arată cum ansamblul de clădiri s-a adaptat (devenind fermă) împreună cu persoanele care au locuit-o și folosit-o ulterior. Transformarea în fermă a reprezentat o schimbare de paradigmă care a dus la interacțiuni diferite cu spațiul, în continuare circumscrise relațiilor de muncă. Abordarea sustenabilă pentru funcționalizarea prezentului obiect de patrimoniu se bazează pe armonizarea fiecărei etape de viață a acestui monument istoric și pe valorificarea moștenirii spirituale și culturale a fiecărui grup care l-a utilizat de-a lungul timpului.

Miki Braniște deschide capitolul doi, „Schiță pentru un castel viu", cu un articol sinteză intitulat „Instituția culturală ca spațiu-rețea. Oameni, locuri, biodiversitate", care, în prima parte, identifică provocările principale observate în teren. În primul rând Braniște reiterează ceea ce echipa intuia încă de la debutul proiectului și anume lipsa conectării comunității cu noul spațiu cultural. Autoarea propune o soluție orientată către reconfigurarea spațiului cultural într-unul cuprinzător, care echilibrează nevoile economice și de mediu cu cele culturale și comunitare. Un ecosistem instituțional sănătos bazat pe colaborarea strânsă cu comunitatea sătească va putea media între dimensiunea locală și cea globală, generând plus valoare în ambele cazuri.

Articolul „Democratizarea memoriei: Castelul Teleki, suma așteptărilor, proiecțiilor și speranțelor" de Ivona Tătar Vîstraș cartografiază discursurile ce orbitează în jurul noului centru multicultural de la Posmuș. Discursurile dominante marșează pe o retorică a eficienței economice, a bunăstării comunității prin generarea unui flux considerabil de turiști sau chiar prin exploatarea comercială a castelului. Problema reprezentării comunității pare să fie periferică, cu toate că necesitatea de reconciliere istorică și socială cu domeniul Teleki se impune. Seria de întrebări ridicate în articol au în primul rând scopul de a provoca cititorul la reflexie asupra grupurilor și așteptărilor ce modelează destinul prezent și viitor al Castelului.

„Se poate trăi mai bine în Posmuș cu un castel istoric reabilitat?" este probabil întrebarea care stă pe buzele oricărui posmușean dar și pe cele ale autorităților locale „vinovate" de reabilitarea castelului. Prin modelele de bune practici pe care le menționează în articol, Cornel Ban deschide discuția spinoasă despre formele de exploatare ale castelului, dar și despre impactul pe care prezența castelului îl are sau îl poate avea în comunitate din punct de vedere economic. Scenariile propuse pleacă mereu de la situația din sat și coroborează contextul socio-economic local cu cel regional sau chiar național.

Proiectul „Castel Viu: Artă și comunitate la Posmuș" a permis conectarea cursului de „Management strategic în cultură" din cadrul programului masteral „Management și Antreprenoriat Cultural" al Facultății de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca cu universul cultural de la Posmuș. În cadrul cursului, studenții și profesorii coordonatori, prin dezbateri interactive și dialog, au construit un document programatic cu funcție strategică și pe alocuri operațională ce explorează minuțios intersecțiile și interdependețele spațiului cultural cu mediul extern. Obiectivele și măsurile propuse în „Pactul pentru Posmuș" încurajează colaborarea intersectorială pentru un viitor durabil al acestui spațiul cultural.

Capitolul al treilea, „Practici artistice și intervenție culturală" ne apropie mai mult de activitățile directe în comunitate din cadrul proiectului. Maria Drăghici, artist vizual și monitor de proces în proiectul nostru, realizează în articolul ei un instrumentar teoretic al cercetării-acțiune și al conceptului de design social, ca mai apoi să exemplifice articularea acestora în cadrul șederii echipei la Posmuș în vara anului 2023.

Andreea Iacob, regizoare de teatru și coordonatoarea echipei de teatru din teren, descrie în textul ei „Berzele, stejarul și contrabasul. Teatru documentar cu vârstnici la Castelul Teleki din Posmuș", procesul de lucru din cadrul atelierului de teatru pentru seniori, dar și interacțiunile echipei cu comunitatea descriind procesul de cunoaștere reciprocă și creație din timpul Școlii de vară.

„Cinema și memorie, la castel. Notițe pe marginea atelierului de film" articolul scris de Daniel Iftene, coordonatorul atelierelor de film pentru copii din cadrul proiectului, plonjează în lumea copiilor și tinerilor din Posmuș. Familiarizați cu tehnologia și instrumentele digitale, la fel ca oricare alți tineri de vârsta lor, tinerii din Posmuș sunt consumatori și chiar creatori de materiale audio-viziuale pe platformele social-media, observă autorul.

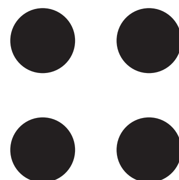
Cristina David, artistă rezidentă în cadrul proiectului, construiește, prin stilul ei jucăuș și foarte personal de a povesti, o imagine intimă asupra satului, în care omul, animalele și natura, determină pe rând cine este în prim plan. Articolul ne plimbă pe hotar printre ciulini, prin sat, pe la castel. Astfel ilustrează triada cultură-educație-mediu și ce beneficii poate avea într-un sat precum Posmușul.

Capitolul patru, „Voci locale", prezintă interviul „În dialog cu posmușenii la magazinul satului", realizat de Jasmina Cloșcă, absolventă a masterului de Management și Antreprenoriat cultural, asistent de proiect în cadrul *Castel Viu*. Scopul interviului a fost să redea modul în care o parte dintre locuitori se raportează la prezența castelului, la modul în care acesta poate genera schimbări social-economice în sat, cât și la sondarea directă a așteptărilor culturale a acestora față de programul realizat la centrul multicultural.

Pentru o cunoaștere nemijlocită a modului în care am gândit intervenția culturală prin organizarea Școlii de vară *Castel Viu* vă invităm să vedeți în continuare programul acesteia care s-a derulat pe patru niveluri: 1) atelierele de teatru și film pentru copii și adolescenți, 2) realizarea de interviuri cu vârstnicii din sat pentru crearea performance-ului bazat pe recuperarea amintirilor lor legate de munca la castel, 3) prelegeri și întâlniri cu

cercetători și profesioniști din țară și străinătate care au ajutat participanții la școala de vară să se familiarizeze cu perspectivele multiple de care avem nevoie pentru a observa interacțiunea dintre un obiect de patrimoniu și comunitatea locală, 4) organizarea evenimentelor publice care să faciliteze interacțiunea între publicuri diverse. Pentru concretizarea tuturor acestor activități a muncit o echipă formată din bistrițene și bistrițeni, posmușence și posmușeni, clujence și clujeni cărora le mulțumim încă o dată. Numele lor le veți găsi înainte de ultimul capitol al volumului, „Lectură vizuală", care narează grafic activitățile din cadrul proiectului „Castel Viu: Artă și comunitate la Posmuș". Imaginile confirmă experiența întâlnirii dintre locuitorii satului și Castelul Teleki mediată de activitățile de intervenție culturală.

Volumul de față dorește să ofere un exemplu de bune practici de intervenție culturală, fiind, totodată, o pledoarie pentru includerea în strategia noilor centre culturale găzduite de castelele transilvane restaurate și reabilitate a unei componente care să vizeze o dezvoltare organică prin construirea unei relații cu locuitorii din împrejurimile lor. Procesul de patrimonializare va fi îndeplinit când aceste clădiri vor deveni spații vii, prin restituirea lor comunității, prin conectarea patrimoniului material, la realitatea socială, nevoile, imaginarul și valorile relevante vremurilor contemporane, într-un orizont de atașament și transformare culturală corelată la provocările viitorului.

CON TEXT

/

SIMION POP

Cercetător în antropologie socială, consultant cultural
(Centrul Cultural Municipal „George Coşbuc", Bistrița)

PATRIMONIALIZARE NETERMINATĂ: CASTELUL TELEKI DIN POSMUŞ

În acest scurt articol propun noţiunea de *patrimonializare neterminată* pentru a înţelege situaţia actuală a Castelului Teleki din Posmuş. Clădirea, înregistrată de mulţi ani ca monument istoric, ajunsese într-o situaţie deplorabilă. Un proiect amplu de reabilitare cu finanţare europeană, propus de autorităţile judeţene, a reînnoit complexul arhitectural, oferindu-i un potenţial cultural şi turistic neaşteptat şi repunându-l astfel în circuitul public. Acest întreg proces, chiar dacă sinuos, a fost posibil într-un cadru (legislaţie, autorităţi publice, experţi şi expertiză, finanţări etc.) care a validat relevanţa clădirii pentru ceea ce numim *patrimoniu cultural* şi a realizat reabilitarea ei în conformitate cu această validare. Să ne reamintim definiţia patrimoniului cultural din legislaţia românească. Conform Legii nr. 182/2000, acesta este „format din totalitatea bunurilor care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor naționale, indiferent de regimul de proprietate al acestora."

Studiile interdisciplinare de patrimoniu din ultimele decenii au criticat amplu reificarea realităţii patrimoniale şi transformarea procesele sociale, culturale, politice şi economice care o constituie într-un domeniu al experţilor şi expertizei (Meyer 2018, Smith 2006). Această critică vede însă patrimoniul ca pe un proces complex în desfăşurare, şi nu doar ca un ansamblu de obiecte materiale sau realităţi imateriale catalogate ca atare. Patrimoniul implică, pe lângă expertiză de specialitate, şi chestiuni de identitate, memorie, de ataşament

afectiv şi valorizare culturală. Mai mult, *patrimonializarea* („patrimoniul ca proces") conectează mereu realitatea patrimonială - realitatea istorică semnificativă - la procese sociale, culturale şi politice mai largi ce implică comunităţile locale, naţionale şi transnaţionale. De asemenea, dimensiunea intangibilă a patrimoniului (percepţii, credinţe, experienţe, atitudini, emoţii) e prezentă constitutiv chiar şi în cazul aşa-numitului „patrimoniu material." Patrimonializarea nu este doar despre evaluarea şi validarea prin expertiză a unor bunuri culturale, ci şi despre relaţii şi interacţiuni între oameni, comunităţi şi realitatea patrimonială însăşi (Filippucci 2009).

Plasându-mă în siajul acestei critici fundamentale a noţiunii de patrimoniu, aş dori să aduc în discuţie cazul Castelului Teleki aşa cum l-am descoperit în cadrul proiectului *Castel Viu: Artă şi Comunitate*. În 2023 am avut şansa să fac o scurtă cercetare etnografică în satul Posmuş, să am conversaţii cu experţi cunoscători ai procesului de reabilitare a clădirii şi cu autorităţi publice implicate în revitalizarea sitului, dar şi să particip la multe dintre evenimentele care au făcut parte din intervenţia culturală propusă de proiect şi să urmăresc impactul lor asupra comunităţii locale. Fiind un proces, patrimonializarea implică, prin ea însăși, disonanţe, disensiuni, re-evaluări recurente în legătură cu realitatea patrimonială, dar cu toate acestea este, fără îndoială, marcată şi de momente de stabilitate şi consens (Smith 2006). Aceste momente sunt de fapt alinieri, metaforic vorbind, ale prezentului cu trecutul semnificativ şi viitorul acestuia.

Prin noţiunea de *patrimonializare neterminată* vreau să sugerez, mai degrabă exploratoriu, că în cazul Castelului Teleki procesul de patrimonializare a monumentului istoric şi a locului în întregul lui este încă deschis şi instabil, chiar dacă la prima vedere ar părea că reabilitarea clădirii şi implicarea autorităţilor publice în managementul procesului de revitalizare au consolidat decisiv statutul patrimonial. În cazul Posmuş, alinierile între trecut, prezent şi viitor nu sunt de fapt realizate. Mai mult, voi argumenta că o privire atentă asupra cazului, chiar dacă vorbim de o realitate patrimonială „clasică" - un edificiu ce a aparţinut aristocraţiei maghiare din Transilvania - suscită problematici insolite care pun în discuţie un anumit consens al experţilor şi sugerează nevoia proiectelor de intervenţie culturală şi artă comunitară ca forme de a experimenta posibilităţile viitoare ale patrimonializării.

În acest sens, voi prezenta succint trei teme care s-au precipitat în urma experienţei muncii de teren şi participării în proiect şi care duc, mi se pare, către ideea de patrimonializare neterminată în cazul Castelului Teleki: tema discursului patrimonial autorizat şi limitele expertizei, tema patrimoniului participativ şi a implicării „comunităţii locale" şi tema patrimoniul anticipativ şi a intervenţiei culturale.

Patrimoniul autorizat

Până în prezent, patrimonializarea Castelului Teleki s-a produs, de-a lungul deceniilor, printr-un amestec de legiferare fără rezultate imediate (castelul a fost de mult timp introdus pe lista monumentelor istorice) şi contingenţă administrativă. Etapele de patrimonializare au fost de fapt dominate de experţii în domeniu şi de instituţiile de resort care folosesc un *discurs patrimonial autorizat* (Filippucci 2009, Smith 2006) care este codificat în legi, liste de monumente ratificate, convenţii internaţionale şi istorii oficiale (estetice, arhitecturale, politice, sociale etc.). După trecerea castelului de la autoritatea locală (comuna Şieu) la Consiliul Judeţean, la începutul anilor 2000, noul administrator a propus de-a lungul anilor variante de revitalizare culturală şi turistică a clădirii. Asemeni altora monumente din Transilvania, se consideră că aceasta are o valoare arhitecturală, estetică şi istorică specială şi un potenţial turistic, cultural şi economic remarcabil. Aceste variante nu au devenit însă proiecte fezabile, finanţabile. Informal, actualul proces de restaurare şi reabilitare din fonduri europene a beneficiat şi de lobby-ul pe lângă autorităţile judeţene al unor persoane influente, cu origini în Posmuş. Acum câţiva ani, însă, tot la iniţiativa Consiliului Judeţean, a fost obţinută finanţarea europeană pentru reabilitare. Firma care a câştigat licitaţia pentru executarea lucrărilor de restaurare şi reabilitare, prin experţii ei, a luat deciziile concrete (posibile, între altele) în ceea ce priveşte tipul, materialele şi stilul reabilitării clădirii şi locului, fasonând implicit imaginea actuală a castelului. Menţionez aici ideea foarte bună de a transforma spaţiul din jurul stejarului secular de lângă castel într-un forum.

Patrimoniul participativ

Patrimonializarea implică inerent dimensiunea *participativă* (Filippucci 2009, Smith 2006). Pentru a întări această dimensiune se vorbeşte deseori despre implicarea „comunităţii locale" în proces. În acest context, termenul de „comunitate locală" - deseori folosit pentru desemna o situaţie de consens social în raport cu ataşamentul faţă de patrimoniul local - trebuie deconstruit cu atenţie, prin raportare la oportunităţile şi limitele practicilor participative ale diferitelor grupuri sociale locale, dar şi prin raportare la universul percepţiilor, ataşamentelor şi valorilor culturale în relaţie cu realitatea patrimonială.

Folosirea necritică şi triumfalistă a termenului de „comunitate" (şi acela aferent de "mândrie locală") pentru a justifica impulsul patrimonial, în faţa tensiunilor inerente patrimonializării, ar putea sugera existenţa consensului în jurul valorilor patrimoniale promovate de experţi şi discursul patrimonial autorizat. Patrimonializarea este, însă, un proces disonant în mod constitutiv tocmai pentru că implică mulţi actori şi multe dimensiuni (experienţele, valorile,

memoriile, identităţile, locurile materiale etc.) care sunt inerent marcate de instabilitatea semnificaţiei, de tensiuni sociale şi de posibilităţile excluziunii sociale şi materiale. Să reţinem deci că patrimonializarea nu este disonantă doar în anumite cazuri, ci în mod fundamental, chiar dacă beneficiază de momente de stabilitate şi consens.

Să urmărim, pe scurt, cazul satului Posmuş aşa cum l-am descoperit în cercetarea mea. Din conversaţii şi prin observaţie participativă am putut înţelege mai bine percepţiile şi atitudinile localnicilor faţă de castelul proaspăt reabilitat. Din această perspectivă, acest monument se află într-o situaţie patrimonială liminală pentru că cei care l-au folosit în momentul lui de glorie (moştenitorii familiei Teleki) nu sunt implicaţi în niciun fel în procesul de patrimonializare. Discursul patrimonial autorizat care vorbeşte despre valoare estetică şi arhitecturală, istoria semnificativă a aristocraţiei şi ataşamentul identitar este ineficient aici. Cine este de fapt publicul acestui discurs? Am descoperit că localnicii găsesc cu greu repere de identificare şi ataşament afectiv în cadrul acestuia.

Istoria familiilor nobiliare maghiare (grofilor) şi a stilului lor de viaţă este aproape necunoscută locuitorilor satului. Această zonă a memoriei culturale locale este vagă şi inexactă. Ataşamentul lor memorial şi identitar faţă de castel este minimal şi pentru că felul în care percep şi valorizează patrimoniul local este diferit de cel propus de discursul patrimonial autorizat în cazul monumentului istoric. Discursul despre patrimoniul local, ca în multe alte zone rurale, a fost marcat de discursul naţionalist-etnologic elaborat în socialism şi post-socialism. Pentru mulţi localnici patrimoniul local este format din acele tradiţii locale ţărăneşti ce se constituie în jurul caselor țărănești, portului popular, dansurilor, folclorului muzical şi a obiectelor ţărăneşti vechi etc. Încă există puţine istorii academice, ca să nu mai vorbim de cele populare, care să integreze substanţial istoria nobilimii maghiare, cu toate tensiunile sociale, raporturile de putere şi formele de violenţă, în istoria satelor transilvane româneşti sau săseşti. Mai degrabă valorile patrimoniale nobiliare maghiare şi cele ţărăneşti, sub presiunea naţionalismului, au fost elaborate urmărind traiectorii paralele.

Mult mai vii şi elocvente mi s-au părut însă amintirile localnicilor despre utilizarea castelului în timpul comunismului, ca sediu al IAS-ului (fermei agricole, „Gostatul” cum îl numesc localnicii) unde foarte mulţi dintre locuitorii satului erau angajaţi. În fiecare toamnă, castelul găzduia studenţi care veneau în practica agricolă obligatorie în comunism la culesul merelor (ferma agricolă fiind specializată în pomicultură). Studenţii stăteau acolo chiar şi 2-3 luni de zile. Pe lânga munca grea care le asigura viaţa cotidiană, localnici îşi amintesc şi petrecerile câmpeneşti organizate în incinta castelului.

O altă zonă vie a memoriei locale este cea a relaţiei cu saşii, care de fapt au fondat satul Posmuş şi erau cândva majoritari. Ultimii saşi au părăsit Posmuşul la începutul anilor 70, iar localnicii actuali încă mai păstrează legătura cu cei plecaţi în Austria şi Germania. Cultura săsească a marcat evoluţia istorică a satului Posmuş la fel de mult ca şi prezenţa familiei nobiliare Teleki.

Am sugerat existenţa zonelor „calde" şi „reci" ale memoriei locale. Se poate trage concluzia că discursurile şi practicile patrimoniale autorizate din jurul castelului s-au referit la o istorie specifică şi la locuri memoriale care nu implică de fapt comunitatea locală. În scopul întăririi dimensiunii participative a patrimonializării trebuie recuperată o istorie socială mai comprehensivă, post-naţionalistă, care să includă toate comunităţile etnice, toate perioadele memoriale semnificative ale istoriei castelului (inclusiv socialismul) şi să accepte realitatea şi dinamica relaţiilor de putere care au marcat acel loc.

Patrimoniul anticipativ

Propun aici şi o lectură a dimensiunii anticipative (Högberg 2020, Meyer 2018) a patrimonializării în cazul Castelului Teleki. Aceasta este o dimensiune care mi se pare că reuşeste să integreze şi să depăşească limitele identificate până acum în discursul patrimonial autorizat şi în participarea „comunităţii locale". Ce spaţiu tematic deschide noţiunea de patrimoniu anticipativ, „patrimoniul îndreptat către viitor", spre deosebire de „patrimoniul îndreptat către trecut"? Ambele perspective coexistă în orice proces de patrimonializare, dar felul în care sunt echilibrate în relaţie cu prezentul este decisiv. În cazul „patrimoniului îndreptat către trecut", valoarea istorică şi patrimonială a unor clădiri, de exemplu, este decisă retrospectiv printr-o serie de proceduri taxonomice, dar şi prin raportarea la nevoi memoriale, estetice sau politice (vezi constituirea statelor națiune şi presiunile naţionalismului). Impulsul de conservare şi restaurare patrimonială e definit prin raportarea „comunităţilor" (locale sau naţionale) la un trecut semnificativ care trebuie transmis cu orice preţ, pentru a asigura continuitate şi stabilitate socială, prin activităţile prezentului generaţiilor viitoare. Fireşte că de cele mai multe ori acest „imperativ moral" al patrimonializării, îmbibat de nevoi identitare şi cultural „înalte", este de fapt marcat de realităţi contingente (ex. resursele financiare sau deciziile politice).

Patrimoniul anticipativ, dincolo de impulsul de conservare şi păstrare, presupune nişte problematici subtil diferite şi denotă felul în care patrimoniul se constituie în jurul unor probleme culturale şi sociale ale prezentului (de multe ori tensionate, traumatice sau conflictuale) care însă au potenţialul de fi instituite ca realităţi care trebuie memorializate şi semnificate ca importante pentru viitorul societăţii. Din perspectivă anticipativă, întrebările *de ce*, *ce* şi *cum* patrimonializăm

devin critice şi deschid spaţii noi de reflexivitate asupra impulsului „de păstrare" în societăţile noastre. „Cum ne raportăm patrimonial la viitor?" nu e deloc o întrebare fără sens, cum poate ar crede unii experţi loiali practicilor de conservare cu orice preţ. Poate unul dintre cele mai interesante exemple, în societăţile post-socialiste, care sugerează complexitatea şi urgenţa înţelegerii dimensiunii anticipative sunt procesele de patrimonializare, de multe ori contradictorii, din jurul „moştenirii comuniste" care marchează, încă, societatea actuală (de la "muzeele terorii", la patrimoniul industrial şi la patrimonializarea vieţii cotidiene din timpul socialismului).

În cazul Castelului Teleki, dimensiunea anticipativă a patrimonializării este importantă pentru că poate lua cu adevărat în considerare harta reală a memoriei locale şi dinamicile şi tensiunile sociale din sânul comunităţii prezente. Poate una dintre cele mai semnificative teme ale prezentului este cea legată de poziţia invizibilă a comunităţii rome - o comunitate vibrantă şi relevantă pentru dinamica comunitară locală - în procesul de patrimonializare al Castelului Teleki (vezi articolul Oanei Mateescu).

Proiecţii

Cum ar trebui să înţelegem participarea comunităţii, dezvoltarea ataşamentului faţă de această clădire de patrimoniu dacă luăm în considerare, cu adevărat, limitele discursului patrimonial autorizat şi faptul că dimensiunile participative şi anticipative sunt constitutive patrimonializării? În primul rând, aceste dimensiuni nu pot fi articulate fără o cercetare comprehensivă a „comunităţii locale" ca realitate plurală, tensionată şi cu un viitor deschis şi imprevizibil. Reprezintă patrimonializarea castelului proaspăt reabilitat o oportunitate pentru a negocia aceste dimensiuni plurale, tensionate şi incerte ale viitorului comunităţii? Poate deveni el un loc al memoriei viitorului zonei? Doar înţelegerea acestei oportunităţi permite de fapt continuarea procesului de patrimonializare a locului şi a monumentului istoric din Posmuş. Dacă este să devină un loc al memoriei colective viitoare cu toate disonanţele ei asumate, strategiile culturale din jurul castelului trebuie să presupună această sondare a prezentului comunităţii prin cercetări de teren, dar şi prin proiecte de artă comunitară şi colaborativă (Bishop 2012). Patrimonializarea participativă şi anticipativă presupune o expandare a practicilor manageriale curente, instituţionale şi informale, pentru a putea integra procese participative reale şi scenarii de viitor alternative. Iar aceste scenarii trebuie mereu imaginate împreună cu comunitatea şi integrate ca parte a vieţii ei. Instituţiile, experţii şi actorii non-locali implicaţii în patrimonializare trebuie la rândul lor să stimuleze, pe cât se poate, dimensiunea participativă şi anticipativă a patrimoniului local.

Limitele discursului patrimonial autorizat, prezenţa încă firavă a dimensiunilor participative şi anticipative fac ca patrimonializarea Castelului Teleki să fie un proces deschis, neterminat. Unul dintre pericolele revitalizării monumentului istoric este acela de a nu percepe complexitatea patrimonializării ca proces deschis ce implică mai mult decât discursurile şi practicile experţilor şi ale autorităţilor publice implicate. Dimensiunile participative şi anticipative sunt fundamentale pentru plasarea Castelului Teleki în orizontul unui viitor deschis care să tematizeze viaţa comunitară prezentă aşa cum este, cu toate disonanţele ei dar şi cu potenţiale noi forme de ataşament faţă de castel şi loc. Iar pe lângă alte forme de regenerare locală (ex. turismul), implementarea unor proiecte de artă comunitară şi colaborativă sunt necesare pentru a dezvolta capacităţi participative şi pentru a imagina permanent viitoruri capabile să integreze toate grupurile sociale locale în patrimonializarea unui loc pentru toţi. De asemenea, stimularea cercetării de teren şi a cercetării istorice comprehensive este fundamentală pentru a nu ne replia prea repede în cadrele discursului patrimonial autorizat şi în modele manageriale care sunt de fapt oarbe în faţa prezentului şi viitorului localităţii şi a comunităţilor ei.

Referinţe:

- **Bishop, Claire.** *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship.* United Kingdom, Verso Books, 2012.
- **Filippucci, Paola.** *Heritage and methodology: a view from social anthropology.* In M.-L. Stig Sørensen and J. Carman (eds.) Heritage Studies: methods and approaches. Routledge 2009, pp. 319-325
- **Högberg, Anders** and **Holtorf, Cornelius.** *Cultural Heritage and the Future.* United Kingdom, Taylor & Francis, 2020.
- **Meyer, Birgit** and **van de Port, Mattijs**. *Sense and Essence: Heritage and the Cultural Production of the Real.* United Kingdom, Berghahn Books, 2018.
- **Smith, Laurajane.** *Uses of Heritage.* United Kingdom, Taylor & Francis, 2006.

DANIELLA LUDVIG

Cercetătoare

POSMUȘUL ȘI FAMILIA TELEKI ÎN FURTUNILE ISTORIEI

Pe proprietarii Posmuşului îi cunoaştem din anul 1228, când regele Ungariei, Endre al II-lea, l-a deposedat de toate proprietăţile pe necredinciosul ban Simon din neamul lui Kacsics, care a participat la asasinarea împărătesei Gertrudis, şi le-a dat trezorierului Dénes din neamul Tomaj. În decursul secolelor, Posmuşul a mai fost, între altele, în posesia familiilor Salgai, Szécsényi, Bánffy de Losoncz, Hunyadi. În 1661, când a devenit proprietatea familiei Teleki, care a deţinut-o zece generaţii la rând, pentru aproape 300 de ani, Transilvania a fost terenul rivalităţii turco-austriece. Originea familiei Teleki se presupune a fi din Dalmaţia şi provine din familia Garázda a neamului Woyk. În Dalmaţia purtau numele de Garázda de Mecsenics. S-au stabilit în Ungaria în secolul XV, unde s-au împărţit în trei ramuri: Garázda de Zágorhid, de Széki, şi de Teleki. Pe Anna, fiica ultimului reprezentant al ramurii Garázda de Szék a luat-o de soţie Mihály din ramura Teleki, căpitanul gărzii de corp al domnitorului Báthori Zsigmond, care cu acordul domnitorului a unificat cele două nume şi astfel s-a născut numele: Teleki de Szék.

Contele Teleki Mihály ***(Oradea, 1634 – Zărnești, 21 august 1690)***

A fost un politician remarcabil, un om de stat puternic, cancelarul Transilvaniei, consilierul principal al principelui transilvănean Apafi Mihály I, deținător al titlului de conte al Sfântului Imperiu Roman (1685) și fondatorul moștenirii familiei. A dobândit domeniul din Posmuș în urma unei donații din partea principelui Kemény János în 1661. În anul 1662, în bătălia de la Seleușul

Mare (Nagyszőlős) – a cărei miză a fost tronul domnesc al Transilvaniei – dintre armata otomană și principele Kemény János, susținut de curtea vieneză, Kemény a căzut în luptă, iar supraviețuitorii armatei învinse – printre care şi Teleki Mihály – au fost deposedaţi de toate avuțiile. Proprietățile confiscate ale susținătorilor lui Kemény János au fost dăruite oamenilor fideli principelui Apafi Mihály I, susținător al suzeranității otomane. Posmușul a ajuns în proprietatea lui Bánffy Dénes, baron înstărit, proprietarul domeniului de la Bonțida. În 1674 acesta a căzut în dizgrație și a fost decapitat. În acest moment Teleki Mihály a dobândit o parte din domeniile confiscate de la Bánffy, inclusiv castelul de la Gornești (Gernyeszeg), castel ce a rămas de atunci în proprietatea familiei Teleki. Cu toate acestea, domeniul din Posmuș i-a fost restituit mai târziu în două tranșe: pe 21 iunie 1675 a cumpărat partea lui Barcsai, iar pe 4 noiembrie 1676, partea lui Bánffy. Teleki Mihály a avut treisprezece copii. Averea sa imensă a fost împărţită între cei şase fii şi şapte fiice, însă proprietăţile, după cum este menţionat în testamentul din 1683, au fost moştenite doar de fiii săi.

Contele Teleki Mihály *(Șoroștin, 1671 –1720)*

A fost cel de-al doilea moștenitor al domeniului de la Posmuș. A fost ofițer în Răscoala curuților, condusă de Rákóczi Francisc al II-lea împotriva regimului habsburgic. Din căsătoria cu Toroczkai Kata, Teleki Mihály a avut cinci copii. Posmușul a fost moștenit de fiul său cel mare, János.

Contele Teleki János *(1697 – Vingárd, 1743)*

A fost fondatorul ramurii romano-catolice a familiei Teleki. Și-a afirmat îndepărtarea de religia reformată prin construirea unei capele de rit catolic la Posmuș. Câteva obiecte religioase din capelă au fost păstrate de moștenitorii săi până în perioada comunistă.

Contele Teleki Pál *(Cluj, 1719 – 1773)*

Împreună cu soția sa, contesa Haller Borbála de Hallerkeö (1720 – Cluj, 6 februarie 1770) au fost primii restauratori ai castelului din Posmuș. Forma în care cunoaștem noi azi castelul este în cea mai mare parte cea construită de Teleki Pál în secolul XVIII. Pál a început să amenajeze vechile dependințe din lemn. Noua locuință a fost probabil finalizată în 1752, după cum indică data gravată pe ancadramentul ușii. Corpul Poartă, etajat, cu blazonul nupțial Teleki-Haller, a fost probabil finalizat după clădirea rezidențială, în timp ce întregul patrulater din jurul conacului a fost finalizat mai târziu. Prin paralele stilistice între lucrările de sculptură în piatră dintre clădirea castelului de la Posmuș, Biserica Armenească din Gherla și domeniul de la Bonțida, la care se lucra

în aceeași perioadă, se poate presupune că aceiași meșteri au lucrat în cadrul acestor trei șantiere prestigioase din Transilvania, în acea perioadă. În Posmuș spațiul de locuit înconjurat de un dreptunghi de anexe a urmat modelul cunoscut din Bonțida, deși cu un rezultat final mult mai modest. Se presupune că Peter Grimmer, cel care a supravegheat lucrările din Bonțida și stucatorul Romanus Lehr din Gherla ar fi fost prezenți și la construcția de la Posmuș.

Încăperile au fost acoperite probabil cu bolți încrucișate baroce, iar cele rectangulare cu boltă în stil în oglindă. Sala de mese, salonul, capela și dormitorul erau decorate cu stucatură colorată reprezentând motive florale. Camera de zi era galbenă, dormitorul era verde, iar clădirea avea în componență și o cameră de culoare roșie. În fața intrării, deasupra accesului în pivniță, se afla o filigorie cu arcade, cu trepte de piatră sculptate. Pridvorul din cărămidă era boltit. Casa de locuit, poarta etajată și șopronul din grădină erau toate de un albastru răsunător, cu colțuri vopsite în alb.

Documentele proprietății din 1774 și 1806 menționează existența unui turn cu ceas din lemn pe fiecare parte a porții. Complexul de clădiri era înconjurat de grădini, cu o alee de tei ducând spre intrare. În 1774 treizeci de răsadnițe au fost plantate cu legume, două cu căpșuni și flori mixte plantate în forme de figurine. Straturile erau separate între ele cu pomi fructiferi altoiți, coacăze, agrișe și cimișir tuns. În centrul grădinii se afla o orangerie încălzită cu rozmarin, flori sensibile și lămâi. Documentele din 1806 menționează deja un teren de popice. Pál și soția sa au amenajat un parc în jurul castelului, iar zona din spate a fost ridicată și acolo au plantat brazi și cimișir. Din pădurea care înconjura odinioară castelul, în spatele casei de locuit, a rămas stejarul secular pe care îl vedem și astăzi, cu o plăcuță, amplasată pe trunchiul său de către Ernő Teleki, care indică anul în care a fost plantat copacul: 1406.

Contele Teleki Mihály *(Posmuș, 1755 – Posmuș, 1792)*

El a amplasat în capelă statuia Sfântului Iosif și statuia Fecioarei Maria cu Pruncul, ambele aproape în mărime naturală.

Contele Teleki Ferenc *(Bistrița, 1785 – Posmuș, 1831)*

A fost poet, avocat, șambelan imperial și regal, membru de onoare al Academiei Maghiare de Științe (1831). La vârsta de paisprezece ani a plecat la Viena, unde a studiat la Theresianum, o școală pentru tinerii din familiile nobiliare. Aici s-a germanificat, iar mai târziu, sub influența prietenului său Döbrentei Gábor, poet, om de litere, creatorul cuvântului „istorie" (*történelem*) în limba maghiară, s-a întors la limba sa maternă și a început să scrie poezii în limba maghiară. A sprijinit teatrul maghiar din Cluj și a fost patronul mai

multor publicații de limbă maghiară. Din cauza stilului său de viață extravagant, era cunoscut în familie sub porecla „poetul risipitor". Colecția sa de poezii în manuscris este păstrată în Arhivele de Manuscrise ale Academiei Maghiare de Științe. La Posmuș a dus o viață de familie liniștită. S-a căsătorit cu o rudă îndepărtată, contesa Teleki Karolina (1783 – 1867). Și-a petrecut zilele pe domeniul de la Posmuș practicând agricultura, grădinăritul și dedicându-se scrisului. Reședința a fost mistuită de flăcări în 1824. Astfel Teleki Ferenc a devenit cel de-al doilea restaurator al castelului. A reconstruit părțile clădirii care fuseseră parțial arse, a renovat părțile rămase și a turnat un clopot nou în turnul porții cu un etaj pentru a-l înlocui pe cel vechi care se topise. Clopotul se păstrează acum în clopotnița bisericii reformate din Dorolțu (Nádasdaróc), județul Cluj. Inscripția sună astfel:

„O.A.M.D.G.É.B.M.V.H. GRÓF TELEKI FERENTCZ GRÓF
TELEKI KÁROLINA PASZMOSON. 1824. ÁPRILIS 27 kén
NAGY ÉGÉS ÁLTAL EL OLVADOTT HARANG MASZÁJÁBÓL".
„O.A.M.D.G.É.B.M.V.H.
(Omnia Ad Maiorem Dei Gloriam Et Beate Marie Virginis Honorem)
"CONTELE TELEKI FERENTCZ
TELEKI KÁROLINA POSMUȘ. 27 aprilie 1824.
DIN MATERIALUL CLOPOTUL TOPIT ÎN URMA INCENDIULUI".

Când clădirile au redevenit locuibile și-a mutat înapoi lucrările scrise și biblioteca, care fuseseră salvate de la incendiu și a reamenajat reședința.

Contele Teleki Eduárd *(Bratislava, 1813 – Șomcuta Mare, 1875)*

A trăit în Posmuș împreună cu soția sa, contesa Haller Mathilde de Hallerkeő (1818 – 1892) și copiii lor până în 1849, când a fost nevoit să fugă în timpul Revoluției de la 1848. Castelul a fost jefuit, iar unele părți ale acestuia au fost aproape distruse. Biblioteca, colecția și porțelanurile lui Teleki Ferenc au fost, de asemenea, distruse. Eduárd s-a mutat împreună cu familia sa și cu mama sa, Teleki Karolina, rămasă văduvă, la Șomcuta Mare în județul Satu Mare, iar Posmuș a rămas nelocuit timp de decenii.

Contele Teleki Andor *(Baia Mare, 1847 – Teaca, 1873)*

Împreună cu soția sa, Cserényi Anna de Alsóbalázsfalva (1848 –1940) și-au stabilit reședința la Posmuș. Au avut doi copii, un fiu, Ferenc, și o fiică, Mathilde. În vremea lor au repuse în folosință unele părți ale clădirilor. S-a demolat capela, iar cele două statui din interiorul capelei au fost amplasate de o parte și alta a porții de intrare. Contesa rămasă văduvă în anul 1873 a trăit pe domeniul său din Blăjenii de Jos,

apoi la Posmuș până la vârsta de 92 ani. Ea și soțul ei au fost înmormântați în același loc pe un deal abrupt vizibil de la depărtare Posmușul a fost moștenit de Ferenc.

Contele Teleki Ferenc (*Posmuș, 1870 – Cluj, 1925)*

În 1896, s-a căsătorit cu baroneasa Bánffy Anna de Losoncz (1877 – 1907), nepoata baronului Bánffy Dezső, prim-ministrul Ungariei. Tânărul cuplu a locuit și în castelul socrului, baronul Bánffy Ernő, în Borșa, dar și în Posmuș. Iernile le petreceau în Palatul Esterházy de pe strada Universității nr. 8, din Cluj, locuința soției. Aici s-au născut copiii lor, Erzsébet, Margit, Cecile și gemenii, Andor și Ernő. Margit a murit de difterie la vârsta de opt ani, iar un an mai târziu, mama copiilor în vârstă de 31 de ani, a căzut și ea victimă unei epidemii de tifos. Tatăl văduv nu s-a recăsătorit niciodată. S-a ocupat cu consolidarea moşiei, cu creşterea cailor şi cu vânătoarea. În 1910 a fost ales deputat al circumscripției Teaca (Teke) în parlamentul ungar și a fost membru al Partidului Național al Muncii până în 1918. În Primul Război Mondial, în ciuda unei afecțiuni cardiace, s-a oferit voluntar pentru serviciul militar și a luptat pe front având gradul de căpitan de husari. Ultimii ani din viață au fost marcați de lupta cu autoritățile române pentru păstrarea proprietăților familiei. A murit în 1925 și a fost înmormântat în Cimitirului Central din Cluj.

Contele Teleki Ernő *(Cluj, 1902 – Cluj, 1980)*

A fost cel de-al zecelea și ultimul proprietar din familia Teleki. El însuși a scris despre împărțirea proprietăților: „Posmușul a trecut de la tatăl meu, Teleki Ferenc, la Andor și la mine. Cu toate acestea, eu am devenit proprietar direct în cartea funciară."

Gemenii, Andor și Ernő, s-au născut la Cluj la 11 septembrie 1902. Copilăria lor a fost legată în esență de Cluj, unde au primit ore și au fost școlarizați în privat, apoi au devenit elevi la Liceul Romano-Catolic, finalizându-și studiile în 1920. La vârsta de 23 de ani, Ernő a preluat conducerea proprietăților agricole și forestiere mult diminuate în urma Reformei Agrare din 1921 – răspândite pe mai multe județe din Transilvania. În 1933, s-a mutat la București, unde a fondat și, mai târziu, a condus filiala Oficiului Regal Maghiar pentru Comerț Exterior, până în 1937. Din această poziție a coordonat negocierile economice bilaterale româno-maghiare și a întreţinut bune relaţii cu elita românească. În această perioadă a început să fie monitorizat de serviciile secrete românești *Siguranța*. Între 1940 și 1944, a fost, pentru scurt timp, membru al parlamentului maghiar, dar a demisionat și a devenit membru permanent al Camerei superioare a Parlamentului, în timp ce era, de asemenea, director general (*administrateur délégué*) al Uzinelor „Dermata" din Cluj și al Băncii Generale Maghiare de Credit,

supervizând operațiunile din România ale băncii. În această perioadă, a fost eminența cenușie a mesageriei politice româno-maghiare, făcând naveta între Budapesta și București.

Nici după 1945 nu a părăsit Transilvania, deși a fost clasificat ca „absenteist”, iar domeniul din Posmuș împreună cu toate proprietățile sale agricole au fost expropriate. În 1946 a reușit să recupereze 50 de hectare de teren, castelul și terenul intravilan aferent acestuia. Domeniul a fost în cele din urmă naționalizat în conformitate cu Legea funciară din martie 1949, iar el nu a mai trecut niciodată pragul casei sale străvechi.

În 28 februarie 1952 a fost declarat condamnat administrativ și trimis la Canalul Dunăre-Marea Neagră, de unde a fost transferat la 16 martie 1953 cu domiciliu forțat la Măcin, jud. Tulcea. În 22 august 1955 a revenit la Cluj, cu sănătatea șubrezită. În calitate de angajat al Direcției Monumentelor Istorice, ca muncitor, magaziner și sculptor a luat parte în procesul restaurării – printre altele – a Bisericii Romano-Catolice Sfântul Mihail, a Bisericii Reformate de pe strada Kogălniceanu și a Bisericii Luterane. Între 1959 și 1962 a fost secretar al Comisiei Romano-Catolice a Monumentelor din Cluj, iar din 1963 până la 1 aprilie 1970 a fost secretar al parohiei centrale romano-catolice. Și-a petrecut ultimii ani din viață bolnav și incapacitat fizic. În 1974, după mai bine de treizeci de ani, l-a reîntâlnit pe fratele său geamăn, Andor, care emigrase în Argentina și cu care a petrecut câteva săptămâni în Cluj. A murit patru ani mai târziu, pe 27 noiembrie 1980, în Cluj, fiind înmormântat alături de strămoșii săi pe parcela Esterházy din Cimitirul Central (Házsongárd).

Teleki Andor

După absolvirea școlii, Teleki Andor a plecat la Budapesta, unde a obținut o diplomă la Academia de Comerț și a urmat în continuare studiile Universității de Științe Economice, iar apoi Facultatea de Drept din Cluj. În 1929, fiind deja cetățean maghiar, a lucrat pentru Institutul Maghiar de Comerț Exterior din Atena, iar în 1930 s-a mutat la Paris, unde a devenit șef adjunct al filialei Oficiului de Comerț Exterior al Regatului Maghiar și, din 1934, șef al filialei. În 1939, s-a întors la Budapesta și a devenit pentru scurt timp director al Uzinei „Weiss Manfréd” din Csepel, înainte de a reveni la Oficiul de Comerț Exterior ca vicepreședinte și, în cele din urmă, președinte. Nu și-a asumat un rol activ în politică, dar a fost însărcinat cu mai multe misiuni de încredere de către unchiul său, prim-ministrul Ungariei Teleki Pál. La 19 august 1940, după negocierile eșuate de la Turnu-Severin, s-a întâlnit cu nepotul lui Iuliu Maniu, Dr. Ionel Pop, pentru o discuție privind problema Transilvaniei, pentru a negocia condițiile în care românii transilvăneni vor face compromis cu Ungaria, fără să

recurgă la arbitraj. După moartea lui Teleki Pál – ca adept al liniei politice a unchiului său – Andor a fost în favoarea ieșirii din război. În 1944, după invazia germană a Ungariei, a fost înlăturat din funcție, iar apoi, în timpul guvernului Lakatos, a fost director al Băncii Naționale Maghiare timp de o lună și jumătate. Din 1948 până la moartea sa a locuit în Buenos Aires, Argentina. A donat, înainte de moartea sa, cea mai veche pecete a capitulului local Muzeului Creștin din Esztergom și a trimis Arhivelor Naționale Maghiare o colecție de documente și manuscrise legate de familie, precum și documente istorice din Argentina.

Teleki Ernő

12. În momentul preluării domeniului de către Teleki Ernő în 1925, clădirile ansamblului nu mai fuseseră modificate de la ultima restaurare, din jurul anului 1865. În 1932 Ernő a demarat lucrările de restaurare în ciuda situației financiare din ce în ce mai dificile, concentrându-se pe aspectele funcționale ale clădirii. A decis să demoleze etajul superior al aripii sudice, din cauza stării degradate a clădirii și să o transforme în grajd pentru animale. Pe lângă modificările aduse anexelor, a planificat să modifice și casa de locuit. Tot el a fost cel care a mutat statuile care flancau intrarea principală în salon. De la locul său de naștere, Casa Esterházy din Cluj, a obținut stemele familiei Esterházy, iar de la Castelul Haller din Coplean (județul Sălaj), care a fost cândva proprietatea familiei, a obținut blazonul familiei Haller, sculptat în piatră și le-a încorporat în pereții salonului. Acest din urmă blazon s-a păstrat și se află și azi în aceeași poziție. A amplasat și alte statui în parcul castelului, de exemplu o statuie mare de piatră a Sfântului Ioan de Nepomuk, care a fost primită din partea lui Kornis Károly, proprietarul domeniului din Mănăstirea, jud. Cluj. În proiectare a fost implicat arhitectul budapestan Meczner Lajos care a reușit o integrare aproape perfectă, până la confuzie, a părților noi ale clădirii în atmosfera autentică barocă, de epocă. Aripa stângă a complexului de clădiri care înconjoară corpul principal a fost demolată cu scopul de a mări curtea interioară și a fost reconstruită mai la exterior. Din notițele sale din timpul șantierului descoperim dificultățile pe care le-a întâmpinat: „cincisprezece mii de cărămizi prost prelucrate au fost distruse la ardere, cărămizile vechi refolosite erau afectate de igrasie care a pătruns și în tencuială, necesitând refacerea acesteia, iar trei coșuri de fum din casa de locuit erau în pericol de prăbușire”. Cu toate acestea, a reușit să „modernizeze” clădirile domeniului, care erau dotate cu alimentare cu apă și un sistem de încălzire central.

Clădirile remodelate au fost din nou distruse și jefuite în urma evenimentelor din toamna anului 1944, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Armata maghiară în retragere a trecut prin Posmuș între 1 și 7

octombrie și a rechiziționat numeroase bunuri din proprietatea domeniului, cum ar fi: cereale, căruțe, hamuri, cai, un motor de compresie și cărți. Pentru bunurile rechiziționate de trupele maghiare au rămas chitanțe scrise. Însă după evacuarea clădirilor și plecarea administratorului, domeniul a suferit pierderi irecuperabile. Castelul a devenit o țintă ușoară pentru furt și vandalizare, din corpul principal dispărând bunuri culturale valoroase, piese de mobilier deosebite, împreună cu utilaje agricole și alte bunuri de valoare ale domeniului. Au dispărut însă și elemente arhitecturale, ferestre, uși, sobe și parchetul din clădirile castelului.

Desenele lui Teleki Ernő au supraviețuit în patru albume mari de colaje în care a selectat cele mai reușite lucrări. Primul volum este intitulat „Măcin" și a fost realizat în anii deportării, între 1953 și 1955, în timp ce celelalte trei volume conțin desenele sale din Cluj. În colecția „Măcin", monștrii, figurile diforme, reprezentările ambivalente de animale și om, spiridușii și diavolii de pe hârtie par mărturisiri dintr-o altă lume, în care cunoașterea, educația și cultura și-au pierdut valoarea, fiind înlocuite de grosolănie, cruzime și meschinărie. Când Teleki a fost deportat la Canalul Dunăre-Marea Neagră și apoi trimis în domiciliu obligatoriu în Dobrogea pentru o perioadă nedeterminată, cariera sa în domeniul politic și în sfera publică a fost distrusă. Desenele sale din această perioadă pot fi văzute ca parte a luptei sale pentru supraviețuire, ajutându-l să scape de realitate și să construiască o lume imaginară. Este probabil ca desenul să fi fost pentru el o activitate salvatoare și autoterapeutică. El a continuat să deseneze și mai târziu. În ultimii ani de viață, însă, vederea i s-a deteriorat, iar artrita apărută în timpul deportării l-a lăsat imobilizat. Cele aproape o mie de desene ale sale, considerate un jurnal vizual, surprind o perioadă complexă, uneori absurdă și plină cu schimbări neașteptate din istoria Europei de Est și a vieților individuale din secolul XX. Desenele sale au fost descoperite de istoricul de artă Szücs György și se află în Galeria Națională Maghiară din Budapesta.

Daniella Ludvig (1964) este editor de radio și televiziune, regizor de filme documentare, scriitor, cercetător al istoriei aristocrației transilvănene, cu accent pe familia nobiliară Teleki și ramura lor din Paszmos (Posmuș, Paßbusch). Demersul său de cercetare este bazat pe studiul surselor din Arhivele Naționale Maghiare, Galeria Națională Maghiară, Academia Maghiară de Științe, Arhivele CNSAS și documente din colecția personală din moștenirea ultimului proprietar al Posmuşului, contele Ernő Teleki de Szék. Pe acest subiect a realizat și un documentar (Démonok tánca - In memoriam gróf Teleki Ernő, Duna Televízió, 2011), a publicat studii și două volume (Erdélyi odisszea - A Teleki ikrek története, Komp-Press Korunk, Kolozsvár, 2018; Reggel a lovakat elvittéka háborúba - széki gróf Teleki Andor naplója, Kolozsvár 1913-1916, ErdélyiSzalon Kiadó, 2021).

OANA
MATEESCU

Antropolog,
lector universitar dr. FSAS-UBB

DISTANȚĂ, INEGALITATE ȘI PATRIMONIU CRITIC

Acest studiu pleacă de la premisa că o narațiune patrimonială trebuie să fie produsă critic și dialogic, neputând fi analizată separat de contextul ei politic-economic. Paradigma contemporană a patrimoniului critic (*critical heritage*, vezi Gentry & Smith 2019) propune nu doar conservarea trecutului, ci și interogarea sa activă din punct de vedere social, cultural și politic. Din această perspectivă, procesele de patrimonializare sunt, în același timp, procese de justiție restitutivă care mobilizează trecutul pentru a reconfigura prezentul și, pe cât posibil, pentru a oferi posibilitatea unui viitor alternativ. Mizele și riscurile acestei abordări sunt cu atât mai ridicate atunci când patrimoniul excavează un trecut de conflict, violență, exploatare sau inegalitate – așa-zisul „patrimoniu întunecat" (*dark heritage*, vezi Thomas 2022).

Ca formă de patrimoniu critic, Castelul Teleki din Posmuș ilustrează aceste riscuri: produsul unei economii feudale marcate de inegalitățile profunde ale iobăgiei, castelul reînvie într-o comunitate prezentă care se confruntă cu inegalitățile sociale și etnice ale unui context local-global în care capitalul transnațional constituie relațiile de muncă prin externalizare. Dacă, în trecutul iobăgiei, munca țăranilor din Posmuș era sinonimă cu dependența și imobilitatea, prezentul migrației transnaționale și al navetismului intrajudețean către fabrici constituie munca prin forme de mobilitate care exploatează diferențele de cost între rural și urban, local și global.

În această economie patrimonială a distanțelor (spațiale, temporale și sociale), devine imperativă identificarea punctelor de tensiune, limitelor, omisiunilor și

contradicțiilor.[1] Miza patrimoniului critic este de a (re)produce memoria fără (re) producerea inegalităților și excluziunilor.

Muncă, mobilitate și orizonturi locale

Dinamica populației în Posmuș, spre deosebire de restul județului (în medie, unul dintre cele mai puțin îmbătrânite din țară, vezi SDBN 2021), este marcată de îmbătrânire, scăderea natalității și mișcări migratorii (în special imigrația internațională). Vârful de populație din anii 1960, când Posmuș atinge aproape 1000 de locuitori, este urmat de scădere constantă: 879 în 1977, 736 în 1992 până la 667 în 2011, o populație redusă chiar și în raport cu secolul 19 (715 în 1850). Această „iarnă demografică" afectează capacitatea locală de proiectare a unui viitor comunitar: este dificil să-ți imaginezi că poți schimba viitorul (a propos de sloganul de la castel, "păstrăm istoria, schimbăm viitorul") când regenerarea comunității devine precară și casele părăsite (mai bine de 45 din 232, după unele estimări) se înmulțesc de la an la an.

Istoric vorbind, Posmuș este o comunitate constituită odată cu stabilirea coloniștilor sași spre începutul secolului XIII. Deportările sașilor după cel de-al Doilea Război Mondial, urmate de plecarea în masă la sfârșitul anilor 60, au curmat destul de brutal o lungă istorie de conviețuire interetnică. Însă multe familii de români din Posmuș au menținut legăturile cu foștii lor vecini sași – își scriu și se vizitează reciproc, își trimit urări și pachete – lărgind astfel orizontul geografic al satului, care se vede și azi într-o relație de intimitate spațială cu orașele nemțești în care s-au stabilit sașii din Posmuș.

Orizontul spațial al satului s-a extins enorm odată cu imigrația internațională după 1989. Posmușul se conformează tiparului național: din 1990, au plecat până la 50 de familii la muncă în Italia, Spania, Germania etc. Mulți continuă să lucreze sezonier, dar destule familii s-au stabilit definitiv în afara țării (se reîntorc doar pentru a-și vizita rudele, să-și facă nunta etc). Estimări locale sugerează că mai puțin de zece familii au revenit definitiv la Posmuș (de ex. actualul proprietar al unuia din cele două magazine din sat, care s-a reîntors cu familia după mai bine de zece ani de muncă în Elveția).[2]

1 Din acest punct de vedere, *Monografia Posmușului* [MP] ca resursă identitară locală este pe cât de problematică, pe atât de semnificativă. Este cumva impropriu să o numim monografie, fiind mai degrabă un container pentru aspirații și anxietăți, restituiri și resentimente. Și mai semnificativ, mulți localnici împărtășesc ambivalența față de acest text, iar criticile lor merită cartografiate cu atenție. Pentru alții a devenit un text local canonic (mă gândesc aici la un șofer de lungă distanță, în vârstă de 33 de ani, care traversează Europa cu monografia în cabina tirului).

2 Merită notat că experiența Posmușului cu imigrația internațională este mult mai veche: în jur de 11 familii au plecat spre America la începutul secolului 20. Dumitru Ivan, unul din puținii care se întorc, cumpără pământ și devine primar al satului, 1921-1925, vezi MP 2018: 598.

În prezent, paradoxal pentru o comunitate rurală, o bună parte din populația activă (forța de muncă) a satului este mobilă, într-un flux zilnic de navetă spre fabricile din Bistrița, Sărata sau Monor (care le și asigură costurile de transport). Orizontul lor spațial nu este nicidecum îngrădit de limitele satului sau ale comunei. Este vorba despre muncitori necalificați și semi-calificați, cu un nivel redus sau foarte redus de salarizare, care lucrează în industria auto, textilă și de structuri metalice sau mase plastice. Cea mai mare parte din ei se îndreaptă către Bistrița în fabrici precum Leoni Wiring Systems (furnizor global de cabluri pentru mașini și unul din cei mai importanți angajatori industriali din BN), Tenhnoprod-plast și TeraPlast (producătoare de mase plastice), dar și către Sărata (fabrica de fibre textile Italtextil), Monor (fabrica de procesarea laptelui Carmo-lact) sau Șieu (mini-fabrica de construcții metalice Metal-Fortex).

Acest tipar de muncă industrială prost plătită în care participă navetiștii rurali se bazează pe costurile de viață reduse în rural de practicarea agriculturii de subzistență (SBDN 2021). Munca industrială se combină astfel cu forme de muncă pe cont propriu (zilieri plătiți cu 100-150 RON/zi) și cu munca familială neremunerată în agricultură (care joacă un rol secundar, de autoconsum în economia locală). Din acest punct de vedere, Posmuș se constituie ca un bazin de muncă rurală de rezervă pentru o industrie județeană finanțată de capital transnațional.

Distanțe sociale: comunitatea romă

Cele mai numeroase comunități roma din județ se regăsesc în sud și sud-est; această distribuție este un efect istoric al iobăgiei care a persistat până spre jumătatea secolului XIX în afara Districtului Săsesc Bistrița și a răscumpărărilor oneroase care continuă și în a doua jumătate a secolului, generând o populație surplus (români și roma) de muncitori agricoli lipsiți de pamânt – *jelerii* – care asigură muncile de viticultură în localități precum Teaca și Lechința (SDBN 2021: 278). Etnicii roma formează în continuare un bazin rezervă de muncă zilieră pentru viticultura contemporană (Teaca) și pomicultură (Livada TeTa, Pinticu).

Nu prea este de mirare că acolo unde există aceste comunități compacte de romi, gradul de sărăcie este mai pronunțat; mai mult, sărăcia este adesea etnicizată și exacerbată de practici de marginalizare socială și spațială precum și de abandonul social și școlar. Posmuș și satul vecin Pinticu au asemenea comunități compacte: 161 persoane, 24.1% din populație, respectiv, 284, 37.4% (noul recensământ va indica o creștere; chiar și așa, aceste date se bazează pe etnia autodeclarată și sunt probabil mai mici decât realitatea). O parte din persoanele roma locuiesc în sat (mulți s-au mutat la început cu chirie în casele rămase libere

după plecarea sașilor), însă mai bine de o treime sunt segregați spațial și social într-o zonă de cvasi-ghetou. Aceasta este strada Tineretului (cunoscută local drept „în țigănime"), singura strada neasfaltată din sat și lipsită de acces la apă potabilă (lucru pe care unii romi l-au reclamat, pe bună dreptate).[3]

După ce au muncit cot la cot cu românii la „firmă" (castelul funcționând ca întreprindere socialistă înainte de 1989), romii fac acum naveta tot împreună, muncind în aceleași contexte industriale. Practici comune de locuire și muncă sugerează o posibilă integrare, însă persistă multiple forme de excluziune, implicită și explicită. Iată câteva instantanee etnografice (anonimizate) care surprind gama și nuanțele excluziunii sociale (ignorare, nepăsare, umor deplasat, suspiciune, dispreț, tăcere, violență):

— Un adolescent de 15 ani enumeră persoanele angajate la o fabrică din Bistrița: două. Apoi face o pauză: „Bine, mai sunt și vreo cinci țigani".

— O adolescentă roma se apropie de cafeneaua de la castel. Unul dintre sătenii români o observă și apoi întoarce spatele: "E doar una din alea negre".

— Un rom în vârstă pe strada Tineretului: „Castel? Care castel? Cum îi zice? S-a renovat, da? Nu știu, că nu am fost deloc pe acolo."

— Ne plimbăm prin sat cu o fetiță roma și a doua zi suntem chestionate: „Ce făceați cu cutare? E nesuferită."

— „Sunt leneși, nu vor să muncească, doar să trăiască din asistență," (de nenumărate ori, în diverse formulări).

— Un român din Posmuș pomenește formula „discriminare etnică" în cursul unei conversații colective despre alocarea dreptului la lemn pentru membrii composesoratului: el observă că romii nu au primit un astfel de drept, chiar dacă locuiesc într-o casă din sat – este imediat redus la tăcere de ceilalți și trimis să-și vadă de treabă.

— Un zilier rom se îmbată la locul de muncă și este bătut de angajatorul român până cade la pat o săptămână.

Distanțe temporale: patrimoniu și inegalitate

Construit spre mijlocul secolului XVIII, Castelul Teleki este rezultatul material al unui lung proces de aservire feudală. Instituția socială a iobăgiei a marcat întreaga regiune pentru câteva secole bune (chiar dacă a fost abolită în 1785 în Imperiul Habsburgic, a persistat în Transilvania până la 1848), afectându-i pe sași, romi și români deopotrivă (Prodan 1976; Verdery 1983; Pârvulescu și Boatcă 2022). Merită evidențiate aici provocările politice, sociale și

3 https://www.bistriteanul.ro/foto-video-suparare-in-tiganime-la-posmus-spun-ca-suntem-nespalati-dar-nu-ne-dau-apa-mergem-cu-bidoanele-la-o-fantana/

etice pe care le implică restaurarea a ceea ce este, la urma urmei, un monument local al inegalității istorice. Cadrul temporal al proiectului de restaurare mizează explicit pe istoria nobiliară a familiei Teleki, reducând la tăcere sau ștergând cu totul povești de opresiune și exploatare în favoarea unei narațiuni care încurajează admirația pentru (sau chiar identificarea cu) opulența și consumul ostentativ al aristocrației, fără a lua în calcul costurile lor sociale. Castelul Teleki nu este singular din acest punct de vedere: o dinamică similară se regăsește în cazul Castelului Banffy din Bonțida (Grama 2020). În contextul acestor proiecte de restituire și restaurare a castelelor nobiliare din Transilvania, ideea însăși de patrimoniu devine asociată unui proces istoric de acumulare aristocratică (Szilvay 2018); cu alte cuvinte, patrimoniul se constituie prin inegalitate.

Materialul informativ care întâmpină orice vizitator al castelului produce o identitate între istoria castelului și cea a familiei Teleki (blazoane, arbori genealogici, personalități etc.), reducând satul la tradiție și legendă. Este absentă posibilitatea unei istorii de jos (*history from below*) care să încerce să documenteze, chiar și în pofida limitelor memoriei și post-memoriei, castelul ca nod al unei economii extractive feudale și post-feudale, iar mai târziu ca nod al muncii organizate colectiv din perioada socialistă (prin expoziția realizată în 2024, proiectul „Castelul Viu" a încercat să suplinească tocmai aceste lacune). Încadrarea patrimonială a castelului devine posibilă prin omisiune: nu aflăm că înainte de a deveni grajd în secolul XIX, una din aripile laterale funcționase ca închisoare pentru iobagii care nu-și plăteau dările (MP 2018: 694; Bureaca 1971: 154); că spre sfârșitul anilor 60 s-a descoperit un lanț de tortură cu prilejul unor reparații la turnul de intrare (Ecomaps 2019: 96); sau că, în apropiere, pe dealul Căstăilor, se ridicase o spânzurătoare pentru iobagii fugari și pentru răsculații de la 1848 care au încercat, se pare, cu destul entuziasm, să distrugă clădirea castelului – încercare, de altfel, reprodusă și într-un alt moment de cotitură istorică (1944). Acestea sunt doar câteva din omisiunile care ocludează momentele de tensiune istorică, blocând astfel și posibilitatea unui *patrimoniu critic*.

Nu sugerez că asemenea omisiuni sunt neapărat strategice: ele sunt generate local și de golul discursiv din jurul castelului, gol care este doar parțial un produs mnemonic. Nu este deloc ușor să provoci narațiuni despre castel și despre foștii lui stăpâni. Majoritatea sunt narațiuni eliptice care subliniază dimensiunile pozitive, precum „nu era așa de rău, avea toată lumea de muncă"; acestea pot fi gândite la fel de bine și ca istorii retrospective ale prezentului și viitorului incert al comunității posmușene. O singură dată, cu ocazia unei conversații colective în comunitatea romă, menționarea castelului a dus imediat la o poveste auzită din bunici despre iobagi fugari (refugiați în Ardanu) – asemenea încercări de evadare feudală prin trecerea graniței către Moldova în secolul XVIII sunt bine

documentate în această zonă.[4] Uitarea și tăcerea devin interpretabile atunci când castelul este re-situat la intersecția a două forme înrudite de distanțare: temporală și socială. Castelul era „la Curte" – un spațiu inaccesibil social și, în același timp, centrul spre care gravita întreaga economie a satului; este sugestiv că, odată cu transformarea sa în fermă pomicolă devine „la firmă", tot un spațiu al muncii organizate ierarhic (chiar dacă după alte criterii).

Concluzii

Glorificarea trecutului aristocratic nu poate fi singura strategie temporală pentru constituirea castelului ca *patrimoniu critic*. Patrimoniul spune, prin definiție, o poveste a reproducerii: poate castelul ca patrimoniu să reproducă altceva decât ierarhie și inegalitate? Cu alte cuvinte, riscă procesul de patrimonializare să devină o formă de a proteja inegalitățile trecutului de interogarea critică? Mai mult, estomparea inegalităților din trecut este și un comentariu asupra inegalităților actuale?[5] Această ultimă problematică îi preocupă explicit și implicit pe posmușeni atunci când catalogează posibilitățile actuale de valorificare a castelului. Imaginarul valoric legat de castel mizează pe un viitor de agro-turism în care gospodăriile locale transformate în pensiuni pot capitaliza influxul de turiști. Acesta este imaginarul unei mobilități profitabile, mai atractivă decât mobilitatea locală a muncitorilor rurali care fac naveta către fabrici, prinși într-un limbo dintre rural și urban. Însă constituirea unui patrimoniu egalitar presupune și mobilitatea socială internă: un castel deschis pentru toată comunitatea, indiferent de clasă și etnie. Această deschidere (precum și negarea treptată a distanțelor) depinde de răscolirea constructivă a trecutului și de recuperarea episoadelor mai mult sau mai puțin întunecate. Procesul de patrimonializare poate fi și unul de dezmoștenire prin care un castel nobiliar să fie restituit unei comunități întregi.

---

4 "Şi pe domeniul fişpanului" Paul Teleki din Posmuş, iobagii acestuia, 14 bărbaţi înarmaţi cu puști si lănci şi două femei, nemulțumiţi de tratamentul inuman al administratorului, la 30 septembrie 1760 trec în Moldova peste muntele Prislopul Tihului. Întrebaţi de celelalte soţii şi copiii lor, unul dintre fugari răspunde indignat că fișpanul le-a închis în temniţă, dar peste cîteva săptămîni se vor întoarce şi le vor elibera, dând foc curţii nobililor. Un an mai târziu, ţăranii din cinci sate devastează castelele nemeşilor George Bethlen şi Cserenyi" (Bureaca 1971: 154). În aceeași perioadă (1763), un grup de 24 de iobagi fugari din Pinticu răspund la interogatoriul plăeșilor de la granița cu Moldova: "Mai bine murim decît să ne întoarcem înapoi" (Moldovan 1989).

5 Postfața Monografiei Posmușului sugerează deja această linie de analiză: „Probabil că până la urmă Castelul Teleki din Posmuș va rămâne un castel al celor îmbuibați de averi și plăceri, un loc al suferințelor sașilor și românilor din Transilvania" (MP 2018: 694). Insă perspectiva MP are o puternică tentă naționalistă (și anti-maghiară), întâlnită și în comentarii din presa locală despre alte proiecte de restaurare din zonă, https://v2.timponline.ro/forever-iobagi/.

Referințe

- **Bureaca, Ion.** "Aspecte ale bejeniei în veacul al XVIII-lea din județul Bistrița-Năsăud." *File de istorie Bistrița*, vol. 1, no. 11, 1971, pp. 149-168.
- **Cornel Ban Consulting.** *Strategia de dezvoltare a județului Bistrița Năsăud, 2021-2027* [SDBN]. Consiliul Judetean BN, 2021.
- **Ecomaps.** *Reactualizare PUG și RLU, comuna Șieu, județul Bistrița-Năsăud*. Primăria Șieu, 2019.
- **Gentry, Kynan** și **Laurajane Smith**. "Critical heritage studies and the legacies of the late-twentieth century heritage canon." *International Journal of Heritage Studies*, vol. 25, no. 11, 2019, pp. 1148-1168.
- **Grama, Emanuela**. "A deconstruction story: Property, memory, and temporality in a Transylvanian village." *History and Anthropology*, vol. 31, no.5, 2020, pp. 618-642.
- **Moldovan, Liviu**. "O încercare de fugă în Moldova în 1763 a unor iobagi români din Pinticu și din alte sate din județul Bistrița-Năsăud." *File de istorie Bistrița,* vol. 6, no. 5, 1989, pp. 128-132.
- **Parvulescu, Anca** și **Manuela Boatcă.** *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Cornell University Press, 2022.
- **Prodan, David.** *Iobăgia în Transilvania în Sec. XVII*. Editura Academiei RSR, 1976.
- **Szilvay, Gergely.** "The restoration of the Transylvanian Hungarian aristocrats." *The Hungarian Review*, vol. 9, no. 3, https://hungarianreview.com/article/20180525_the_restoration_of_the_transylvanian_hungarian_aristocrats/. Accesat 10 aprilie 2024.
- **Thomas, Suzie**. "Dark heritage? Nudging the discussion." *Heritage & Society*, vol. 15, no. 2, 2022, pp. 163-178.
- **Tutula, Vasile, Ioan T. Someșan** și **Aurica Someșan.** *Monografia Posmușului* [MP]. Editura Mega, 2018.
- **Verdery, Katherine.** *Transylvanian Villagers: Three Centuries of Political, Economic and Ethnic Change.* University of California Press, 1983.

ÁBRÁN ÁGOTA

Antropolog al mediului, PhD.

OAMENI, PEISAJE ȘI NATURĂ ÎN POSMUȘ

Nu putem crea profilul unei localități fără să ne uităm la modul în care natura este împletită cu viața oamenilor. Oamenii au un impact asupra naturii, iar natura are un impact asupra vieții oamenilor. Este chiar redundant să vorbim despre impactul reciproc și ar fi mai bine să vorbim despre co-crearea lumii, o co-creație din care oamenii fac și ei parte. Întrebarea este, deci, ce fel de localitate este creată prin activitățile oamenilor cu alte viețuitoare sau prin activitățile viețuitoarelor cu oamenii? Acest articol trasează câteva povești prin care se poate înțelege cum funcționează această co-creație și asamblează o imagine generală a Posmușului în relația naturii cu oamenii[6]. Poveștile sunt bazate pe o cercetare de teren de zece zile folosind un mozaic de metode eclectice (Denzin and Lincoln). În afară de discuții despre grădini, animale, fân, livezi și păduri, aceste metode cuprind și plimbări lungi prin localitate de-a lungul hotarului acesteia, atât pentru a crea o viziune geografică a zonei, cât și pentru a vedea cum te poți plimba prin localitate, ce se poate cunoaște prin plimbare, ce peisaje apar colț după colț și ce plante se pot aduna (Ingold și Vergunst; Vergunst și Árnason).

Situat în Dealurile Șieului, din Dealurile Bistriței, ale depresiunii Transilvaniei, în zona de trecere spre Câmpia Mureșană, satul Posmuș este așezat

6 Ca baze de gândire putem vorbi aici despre istorii împletite dintre mai multe specii (*entangled multispecies histories*) și naturăcultură (*natureculture*) de Donna Haraway, pânza vieții (*web of life*) de James Moore, cartea *Politica Naturii* (*Politics of Nature*) de Bruno Latour, peisaje văzute în timp și spațiu născute și prin activități și interacțiuni umane (Ingold), sau etnografii multispecii (Kirksey; Kirksey and Helmreich), vezi și https://www.multispecies-salon.org/ sau în română (vezi Câmpeanu). Toți acești gânditori critică binaritatea separării (chiar și conceptual a) Naturii de Cultură.

într-un peisaj ondulat de dealuri peticite de un mozaic de păduri, livezi, fânețe, pășuni și terenuri mici cultivate. O co-creație istorică: circulația aerului bun pentru livezi, sare, oameni, vaci, meri, cireși, vii, structuri diferite de stat, stejari, vânătoare și multe alte mișcări vizibile și invizibile. În satul Posmuș, o parte dintre case sunt situate pe drumul principal, însă majoritatea acestora se află pe partea dreaptă a drumului care leagă Teaca de Șieu. În partea asta, pe cele trei străzi paralele găsim și cele două biserici (evanghelică și ortodoxă), căminul cultural, școala și grădinița, cimitirul, două magazine, o fântână publică, mușețel sălbatic, găini lăsate libere, tei, salcâm mov, cimbrișor și frăguțe. Castelul Teleki și stejarul bătrân din curtea acestuia se înalță în partea stângă a drumului, oarecum aparte de sat și accesibile pe un drum lung, pietruit, cu o priveliște superbă asupra livezilor și pășunilor din jurul lui. Traseul Via Transilvanica trece prin sat, venind dinspre Jeica, pe lângă Castelul Teleki, traversează drumul principal și trece prin pajiști și pădure spre Șieuț, evitând centrul satului. Centrul satului fiind aici definit ca mica piață din fața magazinului și din fața căminului cultural, unde, din relatările unei săsoaice din sat, reiese că înainte exista un cerc făcut din salcâmi, înăuntrul căruia se țineau dansurile.

Copaci

Geografia și istoria localității Posmuș se desfac de-a lungul străzilor ei prin amintiri atașate de copaci, pomi și gustul fructelor[7]. În fața caselor sunt plantați copaci pentru a crea o perdea de protecție între stradă și case. Copacii bătrâni, în general tei, nuci și sălcii, țin umbră în căldura de vară. Băiatul gazdelor mele din Posmuș deplânge un tei tăiat pentru că avea o umbră mare. Gazda mea explică că înainte de 1989 a venit ordin de la primărie să pună oamenii tei în fața caselor[8]. Rădăcinile teilor însă au început să pătrundă sub case și să distrugă fundația, așa că mulți tei au fost tăiați. Mai povestește și cum cireșul sălbatic din fața casei lor a fost adus din pădure de tatăl ei și că înainte țineau maialele[9] într-o pădure mică de stejari lângă castel în formă de amfiteatru, care a fost tăiată în 1984; mi-a spus că dintr-o ceartă între primar și pădurar. Lângă o căsuță veche și aproape dărăpănată stă un păr frumos și mare, mai înalt decât casa. Gazda mea îmi povestește nostalgic cum făceau fânul când era ea mai tânără, se punea

7 Despre atașamentul întrupat, senzual și relațional, la un loc vezi Degnen.

8 Acest lucru poate fi în legătură cu promovarea producerii și valorificării plantelor medicinale și aromatice în anii '80, când unul dintre obiective a fost plantarea plantelor medicinale și aromatice în spații publice, între ele și teii. Vezi de exemplu programul special privind producerea și valorificarea plantelor medicinale și aromatice în perioada 1981-1985, al Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare (M.A.I.A.).

9 O sărbătoare locală.

fânul înalt pe căruță, iar ea se urca deasupra și când ajungeau în sat putea culege perele din părul acela și mânca din ele. Desigur, a adăugat ea, nu se mai face fânul așa, acum se fac baloți. Dar era foarte frumos să fii copil în Posmuș, povestesc gazda mea și vecina ei, amândouă în jur de 60-70 de ani, cu atâtea fructe prin sat și în livezi, deși nu prea mai sunt cireșe prin sat acum. În afară de umbră, deci, copacii de pe stradă, din fața caselor, oferă amintiri cu cei dragi, nostalgie pentru vremuri trecute, sau, de ce nu, gustul fructelor.

Animale

Stau cu gazda mea, vecina și nepotul ei la micul dejun, la povești, când intră medicul veterinar să actualizeze numărul de animale din sat. Medicul veterinar este cel care administrează animalelor vaccinurile și tratamentele, din când în când contestate. Cum satul îmbătrânește și mulți tineri lucrează în străinătate sau la oraș, în Bistrița, oamenii tind să nu mai țină animale mai mari, acum cresc mai mult găini și porci. Băiatul îmi explică că gospodăriile satului au în total doar 40 de vaci, însă sunt patru ferme de vaci care duc lapte la Monor. Gazdele mele au mulți pui, ouăle fiind aduse de undeva din Bistrița și clocite la clocitoare. Într-o dimineață, gazda mea îl trimite pe nepotul ei la magazin, cel de lângă biserica evanghelică, un magazin mic și întunecat, să aducă „fân", adică concentrat pentru pui, pentru că li s-a terminat. Nepotul se mândrește cu puii care au ieșit, câte 30 din două tipuri de pui în clocitoare, iar o femeie bătrână ne spune cu regret că nu prea i-au ieșit puii de la cloșcă. Gospodăriile din sate ar fi greu de definit ca gospodării țărănești într-un mod imaginat de cei care promovează un turism și o viziune romantică a valorilor și produselor „tradiționale" (Dumitrescu). Mai degrabă, gospodăriile își negociază existența prin toate posibilitățile existente (Narotzky), de la munci salariate, practici de ferme mari, la exploatarea cât mai ieftină a naturii, caracteristică capitalismului (Moore). Pe străzile Posmușului, găinile scormonesc liniștite prin iarbă, în timp ce magazinul stochează concentrate de pui cu ingrediente provenite din toată lumea (Sporchia et al.).

Grădini

Întreb mai mulți oameni despre grădinile lor și de unde au semințele pentru plantele din grădină. „De la mine", vine de multe ori răspunsul. Adică au pus semințele de anul trecut pentru răsaduri anul acesta și așa au făcut toți anii din urmă, iar înainte au fost puse de părinții lor. Semințele acestea „de la mine", în general, sunt roșiile și ardeii. În grădina unui vecin crește o rubarbă mare și bătrână, mărarul se auto-însămânțează prin curte, zmeura și câțiva pomi sunt tot din bătrâni. Gazda mea are tot roșii și ardei „făcute" de ea, are fasole

de la soacră, niște semințe de la „Jenuca”, iar pe alte semințe le cumpără din Bistrița, de la Agrosem Târgu Mureș, pentru că acestea sunt „făcute” pentru zona asta. Face răsaduri aproape în fiecare an și, când plec acasă, primesc de la ea și vecina ei o mulțime de răsaduri de roșii, ardei și ceapă pentru grădinița mea. Îmi povestește că a trimis răsaduri de roșii și în Germania, la prietenii lor sași, foști vecini din Posmuș, unde roșiile acelea inimă de bou trimise de ea sunt cunoscute sub numele ei. Iar eu primesc la plecare de la ea un răsad de afin adus de la un vecin care a fost plecat la muncă de sezon la cules afine în Germania. Răsadurile sunt niște cadouri superbe. Dacă ai unde, le plantezi și când mănânci îți amintești de cea care ți le-a dăruit, trec peste granițe și îți aduc gusturi de acasă. La fel, îmi povestesc gazdele mele, că duceau în anii ’90, dar chiar și acum, nu demult, animale tăiate și pălincă cu ei în bagaje, cărate cu mașina și cu autobuzul la prietenii lor, adică foștii vecini sași, din Germania. Înapoi aduceau cuptoare cu microunde și pantofi.

Hotar

Ieșind din curtea gazdelor mele, ajung la fânețele din jurul satului, în 5-10 minute de mers pe jos, aproape în orice direcție o iau. Parcurg hotarul din partea de sud a drumului principal, dinspre sud-vestul spre sud-estul satului, unde sunt „fânețe mai sălbăticite” și câteva parcele cultivate, rotate din an în an. Hotarul este frumos la sfârșit de mai, început de iunie, plin de măzărichi colorate, plante medicinale, flori de mac, măceșe înflorite parfumate și flori de soc. Un peisaj mozaic, cu arbuști și copaci bătrâni (stejari, sălcii, nuci) pe alocuri, salutat de biologi ca unul dintre cele mai importante tipuri de peisaje pentru biodiversitate, plante, animale, păsări, gândaci, polenizatori (Fischer et al.; Plieninger et al.; Rigal et al.; Hartel et al.). În plimbarea mea văd un bărbat care cosește o bucată de teren lângă antenele de la DIGI. O femeie în vârstă îmi povestește cum mergeau la cosit până la pădurea care desparte Posmușul de Uila, pe o parte și până la cetățuia din Pinticu, pe altă parte, cu coase și furci și cu bebelușul în eșarfă, pe jos. Acum nimeni nu mai cosește cu mâna, ne spune, cosesc cu tractorul, adună cu grebla atașată la tractor, după care fânul se balotează. Gazda și vecina ei îmi povestesc că înainte, când mergeau la fân, veneau înapoi și cu plante medicinale, iar chimenul era tot adunat de pe câmp. Acum nu mai este chimen pe câmp, zic ei, pentru că se cosește iarba prea devreme și nu are timp să facă semințe. Importanța acestor peisaje – atât de evident legate de activitatea umană de făcut fân – pentru biodiversitate este fascinantă. Desigur, nu orice activitate umană creează biodiversitate mare, dar scăderea activităților de făcut fân a dus la împădurirea multor fânețe prin România, ceea ce aduce cu sine și o scădere a biodiversității în aceste locuri (vezi și Iuga et al.).

Livezi

Anecdotic, zona în care se află Posmușul, cu dealurile și curenții de aer specifici, este una dintre cele mai bune, dacă nu cea mai bună, de făcut meri din lume. În orice caz, aici este o zonă de livezi, iar cine se plimbă poate să observe în împrejurimi vii, plantații de nuci, meri, peri, cireși și, de curând, alune. Monografia germană a Posmușului menționează numeroasele varietăți de meri, peri și cireși cultivate de sașii din Posmuș (Linkner 50–51). Una dintre săsoaicele din sat explică cum, la începutul cooperativizării, săsoaicele au fost cele puse să lucreze la livezi, pentru că ele au fost văzute drept cele mai pricepute la asemenea lucrări. De la amintirile cu gusturile copilăriei petrecute într-o zonă plină de fructe, până la specificitatea muncii în livezile I.A.S., înființarea livezilor și lacurilor de irigare, observând livezile Posmușului este ușor de imaginat cum perioada socialistă și-a pus amprenta pe peisaj și pe viața oamenilor. La fel, perioada post-1989 a adus schimbările ei asupra peisajului și a vieții. Pe alocuri am auzit povești despre dezbateri la vremea aceea privind menținerea formelor cooperative, ca mod de a lucra livezile și pământurile mai eficient decât individual, un plan în final nerealizat. Cu intrarea în Uniunea Europeană au apărut și proiectele europene de reconversie a livezilor. Livada TeTa și livezile de alun cu pomi mici cu multe fructe, ușor de cules, se află în contrast puternic cu restul livezilor îmbătrânite împrăștiate prin peisaj. Astfel, livezile se nasc din diferitele convergențe ale vieții oamenilor și ale particularităților politice.

Discuție

Fiecare temă abordată mai sus poate fi elaborată printr-o cercetare mai amplă, iar multe teme au rămas nemenționate. Printre acestea din urmă fac parte relația oamenilor cu pădurile din jur, mersul după ciuperci, adunatul crengilor de tei pentru agățat pe porți de Rusalii, composesoratul și distribuirea lemnelor de foc, vânătoarea sau apa de la rețea care vine din izvoarele din pădure. Aici am avut obiectivul să arăt câteva din multitudinile de întrepătrunderi ale vieții (oamenilor și a altor viețuitoare), istoriei și geografiei specifice localității Posmuș. Dacă vrem să ne gândim la Castelul Teleki ca la un loc al comunității locale, atunci putem introduce în discuție nu doar oamenii, ci și plantele și animalele care există în relație cu acești oameni. O inițiativă deja existentă de a aduce istoria oamenilor, împreună cu plante, la castel este aceea de a crea o grădină de legume a castelului, începută cu roșiile și ardeii „din bătrâni”. La fel, accesul oamenilor la peisajul castelului și la stejarul bătrân, stând la o cafea pe terasă cu copii, este o posibilitate de a atrage comunitatea locală. Castelul pare că se ține aparte de restul satului atât geografic, cât și metaforic și comunitar, trasând o istorie de separare a moșierilor de iobagi sau a „firmei” socialiste de sat. Acest

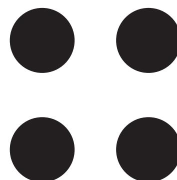
lucru se poate schimba dacă noile co-creații dintre oameni, plante, animale și peisaje includ cât mai mult din comunitatea satului.

Bibliografie

- **Câmpeanu, Claudia.** „O scurtă introducere în studiile și etnografia multispecii". *Antropedia*, Mar. 2022, https://antropedia.com/claudia-campeanu-o-scurta-introducere-in-studiile-si-etnografia-multispecii/.
- **Degnen, Cathrine.** "Socialising Place Attachment: Place, Social Memory and Embodied Affordances". *Ageing & Society*, vol. 36, nr. 8, 2016, pp. 1645–67.
- **Denzin, N. K.**, și **Y. S. Lincoln** (eds.) "Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Ed. a treia., Sage Publications Ltd, 2005, pp. 651–79.
- **Dumitrescu, Florin.** *Tradiții la superofertă. Între socoteala din agenție și cea de la raft*. Cartier, 2018.
- **Fischer, Joern,** et al. "Conservation Policy in Traditional Farming Landscapes". *Conservation Letters*, vol. 5, nr. 3, 2012, pp. 167–75.
- **Haraway, Donna Jeanne.** *When Species Meet*. University of Minnesota Press, 2008.
- **Hartel, Tibor,** et al. "Tree Hay as Source of Economic Resilience in Traditional Social-Ecological Systems from Transylvania". *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Journal*, vol. 21, 2016, pp. 53–64.
- **Ingold, Tim.** 'The Temporality of the Landscape'. *World Archaeology*, vol. 25, no. 2, Oct. 1993, pp. 152–74. *Semantic Scholar*, https://doi.org/10.1080/00438243.1993.9980235.
- **Ingold, Tim,** and **Jo Lee Vergunst.** *Ways of Walking : Ethnography and Practice on Foot*. Ashgate, 2008.
- **Iuga, Anamaria,** et al. 'Introduction: A Place for Hay. Flexibility and Continuity in Hay-Meadow Management'. *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Journal*, vol. 21, 2016, pp. 7–12.
- **Kirksey, Eben,** editor. *The Multispecies Salon*. Duke University Press, 2014.
- **Kirksey, Eben,** și **Stefan Helmreich.** "The Emergence of Multispecies Ethnography". *Cultural Anthropology*, vol. 25, nr. 4, Nov. 2010, pp. 545–76. *CrossRef*, https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x.
- **Latour, Bruno.** *Politics of Nature*. Harvard University Press, 2004.
- **Linkner, Jost.** *Paßbusch in Nordiebenbürgen.* Steurer Medienhaus, 2001.
- **M.A.I.A., Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare.** "Program special privind producerea și valorificarea plantelor medicinale și aromatice în perioada 1981-1985." *CC al PCR - Secția Agrară. Arhivele Naționale Române, Sediul Central.* 1981
- **Moore, Jason W.** *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, 2015.
- Narotzky, Susana. "Where Have All the Peasants Gone?" *Annual Review of Anthropology*, vol. 45, nr. 1, 2016, pp. 301–18. *Annual Reviews*, https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102215-100240.
- **Oroszi, Sándor.** *Emlékek Az Erdélyi Magánerdőkről*. Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztály, 2007.
- **Plieninger, Tobias,** et al. "Wood-Pastures of Europe: Geographic Coverage, Social–Ecological Values, Conservation Management, and Policy Implications". *Biological*

Conservation, vol. 190, 2015, pp. 70–79.

- **Rigal, Stanislas,** et al. "Farmland Practices Are Driving Bird Population Decline across Europe". *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 120, nr. 21, Mai 2023, p. e2216573120. *pnas.org (Atypon)*, https://doi.org/10.1073/pnas.2216573120.
- **Sporchia, Fabio,** et al. "The Environmental Footprints of the Feeds Used by the EU Chicken Meat Industry". *Science of The Total Environment*, vol. 886, Aug. 2023, p. 163960. *ScienceDirect*, https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.163960.
- **Vergunst, Jo,** și **Arnar Árnason.** "Introduction: Routing Landscape: Ethnographic Studies of Movement and Journeying". *Landscape Research*, vol. 37, no. 2, Apr. 2012, pp. 147–54. *Taylor and Francis+NEJM*, https://doi.org/10.1080/01426397.2012.669955.

GELA
NEAMȚU

Muzeograf,
Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud

CALIBRUL PENTRU SORTAT MERE LA FERMA POMICOLĂ NR. 1 POSMUȘ

Mă aflu în centrul satului Posmuș / Paußbusch / Paszmos. O comunitate mică, ce are un castel, fostă reședință a unei familii importante maghiare – domeniul Teleki. Privesc în jur să identific cele patru străzi principale. Zăresc clădirea unei biserici evanghelice, un cuib de berze, o stație de autobuz, un magazin sătesc și rânduri de case cu arhitectură specific săsească, dar și românească, mai vechi sau cu intervenții recente. Mă îndrept spre Ulița Uili, mă așteaptă Liuca Marie, iar cele două ore petrecute împreună mă bucură. Pe drum înapoi spre castel gândurile îmi sunt la imaginile dintr-o viață de 80 de ani într-un sat multietnic tipic transilvănean, plus un castel. Și îmi dau seama că obiectul care leagă multe dintre zilele trăite de oamenii de azi de la care recuperăm istorii trecute este un calibru de sortat mere de la Ferma Pomicolă Nr. 1 Posmuș.[10] De la acest obiect încep să cunosc un sat în care locuiau în bună înțelegere sași, români, romi, asta până în 1944. Aici bunicii le spuneau despre un grof fie înțelept, fie răzbunător, unde comunismul a ajuns și a alungat și groful, și sașii, le-a luat și pământurile, ca apoi majoritatea să lucreze în celebrele livezi de mere ale Posmușului.

10 În Regiunea Cluj, Raionul Bistriţa, Comuna Şieu, Sat Posmuş, Denumirea monumentului: Castelul Teleki - G.A.S. "Octombrie Roşu"(Academia 43).

„Hai să-ţi spui io şeva.... acolo ştiţi ce-o fost, când eram noi tineri, sau mainainte o ţără ca noi… io aşe le-am apucat, de când m-am rădicat în casă, şi ştiu că avem o oglindă aşe pe părete.... no, aşe ne-am petrecut...” (U.A., 78 ani). Documentarea perioadei de după Primul Război Mondial până în prezent am reușit să o surprind prin interviurile de istorie orală realizate cu oamenii Posmușului din sat sau stabiliţi în Austria şi Germania. Informațiile obținute sunt coroborate cu surse scrise (documente de arhivă, studii de specialitate, documente de familie și fotografii vechi). Memoria ca narațiune substituie explicația istoriografică, iar prin adăugarea surselor secundare se realizează o abordare interdisciplinară care susţine transmiterea marii istorii prin intermediul microistoriilor.

Bazându-mă pe povestirile autobiografice, înţeleg relaţia dintre fosta reşedinţă Teleki şi comunitate, respectiv modul în care s-au adaptat oamenii la schimbările regimului politic.[11] Urmăresc o comunitate rurală care a gestionat un spațiu într-un timp istoric în care exista în vecinătate o familie reprezentativă pentru aristocrația maghiară din Transilvania. Castelul, în urma discuțiilor și documentării mele, nu a fost perceput niciodată ca spaţiu deschis și nici nu a fost. În perioada când era în proprietatea familiei Teleki, oamenii din sat aveau acces la spaţiile şi activităţile din castel doar dacă erau chemaţi să muncească. Momentele festive organizate acolo se adresau familiei şi prietenilor grofilor. În perioada comunistă, când era sediul IAS Posmuş şi funcţiona Ferma Pomicolă Nr. 1 Posmuş, clădirea avea o funcţie utilitară, sătenii participând la activităţile agricole din fermele de mere, prune, cireşi.

Propun o întoarcere în timp, în care memoria se transformă în mărturie. Descoperim un spaţiu identitar rural încărcat de seninătate, armonie, rigoare,

11 Între 1868-1918, Transilvania a aparţinut Imperiului Austro-Ungar. România intră în Primul Război Mondial în anul 1916 de partea Antantei. La sfârşitul războiului, prin destrămarea Imperiul Austro-Ungar se realizează unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu Regatul României în 1918. Reforma agrară din 1921 aplicată după recunoaşterea noilor graniţe de după război. După Dictatul de la Viena, 30 august 1940, România a cedat Ungariei aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei. Al Doilea Război Mondial, 1939-1945 are două urmări importante, Transilvania de Nord revine României, intrarea României în sfera sovietică şi evacuarea saşilor spre teritoriul german, ca urmare a participării în al doilea război mondial de partea Germaniei. Instaurarea regimului comunist în România – începând cu anul 1944 (Pecican 2023). Colectivizarea terenurilor agricole, animalelor şi utilajelor și naţionalizarea clădirilor. În anul 1949 s-a decis adoptarea modelului sovietic de reorganizare a agriculturii. Astfel s-au înfiinţat G.A.C. - Gospodării Agricole Colective ce au adunat terenurile agricole într-o fermă colectivă. Proprietarii s-au opus în primii ani, dar procesul a fost reluat cu agresivitate şi încheiat în anul 1962. În Posmuş se organizează întovărăşiri agricole care devin apoi G.A.C, pământurile fiind confiscate de la români, saşi, maghiari, ţărani sau nobili. Între 1950-1962 se produce cooperativizarea masivă, în 1962 în sat exista C.A.P Posmuş şi I.A.S. Posmuş cu 3 ferme pomicole, sediul fiind la castelul Teleki unde era şi Ferma Pomicolă Nr. 1 (Arhivele Naţionale, Gospodăria Agricolă de Stat Şieu). Revoluția din 1989 modifică şi rearanjează structurile sociale şi economice ale României. În 1990 se desfiinţează C.A.P Posmuş, în 1991 se aplică Legea nr. 18 din 1991, prin care se stabileşte dreptul de proprietate privată asupra terenurilor celor care au fost în cooperativele agricole de producţie, pământurile se restituie foştilor proprietari. Se desfiinţează I.A.S. Posmuş şi cele trei ferme pomicole îşi încetează activitatea în 1992.

echilibru, chiar dacă a fost greu, a fost multă muncă şi atunci când hotarul era al lor, şi când hotarul a devenit fermă. Munca a fost cea care a făcut legătura între castel şi sat, între grof, ingineri şi români, saşi, romi.

Este anul 2023, o lună aprilie de început pentru umblatul prin sat şi cunoscut oamenii prezentului Posmuş. Ajungem în cimitirul saşilor, eu şi Tetea Virgil. Este semiabandonat, iar crucile din piatră, sunt alături de casele săsești din centrul satului, semnele ce au rămas aici ale saşilor. În cimitir aflu cum era preţuită fiecare bucată de pământ: „cimitirele întotdeauna s-o scos la licitatie, s-o dat la cine o dorit, da' acuma nu mai are nimeni nevoie de cimitire, oamenii lucrau pământu', coseau, făşeau fân" (U.V., 63 ani).

Pământul – proprietatea asupra terenurilor agricole este un aspect important des amintit în discursurile lor: "aveai pamânt, erai harnic și gospodar, nu duceai lipsă". Unul dintre evenimentele reproduse fără efort este acela în care groful vrea să vândă o bucată mare din moșia sa și cei din Posmuș sunt înșelați de oamenii din Șieuț, care reușesc să ajungă proprietari ai terenurilor grofului. Conform hărţii cu hotarul Posmuşului din anul 1898, terenul era împărţit astfel: erau în proprietatea comunei 164 iugăre, dintre care 43 aparţineau bisericii şi şcolii confesionale evanghelice, iar restul populaţiei din comună, iar groful Andor Teleki deţinea 811 iugăre. (Someșan et al. 49)

Răsfoiesc cele două monografii ale Posmuşului (Linkner 2001; Someșan et al. 2014) şi observ numeroase teme referitoare la terenurile satului. Este important să rămână şi să se ştie cum era împărţit, care erau muncile, care erau denumirile de atunci (dealul Cetăţuii, dealul Cireşului, la Roata, Iosagul Grofului etc). În prezent, colecţionăm informaţii, recuperăm imagini, încercăm să vedem ziua de atunci. Urmăresc gesturile care descriu munca, casa, oamenii. Sunt trăirile personale care însoţesc atitudini străine nouă, acum.

Şi aşa, ascultând, îmi dau seama că munca colectivă, constrânsă de colectivizarea şi naţionalizarea impusă de regimul comunist, vine să întrerupă o viaţă comunitară cu asocieri colective fireşti, moştenite în lumea satului. Oamenii trăiau bine împărţind munca, bunuri personale, proprietăţile, cu cei de lângă ei.

Posmuşul avea multe fântâni. Un sat care nu are râu, doar câteva pârâuri şi, totuşi, nu a dus lipsă de apă. Existau fântâni numeroase şi pe hotare, iar cei care mergeau la lucru le foloseau zilnic. Exista o cutumă a locului pe care o respectau: „*la noi n-o fost criza de apă, acuma-i criza şi-i foarte mare, cam toate fântânile le-o cam astupat… în hotar pe timpu' cât am fost copil, da' nu trebuie să-ţi duci apa de acasă, era fântană, acum, s-o distrus tăte, acuma putem merge pe câmp şi nu găseşti un om, înainte ieşei dintr-o familie câte patru, şinşi, la prăşit, la fân, la treburi, ăla era cu sapa, prima dată ce-o făcut? o învăţat de la sas că saşii n-o fost proşti,*

să-ţi faci fântâni…fântânile se curăţau înainte să le foloseşti, cu sapa, ai luat sapa, ai curăţat-o şi vine apa şi, dacă nu-s întreţinute, ne bate. Ăl de Sus ne bate.” (U.V., 63 ani).

Întovărăşirile organizate natural de-a lungul timpului după legi nescrise înfăţişează imaginea unui sat în care buna convieţuire îi reuneşte în activităţi variate. Un exemplu sunt turmele de oi, ciurda de vaci, ciurda de bivoli, iar în Posmuş exista chiar turmă de porci: „*pe timpuri, pe timpuri, eram copil, chiar copil, era ciurdă de porci, ieşeau porcii, îi scotem în drum şi să duşeu, dacă înşepe ploaie, băga porşii în sat, să nu-i ploaie, să nu răcească, chiar aşa-i zâşe la păşunea aia unde era porcii… şi porcii se întorceau acasă fiecare la uşa lui.*” (U.V., 63 ani).

Traiul cumpătat şi viaţa tihnită aveau în centru multă muncă, iar asocierea se făcea cu cei care erau harnici şi gospodari. Sătenii nu aveau resursele financiare pe care le avea groful, iar traiul acesta colectiv erau un mod de viață. În comunitatea rurală succesiunea anotimpurilor, timpul cosmic impune organizarea vieţii, ritmul acesta conferă siguranţă şi stabilitate atât indivizilor, cât şi satului. La sfârşitul secolului XIX, proprietari de pământ sunt sătenii, biserica și, în mare parte, groful. Oamenii lucrează pământul lor, dar şi al grofului. Începând din anul 1945, regimul totalitar comunist, prin colectivizarea suprafeţelor agricole, schimbă realitatea. Începe munca la IAS şi CAP, iar după anul 1965, primesc loturi mici să le administreze având de dat cote în funcţie de producţia calculată pentru bucata de pământ lucrată. Munca după organizarea fermelor era similară cu activităţile agricole cu care sătenii erau obişnuiţi.

Comunismul vine şi le răstoarnă, le transformă, le reconfigurează lumea pe care o moştenesc din străbuni. Confiscarea pământurilor aduce obligaţia de a le munci în întreprinderile, cooperativele, gospodăriile agricole de stat. După şocul iniţial şi acceptarea situaţiei, viaţa lor cotidiană se desfăşoară într-un firesc pe care îl identifică cu relaţiile dinainte. Viaţa la fermă era bună, munceau mult, acum, după reguli stabilite de autorităţi, erau plătiţi standardizat: „*am lucrat la firmă… o fost o hală construită, da' s-o strâcat acum, dinjos de castel, … la săpat de pomi, cu tata… și hălile alea s-o strâcat, ce-o fost, unde sortam noi mere şi prune... era o hală, mare, mare unde sortam noi, eram fete şi neveste şi sortam, eram tinere, avem calibru şi acum îl mai am nu ştiu pe unde, de băgam merele, le trimitem în străinătate… şi punem merele acolo, care era mai mare să pune în altă parte, care în altă parte, care era mai mic în altă ladă (face gestul de muncă pe masa de acum), aşe le lucram, aşe sortam noi merele, ne punem calibru pe ladă, pe teu şi-apoi, fiecare măr luai, punei lada lângă tine, femei rând, rânduri de mese, lucram şi noptea pe schimb, era injiner Dimitriu era, vai fain o fost, fain o fost, şi lucram şi ne plăte, 21, 22 de lei pe zî, aşe era atunci, da' de-un milion, un milion şinşi sute când eram la broderie era minumu salariu.*” (I.M., 74 ani).

Mecanizarea agriculturii este unul dintre lucrurile noi pe care le integrează în munca lor, parte dintre ei specializându-se. Aşa apare mecanicul,

tractoristul, pe lângă atelierele tradiţionale de la sat de tâmplărie, fierărie, dulgherie, cojocărie etc. Munca femeii în satul tradiţional era o îmbinare între efortul fizic şi elemente dintr-un univers casnic creativ caracterizat de semne, simboluri, coduri cunoscute în comunitate. Erau transmise generaţional pe linia bunică – mamă – fiică, în acele timpuri în care femeia avea un prestigiu cultural extraordinar. Munca după anii '50 devine pragmatică, seacă, aducătoare de venit într-o instituţie care uniformizează viaţa.

Pe lângă munca la fermă, femeile înfiinţează în localitate secţia de broderie şi secţia de tricotaje, aparţinând de cooperativa de consum, de unde primeau materiile prime, comenzile şi prin care livrau produsele. O parte dintre săteni se angajează la fabricile şi întreprinderile de stat din Bistriţa. După anul 1989 terenurile sunt retrocedate. Doar câţiva localnici reuşesc prin speculă sau bună organizare să exploateze terenurile retrocedate şi astfel să cultive cu succes sau să crească animale. Reuşesc să pună bazele unor mici afaceri dintre care unele mai există şi astăzi.

Încapsulăm timpul şi aşa reconstruim spaţiul unui univers sătesc specific unei comunităţi transilvănene multietnice.[12] Oameni ca oameni şi atât, care muncesc alături, sărbătoresc, jelesc împreună, petrec la hore şi baluri în sat sau la nunţi, în casele mari ale vecinilor. Trăiau în armonie și bună înţelegere cu sașii din comunitate, care erau buni gospodari şi meșteri iscusiţi. Singurul moment tensionat amintit este revenirea din refugiu a sașilor în '45, când le-au fost confiscate proprietățile, acestea fiind folosite de români și romi: ”*saşii s-o angajat că ei n-o avut pământ*[13]*, românii aveu pamântu' lor şi nu ştiu cum de n-o avut pământ.... păi ei când s-o dus, s-o refujiat şi s-o întors după aia şi atunşi pământu' le-o fost luat la stat, că mulţî români o avut pământ săsesc, o avut pământ de la sas, când s-o întors, o stat românii în casele lor, după război, şi le-o dat casă la fiecare şi o fost ocupate de români, pe români i-o mutat în camera ultima şi ei o stat în camera prima şi nu i-o scos în drum, o cătat să-i lase acolo până şi-o mai făcut fiecare câte-o căsucă… mulţî oameni o stat cu saşii laolaltă, tăt sub acelaşi acoperiş, şi românii, multe familii o fost aşe... şi-apăi s-o dus şi iară o-ncăput românii,... pe partea asta o fost numa saşi, da' era fain, obişeiu lor ne plăşe.*" (I.M., 74 ani).

12 Dinamica demografică prin recensăminte: 1900 (886 locuitori, limba maternă română 504, germană 368, maghiară 14); 1910 (901 persoane); 1920 (863 locuitori); 1930 (900 locuitori: 465 greco-catolici, 396 evanghelici, 20 israeliți şi 14 ortodocşi); 1941 (920 locuitori, după naţionalitate: români 479, saşi 324, romi 93, evrei 16, unguri 8); 1948 (875 locuitori); 1956 (952 locuitori); 1966 (1001 locuitori); 1970 (1001 locuitori); 1992 (736 locuitori: 616 români, 2 maghiari, 5 germani, 2 șvabi, 111 romi); 2002 (populaţia 744: români 572, romi 166, alte etnii 6); 2011 (646 locuitori: 478 români, 165 romi, 3 alte etnii).

13 Reforma agrară din 23 martie 1945 şi legea 91/10 februarie 1945 privind bunurile inamice sunt folosite de către autorităţi pentru a pedepsi etnicii germane prin confiscarea proprietăţilor (Pintilei și Göbbel 2021: 105).

Posmuşul este situat între Teaca şi Şieu, în partea de sud-vest a Judeţului Bistriţa-Năsăud. Este o comunitate rurală organizată la începutul secolului XIII de către colonişti saşi. În secolul XIV o parte din teritoriu intră în posesia mai multor familii nobiliare maghiare, ultima fiind familia Teleki. Momentul de ruptură pentru această comunitate multietnică este reprezentat de evacuarea saşilor în Austria. Refugiul şi evacuarea saşilor transilvăneni în septembrie 1944 din teritoriile Transilvaniei de Nord s-a realizat în acelaşi timp cu retragerea armatei germane, ca urmare a fricii de a fi masacraţi de trupele sovietice. Anunţarea oficială a evacuării saşilor se face în 9 septembrie 1944. În 15 septembrie pleacă saşii din Posmuş, care reprezentau 35,2% din populaţia satului. Mai mult de trei sferturi revin în toamna anului 1945. O parte rămân pe teritoriul Germaniei şi Austriei, o parte sfârşesc tragic din cauza drumului chinuitor. Abia după semnarea tratatului de pace de la Paris din 1947 este recunoscută cetăţenia română a saşilor plecaţi în refugiu. Este un act reparatoriu după doi ani de persecuţii, confiscarea pământurilor şi caselor (Pintilei și Gobbel 121-127, 247).

Din perspectiva sașilor, acestea sunt momente dramatice,[14] greu de acceptat, dar se resemnează. Sunt ajutați de unii dintre membrii comunității restrânse a satului sau ai celei judeţene.[15] Reușesc să conviețuiască fără conflicte şi să îşi panseze viaţa de după război până la începutul anilor '70 când părăsesc țara. Emigrarea masivă[16] a sașilor din Posmuş a întrerupt brutal o lungă perioadă de bună convieţuire multietnică. În familiile saşilor, perspectiva asupra viitorului se schimbă: copiii sunt îndrumaţi să urmeze şcoala ca activitate de bază – cu tristețe sunt redate cuvintele unui tată care a primit de la părinți moștenire casă şi pământ, pe care le-a pierdut după război. Fiul este sfătuit să facă multă școală, că învățătura nu i-o pot lua comuniștii. Membrii din actuala comunitate posmușană au relații de prietenie cu sașii plecați în Austria și Germania. În sat nu au existat căsătorii mixte între români şi saşi decât după anii '80.

E un drum prăfuit, parcă, în prezent, cel mai plin de colb din sat, şi la capăt ajungem la fosta reşedinţă Teleki. Acum nu mai mergem „la Curte", „la Castel", „la Firmă", „la Fermă", „la Gostat". Astăzi intrăm în spaţiul unui muzeu – Centrul Multicultural Castel Teleki. La o vorbă, ne spun că nu e monument istoric, pentru ei n-a fost nicicând decât un spaţiu la început cunoscut din istoriile

14 Împotriva minorităţii germane se iau măsuri discriminatorii între anii 1944-1948 nefiind tratată oficial ca naţionalitate conlocuitoare (Trașcă și Anghel 166-169).

15 Printre acţiunile de sprijinire a etnicilor germani amintesc că, începând cu anul 1941, se organizează grădiniţe şi aşezăminte ce asigurau îngrijirea copiilor de la sate pe timpul activităţilor agricole de vară (Pintilei și Göbbel 2021 - 63).

16 Emigrarea a fost posibilă în contextul unui acord între România şi Germania între anii 1962 şi 1989.

celor ce munceau pentru grof, ca apoi să reflecte marea schimbare în spaţiul restrâns al satului. Oare de acum înainte cum se va lega viaţa poşmuşenilor de existenţa acestei clădiri? Timpul istoric afectează şi poate schimba destinul unei comunităţii prin evenimentele negative precum dezastrele naturale sau războaiele. La Posmuş a fost războiul.

Bibliografie:

- **Boia, Lucian.** *Strania istorie a comunismului românesc (şi nefericitele ei consecinţe)*. Humanitas, 2016.
- **Budeancă, Cosmin.** *Imaginea etnicilor germani la românii din Transilvania după 1918.* Editura Cetatea de Scaun, 2016.
- **Deletant, Denis.** 2006. *România sub regimul communist*. Fundaţia Academia Civică, 2006.
- **Dobrincu, Dorin** și **Constantin Iordachi**. *Ţărănimea şi puterea: procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*. Polirom, 2005.
- **Gospodăria Agricolă de Stat Şieu. 1958-1967.** Arhivele Naţionale, Bistriţa-Năsăud.
- **Hoskins, Janet.** *Biographical objects: how things tell the stories of people's lives*. Routledge, 1998.
- **Academia Republicii Populare Romîne.** *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.* Editura Academiei Republicii Populare Române, ÎntreprindereaPoligrafică, 1956.
- **Linkner, Jost**. *Paßbusch in Nordiebenbürgen*. Steurer Medienhaus, 2001.
- **Morar-Vulcu, Călin**. 1999. *Minorităţile naţionale în discursul oficial în perioada 1948-1952,* 1999. Revista Bistriţei, XII-XIII, Editura Clusium, 145-153.
- **Onofreiu, Adrian** et al. *Judeţul Bistriţa-Năsăud-începuturi, continuităţi şi actualităţi*. Editura Charmides, 2018.
- **Pecican Ovidiu.** *Istoria României. Stat şi cultură 1866-2018*. Editura Cuantic, 2023.
- **Pintilei, Alexandru, Horst Göbbel.** 2021. *Wendepunkt in Nordsiebenbürgen/Punct crucial în Ardealul de Nord,* Editura Honterus.
- **Portelli, Alessandro.** *The Battle of Valle Giulia: oral history and the art of dialogue*. The University of Wisconsin Press, 1997.
- **Radosav, Doru.** „Editorial." *Anuarul Institutului de Istorie Orală*. V, nr. 1, 2004 pp. 5-11.
- **Ricoeur, Paul.** *Memoria, istoria, uitarea*. Editura Amacord, 2001.
- **Sageata, Radu,** *Evoluţia organizării administrative-teritoriale a României în perioada interbelică (1918-1940),* în **Revista Geografică,** IX, Institutul de Geografie, Academia Română, 2002, pp. 158-166.
- **Scurtu, Ioan** et al. *România între anii 1918-1940: documente şi materiale*. Editura Universităţii Bucureşti, 2001.
- **Sigmirean, Ioan,** și **Adrian Onofreiu.** *Istoria judeţului Bistriţa-Năsăud în documente şi texte (epocile modernă şi contemporană)*. Editura Răsunetul, 2001.
- **Someşan, Ioan T.** et al. *Monografia Posmuşului (1228-2014).* Editura Mega, 2014.
- **Sandu, Dumitru.** „Procesul de modernizare a comunităţilor rurale româneşti." *Viitorul Social.* LXXVI(3), 1983, pp. 222-229.
- **Traşcă, Ottmar** și **Remus Gabriel Anghel.** *Un veac frământat. Germanii din România după 1918.* Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2018.
- **Todorov, Tzvetan.** *Abuzurile memoriei*. Editura Amacord, 1999.
- **Wagner, Ernst.** *Istoria saşilor ardeleni*. Editura Meronia, 2000.

LAVINIA COCIUBEI

Arhitect, președinte Asociația Petrus Italus Trust – alianța pentru patrimoniul Bistrițean

REȘEDINȚĂ NOBILIARĂ, FERMĂ, CASTEL

Castelul Teleki din Posmuș este un monument istoric de categorie A, o clădire cu valoare arhitecturală recunoscută la nivel național, construită în secolul al XVIII-lea. Odată cu schimbarea regimului politic, clădirea a fost confiscată proprietarilor și a primit o destinație agricolă, devenind, dintr-o clădire reprezentativă, un spațiu preponderent utilitar. După o nouă schimbare de regim, clădirea își pierde funcțiunea, este abandonată, delapidată și expusă degradărilor constante. În prezent, clădirea a fost reabilitată și introdusă în circuitul turistic și cultural al regiunii. Consider că acest castel reprezintă un studiu de caz revelator pentru a înțelege mai bine modul în care aceste clădiri de patrimoniu, original reședințe nobiliare transilvănene, s-au adaptat, împreună cu oamenii care le-au locuit și folosit, la toate aceste schimbări de paradigmă.

La baza acestui articol stă cercetarea de teren realizată în lunile mai-iunie 2023, în cadrul proiectului *Castel Viu: Artă și comunitate la Posmuș*. Munca de teren a constat în interviuri, recuperarea memoriilor și observația activă pe teren în satul Posmuș, comuna Șieu, localitatea învecinată ansamblului nobiliar. La momentul cercetării exista deja un studiu aprofundat al istoriei familiei Teleki și al domeniului nobiliar, până la data naționalizării, așadar în această cercetare am urmărit istoria recentă a castelului, dar în special relația dintre clădirea de patrimoniu și comunitatea care a utilizat-o în ultimii 50 de ani, locuitorii satului Posmuș și ai satelor din vecinătate.

Am pornit în cercetarea pe teren dorind să găsesc un fir roșu al povestirilor localnicilor despre Castelul Teleki și despre modul în care au interacționat de-a

lungul timpului cu acest loc. În continuare voi utiliza termenul de "castel" și "ansamblu nobiliar" referindu-mă la clădirea de locuit a familiei Teleki și la anexele acesteia, deși în perioada regimului comunist funcțiunea acestor clădiri și denumirea pe care localnicii o foloseau s-a schimbat. Voi face asta atât pentru a păstra denumirea lor originală, de la momentul construirii, dar și pentru că aceasta este denumirea folosită în prezent de administratorii clădirii.

La fel ca în cazul altor monumente istorice din România, în perioada socialistă, ansamblul de clădiri a fost relativ bine întreținut. Clădirile aveau o funcțiune constantă, așadar se făceau frecvent reparații și lucrări de întreținere. Acest lucru a păstrat monumentul istoric într-o stare bună, fără să existe pierderi semnificative asupra ansamblului. De asemenea, anexele castelului erau deja gândite pentru munca agricolă, așadar tranziția proprietății și funcțiunii s-a făcut relativ ușor din perspectiva spațiilor fizice disponibile în clădirile existente. Ferma pe model socialist s-a instalat cu ușurință în infrastructura domeniului nobiliar, construind doar câteva corpuri anexe, în afara curții interioare a castelului. Pierderile semnificative au avut loc la patrimoniul mobil care exista în clădire, sculpturi, mobilier și obiecte de artă care fie au fost vandalizate, fie au dispărut în totalitate.

Perioada de abandon care a urmat după căderea regimului comunist a adus pierderi și degradări mult mai grave.

În curtea ansamblului era amenajat un parc, cu brazi, surprinși în fotografiile de arhivă imediat după plantare, în 1955. În fotografiile din anii 2000 apar arbori maturi, și un spațiu amenajat cu locuri de odihnă și alei pietruite. Acest parc, care s-a păstrat puternic întipărit în memoria muncitorilor fermei, a dispărut, fiind înlocuit la reabilitarea castelului cu o amenajare cu alei, zone de gazon, mobilier urban și corpuri de iluminat.

Domeniul nobiliar în memoria colectivă a satului de azi

Perioada în care castelul aparținea familiei Teleki păstrează o umbră de mister printre localnici, foarte puțini dintre cei în viață își mai amintesc această perioadă în mod direct, majoritatea informațiilor fiind preluate de la generațiile anterioare. Prima amintire colectivă legată de castel pe care am reușit să o identific la cele mai în vârstă persoane intervievate, în jur de 90 de ani, este episodul „înmormântării grofului". Localnicii descriu evenimentul ca pe o „serbare, cu muzică și mulți oaspeți de vază, alai de mașini și calești." Aceștia își amintesc faptul că mulți copii din sat au participat la alai, îmbrăcați în costum tradițional, și descriu cum au urmărit alaiul până „în dealul grofoaiei", locul în care au fost înmormântați de-a lungul secolelor mai mulți membri ai familiei Teleki. Însă corelând această informație cu sursele istorice, ne dăm

seama că ar putea fi vorba despre înmormântarea contesei Anna Cserényi de Blăjenii de Jos (Gănești 30 august 1848 - Posmuș 10 noiembrie 1940), singurul membru al familiei decedat în această perioadă. Evenimentul a reprezentat un moment special și neobișnuit pentru cei câțiva martori rămași, deși există această ambiguitate legată de persoana înmormântată. Din această perioadă se mai păstrează în memoria colectivă doar alte câteva legende locale.

După naționalizarea din anul 1949, în clădirea Castelului Teleki și anexele sale a funcționat Trustul Regional Gostat[17] Târgu Mureș până la desființarea acestuia, în anul 1967. G.A.S.-Teaca s-a organizat la început din terenurile absenteiştilor[18], depinzând la început de REAZIM Tg. Mureş (pentru vii), dar şi de ocolul Agricol de Plasă. În 1948 îşi ia denumirea de „Ferma AFSM Teaca", care reunea cele două circumscripţii – agricolă şi viticolă – într-una singură. Ferma depindea de Direcţia Judeţeană AFSM Bistriţa, aceasta fiind subordonată Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. În 1949, AFSM-ul se desfiinţează, transformându-se în G.A.S. – „Gostat", depinzând de Direcţia Judeţeană Tg. Mureş. În 1949 i se mai anexează trupul Posmuş, cu sediul în Castelul Teleki, proaspăt naționalizat. În primăvara anului 1967, ca urmare a directivelor conducerii de partid privind profilarea şi specializarea gospodăriilor agricole de stat, iau fiinţă Întreprinderile Agricole de Stat (I.A.S.) având în componenţă ferme specializate. Începând cu această dată, ansamblul nobiliar de la Posmuș a devenit „Ferma Pomicolă nr. 1" Posmuș, administrată de Întreprinderea Agricolă de Stat Teaca, făcând parte din Trustul Județean de Întreprinderi Agricole de Stat Bistrița.

Am identificat trei funcțiuni principale pe care le-a dobândit ansamblul nobiliar în perioada socialistă, respectiv trei moduri în care comunitatea locală utiliza acest loc: ca loc de muncă, destinație de practică pentru elevi și locuințe de serviciu pentru unii dintre angajați. Aceste funcțiuni implică moduri diferite de interacțiune cu ansamblul și diferite grade de atașament față de acest loc.

Munca

În timpul interviurilor, încercând să deschid discuția despre acest subiect cu persoane care au lucrat la ferma I.A.S., începeam cu o întrebare simplă. În primele interviuri, neștiind denumirea pe care o folosesc localnicii pentru acest loc, întrebarea era „Cum a fost să lucrați la I.A.S.?". Aceasta s-a transformat în „Cum era când lucrați la Gostat?", pentru persoanele de vârstă înaintată, ca într-un final să ajung la varianta acceptată de toți localnicii, „Cum era lucrul

17 GOSTÁT, gostaturi, s. n. (Ieșit din uz) Gospodărie (agricolă) de stat. Go[spodărie agricolă de] stat.
18 Absenteist- persoană care trăia în strainătate, administrându-și bunurile prin intermediari.

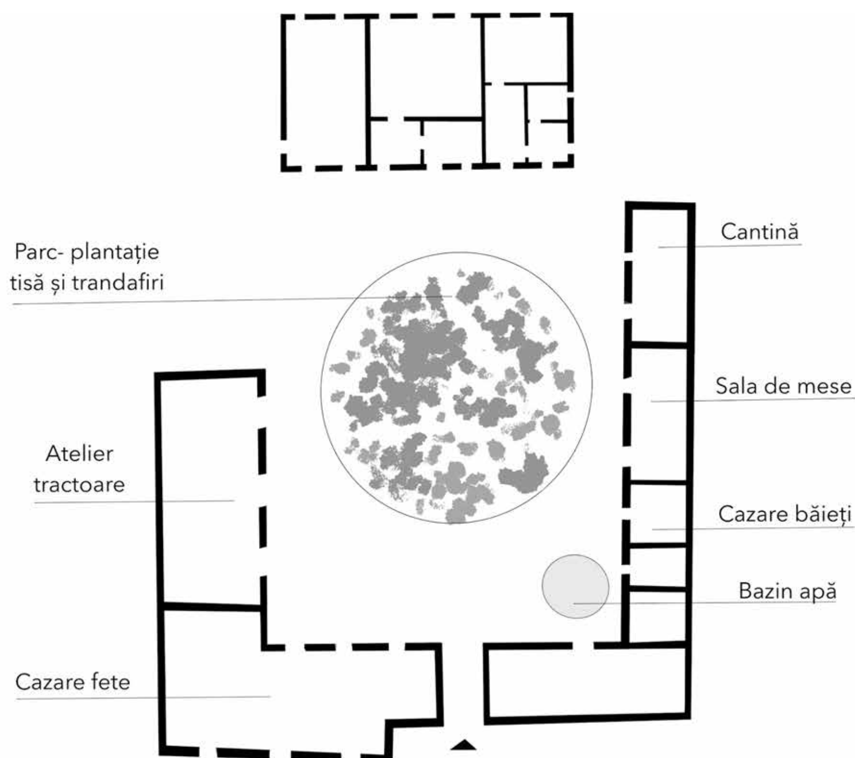
la firmă?". Însă indiferent de întrebare, răspunsul era similar. „Au fost vremuri grele, era muncă grea."

Activitatea principală a Fermei Pomicole nr.1 Posmuș a fost cultivarea de livezi de pomi fructiferi: prune, mere, cireșe, vișine și a terenurilor cu viță de vie și cartofi (reg.„napci"). Ferma avea suprafețe generoase de livezi, a căror producție de fructe și legume era destinată în special exportului. Era dotată cu hală de sortat fructe cu benzi rulante automatizate, ateliere de mecanică pentru utilaje, tâmplărie și dulgherie. Benzile de sortare aveau diferite calibre, mare, mijlociu, mic, pentru sortarea merelor. Ambalarea fructelor se făcea atent, în lădițe aranjate „tablă de șah", un măr împachetat, un măr fără ambalaj. Localnicii își amintesc ambalajul folosit, din hârtie creponată „roz cu un măr roșu pe față". Atenția la astfel de detalii denotă standardul impus pentru producția acestei ferme, specific perioadei socialiste. Merele erau livrate și la uscătorul de fructe din Șieu, unde fructele erau curățate, tăiate, deshidratate și atent împachetate, de asemenea pentru export.

Din povestirile interlocutorilor mei am reconstituit desfășurarea unei zile de lucru obișnuite „la firmă", așa cum denumesc localnicii ferma I.A.S. Ziua începea cu „apelul", care se ținea „la cântar" înainte de intrarea în curtea castelului. Aici brigadierul sau inginerul distribuia oamenii pentru munca la care urmau să participe în ziua respectivă, indicând și zona de lucru pentru fiecare grup. Prânzul era luat pe teren, din „traista pregătită de fiecare de acasă". La finalul zilei, muncitorii erau înregistrați într-un caiet de pontaj. Plata se făcea de două ori pe lună, la „chenzină" și la finalul lunii, când angajații primeau salariul fix, iar zilierii, plata în funcție de zilele muncite.

Munca la livadă continua și în timpul iernii, când se tăiau și curățau pomi și se sortau și „întorceau" mere și cartofi. Iarna munca era concentrată în beciuri, unde erau depozitate fructele, iar numărul de muncitori zilieri scădea considerabil. Majoritatea angajaților fermelor I.A.S. proveneau din satul Posmuș. I.A.S.-ul avea în jur de 140-150 salariați, angajați permanenți ai fermei, pe lângă care mai lucra și un număr mare de muncitori zilieri.

Estimativ la nivelul satului Posmuș, 70% dintre persoanele cu vârstă cuprinsă între 50-90 de ani din localitate au lucrat cel puțin ca zilier aici, fiind o sursă de venit bine plătită și constantă pentru acea perioadă. De asemenea, munca era similară cu practicile agricole cu care oamenii erau deja obișnuiți în propriile gospodării, în mediul rural, așadar ușor accesibilă.

Reconstituire plan ansamblu în perioada IAS

Localnicii erau acceptați la muncă indiferent de etnie, însă existau diferențe clare între tipul de muncă pe care îl desfășurau, în funcție de grupul etnic din care proveneau. Astfel, muncitorii sași, probabil datorită tradiției meșteșugărești pe care o aveau, lucrau în principal în atelierele de dulgherie, „stălușie", mecanice. Muncitorii români se ocupau cu preponderență de munca agricolă din cadrul fermei, iar cei rromi de munca necalificată. O anecdotă relevantă pentru diferențele ierarhice dintre muncitori este practica transportului urinei. Urina colectată de la animale era transportată de muncitori români, de transportul urinei umane erau responsabili muncitori rromi, iar cei sași nu erau implicați deloc în această activitate. Conform fostului contabil șef al I.A.S., 10-12% dintre muncitori erau de etnie rromă. Muncitorii erau diferențiați și în

funcție de vârstă, spre exemplu zilierii tineri erau trimiși la înfolierea pomilor împotriva animalelor sau la „pus de otravă”(tratarea pomilor cu pesticide).

Pentru această cercetare, o temă pe care am urmărit-o constat a fost și tipul de muncă și reprezentarea pe care o aveau muncitorii în funcție de sex. Am constatat că și femeile luau parte la munca agricolă împreună cu bărbații, la săpat și curățat pomi, cules fructe. Însă predominant, acestea lucrau la sortarea fructelor, la „banda de sortare” și la bucătărie, ca bucătărese sau ajutoare de bucătăreasă. Femeile săsoaice erau apreciate pentru cunoștințele în cultivarea pomilor, așa că primeau sarcini de muncă mai calificată în livadă.

Ferma avea o singură angajată femeie într-un post de muncă agricolă, angajată în anul 1961, care a ocupat acest postul până în 1992, la momentul pensionării. Salariul era de 500-600 lei la angajare. Nu a existat nici o femeie într-un post de conducere al G.A.S sau I.A.S.

Practica elevilor

Ferma din ansamblul castelului funcționa și ca centru de practică pomicolă pentru elevii școlilor din județul Bistrița-Năsăud, dotat cu spații de cazare și cantină. Tinerii lucrau în livada fermei, îndeplinind aceleași sarcini ca muncitorii. Aceștia veneau în serii de câte o săptămână, cei din localități mai îndepărtate fiind cazați în dormitoarele amenajate în anexele castelului. Inginerii fermei se ocupau de pregătirea elevilor în timpul practicii. Masa era asigurată de cantina I.A.S., unde se găteau micul dejun, prânzul și cina. Spre deosebire de aceștia, tinerii din satul Posmuș și cei din localitățile vecine participau la aceeași practică, însă nu erau cazați în ansamblu, ci se întorceau acasă după program, iar masa era asigurată din nou „din traistă”.

Localnicii își amintesc de atmosfera acestor tabere de practică, cu petreceri cu muzică și socializare „în jurul stejarului”. Din povestiri am putut observa o oarecare separare între tinerii localnici și cei veniți din afară. Clasele venite de la oraș erau privite apreciativ, „aveau casetofoane, ascultau muzică”. Nu existau momente de socializare organizate între clasele de elevi, fiecare rămânea în grupul, clasa de care aparținea.

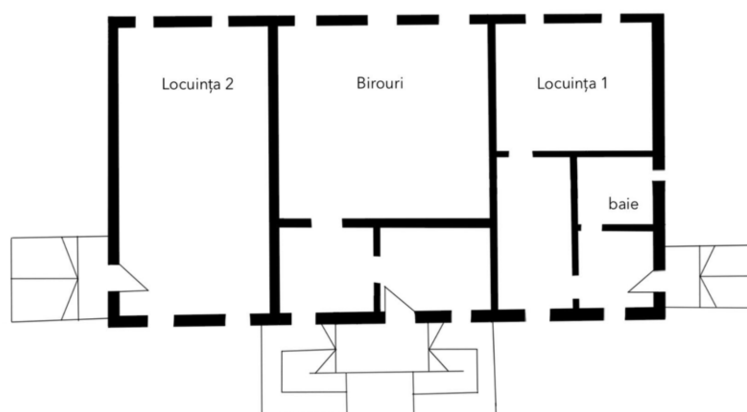
Noii locuitori ai Castelului

După naționalizare, corpul central al castelului și-a păstrat funcțiunea de locuire. Însă în locul familiei nobiliare a găzduit, de-a lungul a patru decenii de socialism, două familii ale inginerului, respectiv ale contabilului fermei pomicole, concomitent. Ulterior, unul dintre apartamente a fost ocupat de unul dintre muncitorii care operau tractoarele fermei.

Schița alăturată reprezintă planul mental al clădirii, așa cum și-o

amintesc ultimii locatari.

Corpul principal a fost recompartimentat pentru a găzdui două apartamente în lateral și birourile fermei, în centrul clădirii. Una dintre locuințe era dotată cu o baie interioară și sistem de apă curentă, alimentată printr-un bazin amplasat în pod, clădirea nefiind racordată la rețea.

Reconstituire mentală a compartimentării corpului principal al castelului.

M-am întrebat dacă ideea de a locui într-un castel mai reprezenta un statut privilegiat pentru cei care trăiau acum în el. Răspunsul a fost nu. Clădirea era privită ca o casă obișnuită, atât de către noii locatari, cât și de oamenii din sat. Ideea de locuire simbolică, de prestigiu pare să se fi șters din memoria colectivă în acea perioadă. Localnicii nu mai asociau ansamblul castelului cu ideea de „grofi”, pentru ei locul se identifica acum doar cu „firma”.

Concluzii

Ansamblul Castelului Teleki a suferit trei modificări drastice ale destinației, în ultimii 75 de ani, într-o perioadă scurtă de timp, raportat la timpul scurs de la construirea sa. Acest loc a avut încă de la început un puternic caracter de producție agricolă regăsit atât în timpul proprietății familiei Teleki, cât și în perioada I.A.S.-ului, dar și o funcție de reprezentare pentru familia nobiliară, o tradiție artistică și culturală adusă în acest loc de către unii dintre conții Teleki. În același timp, mai multe generații de locuitori ai Posmușului și ai satelor din împrejurimi au muncit o bună parte din viață în acest loc, având o micro-istorie proprie construită în jurul domeniului, în perioada I.A.S.

Consider că o abordare sustenabilă pentru funcționalizarea actuală a acestuia trebuie să armonizeze fiecare dintre etapele acestui monument istoric și să valorifice moștenirea spirituală și culturală a fiecărui grup de oameni care a trăit în acest loc, fiecare cu specificul său. Povestea Castelului de la Posmuș este povestea majorității conacelor din Transilvania, care au fost rupte de societatea care le-a construit, au deservit o bună perioadă de timp un scop utilitar, care a susținut economic comunitățile din împrejurimi, și care acum reprezintă o sursă de bogăție culturală bazată tocmai pe această istorie împletită.

Am observat modul în care modificarea funcțiunii ansamblului s-a făcut în timpul regimului socialist. Din cercetare se conturează o posibilă temă de aprofundat. Cum ar putea arăta o tranziție a clădirii și a domeniului castelului astăzi, spre o funcțiune culturală incluzivă, care se adaptează nevoilor societății contemporane pentru a respecta istoria comună dezvoltată între comunitatea locală și clădirea de patrimoniu?

Persoane intervievate:
Ivan Mihai, 68 ani
Nastasia/Mama Sie, 90 ani
Spătăceanu, 72 ani
Lucreția Nicoară, 92 ani
Maria Nicoară, 69 ani
Rafila Uilean, 55 ani
Viorica, 68 ani
Georgiu Grigore, 70 ani

Referințe:

- **Ludvig, Daniella.** *Erdélyi Odisszea - A Teleki ikrek története*, Editura Korunk-Komp-Press, 2018
- **Burnichioiu, Ileana** și **Letiția Cosnean Nistor.** *Palaces, Castles, and Manor Houses of Medieval and Early Modern Times II,* Editura Mega, 2017
- **Zahariade, Ana Maria.** "Arhitectura în proiectul comunist în România, 1944-1989", Editura Simetria, 2011
- **Arhivele Naționale ale României,** Fond: „Sfatul popular al raionului Bistriţa"
- **Ministerul Afacerilor Interne,** *„TRUSTUL GOSTAT FETEŞTI. Anii extremi: (1961-1962), 1963-1967,* Arhivele Naționale, Inv. Nr. 1072
- **Giurescu, Dinu C.** "The Razing of Romania's Past (International Preservation Report)", Natl Trust for Historic; First Edition, 1989

SCHITA

MIKI BRANIȘTE

Manager cultural și curator, lect. univ. dr.,
Facultatea de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai

INSTITUȚIA CULTURALĂ CA SPAȚIU-REȚEA. OAMENI, LOCURI, BIODIVERSITATE

Introducere

În iunie 2022, soseam prima dată la Posmuș cu scopul de a vizita Castelul Teleki și de a propune activități culturale în viitor. Când am ajuns în centrul satului era mare zarvă de la camioanele care aduceau asfaltul pentru actualul drum județean, reabilitarea castelului era pe final, dar simțeai încă praful de la materialele de construcții și auzeai zgomotele utilajelor. Erau foarte vizibile eforturile autorităților județene de a da castelului un loc binemeritat între valorile regiunii. Azi, efortul de construcție s-a mutat în plan relațional cu oamenii din sat, din împrejurimi și publicul larg, cerând o muncă extrem de laborioasă și aproape invizibilă, dar cu efecte pe termen lung. Ea scapă unei cuantificări demne de pus în evaluarea oricărui plan de management instituțional, dar în lipsa căreia castelul nu se poate dezvolta. Articolul de față propune o aprofundare a viziunii actuale de dezvoltare instituțională a centrului multicultural creat pentru a da viață nouă Castelului Teleki, plecând de la legăturile organice ale acestuia cu satul și natura din jurul lui. Valoarea sitului stă în alăturarea ansamblului arhitectural, a stejarului secular, a domeniului și a peisajului cultural ce-l înconjoară și îl particularizează, ca și context. Asumând co-prezența acestor valori, care sunt anterioare creației centrului multicultural,

precum și o listă neexhaustivă de provocări, propun un concept instituțional inspirat de ecosistemul creat în jurul stejarului secular, simbol al comunității posmușene.

Cadru de referință și starea lucrurilor

În zonele rurale din țară avem de-a face cu un declin al prezenței și utilizării așezămintelor culturale din varii motive: degradarea clădirilor în lipsa unor investiții care să acopere nevoile de infrastructură, lipsa de fonduri pentru a plăti personal calificat, depopularea satelor ca urmare a migrației economice etc. *Atlasul culturii. Ediția I - Așezămintele culturale în spațiul rural* arată că în anul 1990 erau înregistrate 7.100 de cămine culturale în ruralul și urbanul mic. În 2018 au fost înregistrate 6.365 cămine dintre care doar 78% erau active, respectiv 4.984 unități (Croitoru et al. 2020). Prin accesul la fonduri europene dedicate patrimoniului material au fost reabilitate câteva castele transilvănene, iar unele dintre ele au dobândit o funcție nouă datorită priorităților grantului, anume aceea de centru cultural, cum este cazul celui de la Posmuș.

Numărul castelelor și conacelor din Transilvania, luându-le în considerație inclusiv pe cele aflate într-o stare avansată de degradare, este de aproximativ 600 de clădiri, conform „Strategiei Castel în Transilvania 2016-2025" (Grup Pont 8). Programul Operațional Regional face o prioritate din restaurarea și valorificarea patrimoniului pentru dezvoltarea turismului în vederea dezvoltării regionale și naționale (Grup Pont 10). Astfel, Castelul Teleki, alături de alte câteva exemple de castele din mediul rural, sunt excepții fericite asupra cărora, din păcate, există destul de multă presiune pentru a-și fructifica potențialul turistic ca promisiune a dezvoltării locale.

Paradigma de operare propusă în articol pentru valorificarea acestui sit patrimonial ține cont de multiplele crize pe care le traversăm la nivel global, unele resimțite deja în sat (veri secetoase, apă mai puțină, migrație economică, segregare), cât și de provocările instituționale prezente la nivel social și economic. Conform viziunii UNESCO cu privire la rolul culturii în dezvoltarea sustenabilă, aceasta poate contribui alături de cei trei piloni menționați în documentele strategice ale ONU, respectiv cel social, cel de mediu și cel economic, la construirea unui viitor dezirabil al planetei. Creatorii și semnatarii Declarației de la Hangzhou afirmă că „puterea extraordinară a culturii de a promova și de a permite o dezvoltare cu adevărat durabilă este evidentă mai ales atunci când este integrată o abordare centrată pe oameni și orientată local în programe de dezvoltare și inițiative de consolidare a păcii"[1] (UNESCO 5).

1 În original: The extraordinary power of culture to foster and enable truly sustainable development

Reabilitarea Castelului Teleki și reintrarea lui în circuit public au un rol indiscutabil în configurarea viitorului Posmușului, alături de cel al micro-regiunii Valea Șieului, și de aceea e important să existe o dezbatere deschisă asupra modului în care este imaginat acest viitor. La masa discuțiilor și negocierilor pentru viitorul localității, respectiv pentru stabilirea direcției dezvoltării locale, este nevoie să se facă loc pentru un personaj colectiv important: comunitatea locală. Din interacțiunile echipei proiectului Castel Viu cu satul, oamenii lui și istoria castelului am ajuns la câteva asumpții:

Prezența Castelului Teleki și a domeniului aferent a influențat viața satului de-a lungul secolelor, fie că vorbim de proprietatea nobililor, fie că vorbim de proprietatea statului prin colectivizare, în perioada comunistă.

Viața proprietății a depins de mâna de lucru locală, astfel că între cele două există o relație de interdependență. Sătenii au muncit pe aceste proprietăți până în 1992, însă inclusiv inactivitatea și abandonul acestui spațiu după închiderea I.A.S. și C.A.P., în cadrul procesului de privatizare din perioada tranziției, au avut un efect: oamenii și-au pierdut locul de muncă. Pe de altă parte, încetarea legăturii cu oamenii din sat a dus la începutul declinului pentru ansamblul de clădiri, pământurile aferente fiind folosite în mod privat pentru păscutul animalelor.

Relația majorității sătenilor cu castelul, devenit centru multicultural, nu este una concretă, ci trebuie construită. Poveștile evocate de săteni în legătură cu castelul au fost mereu despre muncă în cazul adulților și al vârstnicilor, neexistând o relație de atașament față de castel, ca obiect de patrimoniu.

Strategia de Dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud 2021-2027 vorbește despre dezvoltare durabilă la Posmuș prin prezența Castelului Teleki, oferind exemple concrete ale efectelor prezenței patrimoniului și culturii în sfera vieții reale, pe care localnicii să le simtă direct. Mi-am propus să continui această direcție, nuanțând relațiile care se pot stabili între „performerii" dezvoltării locale, prezenți și viitori, umani și non-umani, ca parte dintr-un proces amplu și de durată.

Provocări instituționale

Au trecut aproape doi ani de la deschiderea acestui spațiu cultural și e momentul consolidării unei direcții asupra căreia mai multe părți ar trebui să agreeze. Din partea proprietarului, Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, a fost manifestată deschiderea pentru o abordare durabilă integrată în ceea ce privește

is especially evident when a people-centred and place-based approach is integrated into development programmes and peace-building initiatives.

castelul, domeniul și satul prin menționarea în repetate rânduri a unui interes pentru un retur al bunăstării vizibile și în comunitate. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud este instituția publică de cultură desemnată să pună în operă acest deziderat și care încearcă să facă cât mai bine acest lucru, în ciuda numărului insuficient de angajați și a diverselor limitări bugetare, fiscale și juridice, resimțite și de alte entități similare din țară. Între dezideratul ordonatorului de credite și posibilitățile reale actuale e nevoie de ajustări pentru a împărți riscurile și a consolida relații care pot construi împreună proiectul durabil pentru castel și satul Posmuș. Pentru ca prezența castelului să producă dezvoltare locală integrată, instituția creată este nevoită să-și depășească atribuțiile strict culturale și devine parte din diverse procese suprapuse simultan, toate generând o serie de provocări. Pentru realizarea acestor procese și depășirea provocărilor pot fi asociați diverși parteneri de termen lung.

1. Una dintre provocări este *conectarea cu comunitatea locală* prin activități care i se adresează sau printr-un proiect participativ, asumat comunitar, prin care localnicii să poată folosi un spațiu de tip atelier/întâlnire pentru diverse activități comune.[2] Spre exemplu, pentru dezvoltarea relației cu comunitatea locală, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud colaborează cu Asociația Petrus Italus Trust - Alianța pentru patrimoniul Bistrițean și Facultatea de Teatru și Film din cadrul UBB, dar este loc și pentru alți parteneri, mai ales din zona educațională și socială.

2. Simpla prezență a castelului are o influență directă asupra satului chiar înainte ca micii întreprinzători să înceapă o activitate mai intensă: *prețurile proprietăților tind spre supraevaluare*, iar acest proces nu poate fi controlat de o instituție culturală, cel mult poate să devină o negociere colectivă în comunitate alături de autorități locale și județene. Centrul multicultural ar putea juca un rol de gazdă și mediator între părți.

3. O problemă care pare invizibilă momentan, dar care se poate întoarce împotriva proiectului durabil, este *segregarea rasială* prezentă în sat. Anumite dificultăți au fost menționate în articolul antropoloagei Oana Mateescu (pag. 32-33). În calitate de pilon al dezvoltării locale, dimensiunea socială, deși nu este direct înscrisă în misiunea instituției culturale, este esențială pentru succesul abordării integrate. Pentru a interveni pozitiv în această problemă e nevoie de colaborarea cu Primăria Șieu, cu specialiști în asistență socială, care să conceapă programe pentru comunitatea romă prin care să existe acces la apă și canalizare,

2 În noiembrie 2023 echipa Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, prin muzeografa Gela Neamțu, a propus un astfel de spațiu-atelier de croitorie care a fost salutat de către comunitate, însă nu a fost dus până la capăt din cauza aunor probleme de buget. Sugerez reluarea proiectului ca prioritate în relația cu comunitatea pentru 2024.

drum asfaltat, la o spălătorie comună pentru rufe, programe de alfabetizare și programe împotriva abandonului școlar, programe de inserție profesională etc.

4. Uneori, în țară, relațiile între autoritățile centrale, județene și locale nu sunt întotdeauna calibrate, iar unele decizii au nevoie de *armonizare între autorități județene și locale* la Posmuș. Spre exemplu, posibilitățile de utilizare a terenurilor (agricol sau construcții de clădiri cu funcțiuni agricole, industriale, de pensiuni) pe dealurile din jurul domeniului castelului sunt reglementate prin regulamentul din Planul de Urbanism General al comunei Șieu. Grija pentru peisajul cultural local, care contribuie la valoarea acestui spațiu, ar trebui să fie o preocupare împărtășită de către cele două autorități, care să conlucreze la păstrarea ei.

5. În ceea ce privește *resursele umane*, planul pentru organigrama centrului multicultural prevede opt persoane, dar în prezent acesta are un număr de patru angajați care muncesc foarte mult pentru întreținerea ansamblului și a domeniului. Anumite posturi esențiale, precum cele de curator-muzeograf, ghid, coordonator de proiecte lipsesc și nici nu se pot face momentan angajări. O soluție, până când ele vor fi posibile, ar fi colaborarea cu entități care pot să asigure acest necesar prin proiecte realizate în parteneriat, care să se alinieze la viziunea instituțională asumată.

6. Găsirea unui mod de funcționare și programare care *să împace multiple nevoi*: de la sustenabilitatea economică a locului, la nevoile unui sit de patrimoniu nemuzeificat, deschis către viitor, la un program calitativ care să răspundă unor gusturi diverse, la castel ca spațiu generator de cunoaștere, ca spațiu de recunoaștere a valorilor vernaculare, un program de turism cultural care să producă viață bună la sat etc. Toate aceste funcții multiple dau un caracter versatil castelului și pot fi îndeplinite prin parteneriate care răspund acestor nevoi. În articolul Mariei Drăghici este prezentat *modelul inovativ helix cvintuplu* (pag. 104) pentru dezvoltare durabilă bazat pe abordarea interdisciplinară și pe management colaborativ, model care poate fi aplicat și la Posmuș.

7. În prezent mai multe părți doresc să se implice activ în dezvoltarea locală la Posmuș contribuind prin forme de cunoaștere specifice domeniului lor. *Colaborarea între acești stakeholders* pentru a avea o agendă comună este vitală consolidării eforturilor în aceeași direcție. Astfel, structuri locale trebuie invitate la masa discuțiilor, alături de autoritățile județene și locale, muzeu, Via Transilvanica, ADI Turism, Crama Jelna, Livada Teta, Grupul de Acțiune Locală, Asociația Mocănița Transilvaniei. Școala Șieu poate fi un partener important alături de localnicii preocupați de viitorul Posmușului, de întreprinzători locali și de tinerii satului. Acești parteneri reprezintă rețeaua de care instituția are nevoie și poate funcționa ca un *board* informal. Participarea localnicilor la dezbateri cu privire la viitorul satului va genera deschidere

pentru a crea puncte gastronomice locale, camere de oaspeți, o hartă comună a producătorilor locali cu produse accesibile turiștilor etc.

8. Centrul multicultural se regăsește în fața provocărilor (din păcate, obișnuite) în mediul instituțiilor publice de cultură din România, asociate nevoii de a performa cu resurse totuși limitate. Există, și fără intenție, o *presiune instituțională* dublă – de a acoperi costurile de întreținere și salariile, respectiv de a asigura producție culturală, un program efectiv, marketing cultural care să aducă vizibilitate etc. Din aceste motive unele situri patrimoniale similare aleg să joace preponderent cartea turismului și a organizării de evenimente de tip festival ca răspuns rapid la aceste nevoi. Acțiuni culturale aparent modeste, precum cele de tipul proiectelor de intervenție culturală în comunități sau programul cultural permanent sunt prevalate de evenimente-festival „însetate de recunoaștere mediatică", dar care nu susțin planurile pe termen lung (Djian 72). Modelul bazat pe parteneriate de tip helix poate să mai reducă din presiune și să susțină diversitatea activităților.

9. Pentru a încheia lista ne-exhaustivă de provocări am ales pentru final *lipsa actuală a atașamentului locuitorilor față de castel.* Articolul lui Simion Pop menționează valorizarea de către comunitatea posmușană a altor lucruri conectate mai degrabă cu cultura rurală (pag. 18). Absența atașamentului sătenilor se regăsește și în cazul altor castele din mediul rural, ca urmare a relațiilor de putere dintre proprietarii castelului și comunitatea locală, de exemplu Castelul Bánffy de la Bonțida (Grama 2020). În prezent, cea mai receptivă categorie de public local o constituie copiii și adolescenții din Posmuș și Șieu. Prin activități găzduite de centrul multicultural, elevii își pot apropria acest spațiu și se pot atașa emoțional dacă se simt bineveniți și există o ofertă de activități pentru ei. Prin ei pot fi ulterior atrași părinții, respectiv populația activă din sat, care va vedea un „rost" al castelului în relație directă cu un timp de calitate petrecut de către copiii lor la castel și domeniu.

Instituție regională inspirată glocal

Căutarea de modele instituționale și de bune practici ne trimite deseori la exemple îndepărtate, greu adaptabile datorită unui context socio-juridico-economico-cultural diferit. După decantarea împrumuturilor de idei semnificative pentru acest caz, propun crearea propriului model, inspirat de proximitate, inclusiv de moduri de organizare care nu vin din experiențe umane. Pentru posmușeni, stejarul secular are o importanță aparte, fiind suma acordurilor când vine vorba de atașament și mândrie locală. La întrebarea „ați fost la castel?", localnicii mi-au răspuns de multe ori că s-au dus să vadă stejarul. Dacă multă vreme domeniul și castelul au fost accesibile localnicilor doar prin

munca agricolă, stejarul revine în poveștile lor ca loc de răgaz, un loc al regăsirii, al conectării cu natura fără un scop anume.

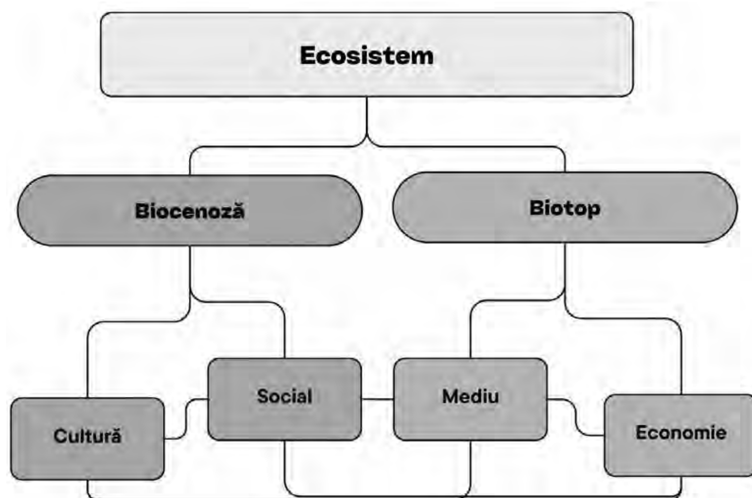
Plecând de la acest atașament, propun o viziune instituțională inspirată de modul de funcționare a ecosistemului din jurul stejarului. El reprezintă în sine un ecosistem funcțional, fiind gazdă pentru foarte multe specii, de la microorganisme, la plante, păsări, insecte și animale mici, conținând și conflicte aferente. Toate aceste specii coexistă, se influențează reciproc, trăiesc în diferite relații de interdependență sau de concurență. Stejarul este, pentru lumea noastră, un loc aparent armonios și pașnic, care este însă negociat între specii. Metafora ecosistemului stejarului secular poate fi o sursă de inspirație pentru definirea sensului de azi și a viitorului acestui loc patrimonial cu un trecut istoric complex, cu comunități etnice diverse imersate în transformarea ruralului sub influența schimbărilor globale. La fel cum narațiunile din jurul castelului sunt uneori concurente, conducând la raportări disonante față de patrimoniu (Kisić 2013), negocierea ar trebui să fie un instrument de lucru prioritar pentru centrul multicultural.

Amplasarea castelului pe un deal din laterala satului îi conferă autoritate și impune un soi de distanță care trebuie redusă simbolic pentru a întări atașamentul localnicilor față de acest loc. Stejarul secular, și el impozant, pare un organism independent și autosuficient, aflându-se la o distanță vizibilă de alți copaci.[3] Chiar dacă ambele entități apar ca având un ascendent față de împrejurimi, ele sunt într-o relație de interdependență invizibilă la o primă privire: castelul este într-o relație cu sătenii și natura din jur, stejarul este într-o relație de schimb de nutrienți, mediată de miceliu, cu copacii din pădurea pedagogică, aflată în spatele castelului. În pofida interdependențelor, caracterul disonant al patrimoniului la Posmuș încă reproduce diferențe de clasă și adesea stârnește imaginația publicului către aspirație socială. Prezența stejarului împreună cu amenajarea amfiteatrului din fața lui oferă un spațiu de pasaj între cei doi poli, satul și castelul. Amfiteatrul răspunde nevoii de democrație locală și poate funcționa prin roluri multiple: loc de adunare, agora sătească, loc de evenimente etc.

Profesioniștii din domeniul patrimoniului cred cu tărie în relațiile existente între mai multe sectoare care se intersectează și se fertilizează reciproc: cultural, social, mediu și economic (Cultural Heritage Counts for Europe 60). Ecosistemul stejarului este constituit de biocenoză, respectiv modelul de organizare a materiei vii, și biotop, respectiv condițiile structurale care influențează viața materiei vii (sol, temperatură etc). Diagrama alăturată prezintă translatarea acestui model pe ecosistemul necesar

3 În articolele Ágotei Ábrán și Daniellei Ludvig este menționat faptul că a existat o pădure de stejari lângă castel, iar stejarul secular a avut legături cu acea pădure.

dezvoltării sustenabile a castelului care se naște din negocierea constantă dintre aceste patru sectoare.

Stejarul secular de la Posmuș rezistă în timp datorită rețelei cu care este mereu în schimburi de semnale și nutrienți. Centrul multicultural de la Castelul Teleki poate deveni un spațiu-rețea cu o identitate flexibilă în funcție de nevoile identificate și evoluția acestora, din nou negociate. De la propria producție culturală, el poate fi un loc deschis co-creației cu alți actori culturali, educaționali sau sociali, poate fi gazdă pentru o varietate de proiecte, care să-i mențină un profil plural de activități și beneficiari. Publicul țintă al instituției trebuie cultivat asemeni biodiversității prezente în stejar: public general și de nișă, public local și extern, regional sau național/internațional. În perioada următoare, miza va fi negocierea unui program echilibrat – instituția nu va avea un viitor durabil în absența nutrienților locali (comunitatea), numai prin nutrienții externi și temporari (public larg, turiști) – prin proiecte-dialog între cele două tipuri de nutrienți. Activitatea castelului va câștiga pe termen lung dacă urmează o linie curatorială care creează o punte între cultura înaltă și cea vernaculară, între cultură, educație și funcții sociale.

Asumarea rolului suplimentar de spațiu deschis unor activități comunitare va fi fermentul care va duce la consolidarea relațiilor cu sătenii. Însă, așa cum sublinia Ivona Vîstraș-Tătar în articolul ei, sătenii sunt mai degrabă interesați de posibila bunăstare pe care o poate aduce castelul și mai puțin de posibila reprezentare culturală (pag. 73). Atașamentul lor va veni mai degrabă mediat

de munca pe care o poate genera castelul. Bunăstarea poate fi creată de oportunitățile de muncă și dezvoltare economică pentru localnicii care pot să se folosească de proprietățile lor actuale. Însă majoritatea sătenilor nu se află în această situație și ar fi utilă încurajarea unor forme de economie solidară care să-i includă pe ceilalți săteni în mici afaceri de tip cooperativă, cu o organizare mai egalitară.

Concluzie

Castelul Teleki are nevoie de timp și resurse umane pentru a investi în producție culturală, în relația complexă cu publicul, cu partenerii și în procesele sociale locale. Fiind o proprietate publică în administrarea unei instituții publice de cultură, vorbim deja de un câștig imens deoarece există stabilitate instituțională. Cu toate acestea, este vizibilă o tensiune între rezultate imediate de vizibilitate în urma eforturilor depuse pentru reabilitare și o viziune concentrată pe rezultate care vin pe termen mediu-lung. Filosofia centrului multicultural se poate construi pe ideea unui spațiu-creuzet de valori locale în dialog cu valori universale, de spațiu împărtășit instituțional printr-o rețea de parteneri strategici. Ca să reziste în timp, castelul trebuie să fie deschis publicului și non-publicului[4], să fie un spațiu-rețea pentru imaginarea în comun a viitorului satului, pentru cunoaștere, pentru regenerare socială și economică, multiculturalitate și petrecerea timpului liber de calitate într-un cadru natural autentic.

Bibliografie

- **Croitoru, Carmen** și **Bogdan Pălici** (coord.). *Atlasul Culturii – Ediția 1. Așezămintele culturale în spațiul rural.* Universul Academic, București, 2020.
- **Dijan, Jean-Michel.** „Les dérives de la politique culturelle événementielle." *Revue Internationale de l'Imaginaire*, 2007, pp. 68-73.
- **Désanges, Guillaume.** *On Institutional Permaculture For A Living And Productive Site Of Contemporary Creation*. Palais de Tokyo, https://palaisdetokyo.com/en/ressource/petit-traite-de-permaculture-institutionnelle/. Accesat la 15.03.2024.
- **Grama, Emanuela**. "A deconstruction story: Property, memory, and temporality in a Transylvanian village." *History and Anthropology*, 31:5, 2020, pp. 618-642.
- **Kisić, Višnja**. *Governing Heritage Dissonance: Promises and Realities of Selected Cultural Policies*. European Cultural Foundation, Amsterdam, 2013.
- **Drăghici, Maria.** „Cercetarea-acțiune în proiecte de reziliență și regenerare socială." *Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală*, ed. Miki Braniște și Ivona Vîstraș-Tătar, Presa Universitară Clujeană, 2024, pp. 101-111

4 Conceptul de non-public a apărut pentru prima dată în manifestul „La déclaration de Villeurbanne" din 1968, Franța, redactat de Francis Jeanson, și se referă la persoanele care nu au acces la cultură, excluse, sau cele care refuză participarea (Rauch 132).

- **Mateescu, Oana**. „Distanță, Inegalitate și patrimoniu critic",c*Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală*, ed. **Miki Braniște** și **Ivona Vîstraș-Tătar**, Presa Universitară Clujeană, 2024, pp. 30-36
- **Pop, Simion.** „Patrimonializare neterminată: Castelul Teleki din Posmuş." *Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală*, ed. Miki Braniște și Ivona Vîstraș-Tătar, Presa Universitară Clujeană, 2024, pp. 15-21
- **Rauch, Marie-Ange.** „La déclaration de Villeurbanne." *Débats Jeunesses,* nr. 6, 2000, pp. 129-142.
- **Vîstraș-Tătar, Ivona.** „Democratizarea memoriei: Castelul Teleki: Suma așteptărilor, proiecțiilor și speranțelor." în *Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală*, ed. Miki Braniște și Ivona Vîstraș-Tătar, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2024, pp. 70-76

Documente strategice

- **Grupul PONT.** *Strategia Castel în Transilvania. 2016-2025.* 2016, https://kastelyerdelyben.ro/wp-content/uploads/2020/10/STRATEGIA_CIT.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **Cornel Ban Consulting.** *Strategia de Dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud pentru perioada 2021-2027.* Decembrie 2021, https://www.portalbn.ro/portal/bistrita-nasaud/portal.nsf/AAAF66B8A39DFA56C2258825004BE03E/%24FILE/STRATEGIA%20DE%20DEZVOLTARE%20A%20JUDETULUI%20BISTRITA-NASAUD%20pentru%20%20perioada%202021-%202027.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **Gavrilaş, Alexandru.** Proiect de management la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud 2022-2027, 2022
- **Cultural Heritage Counts for Europe. Full Report. 2015**, https://www.europanostra.org/our-work/policy/cultural-heritage-counts-europe/. Accesat la 15.03.2024.
- **UNESCO,** "The Hangzhou Declaration: Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies". 2013, The Hangzhou Declaration: Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies - UNESCO Digital Library. Accesat la 15.03.2024.

IVONA
TĂTAR-VÎSTRAȘ

Lect. univ. dr.,
Facultatea de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai

DEMOCRATIZAREA MEMORIEI: CASTELUL TELEKI, SUMA AȘTEPTĂRILOR, PROIECȚIILOR ȘI SPERANȚELOR

i

Introducere. Contraste.

De îndată ce cobori panta drumului județean ce leagă comuna Teaca de satul Posmuș, te surprinde monumentalitatea Castelului Teleki ce se întrevede printre coroanele copacilor proaspăt înverziți ai lunii mai. Ți se deschide în față un peisaj idilic, romantic chiar, cu un ansamblu arhitectonic baroc fixat într-un cadru natural mozaic cu pășuni și inserturi de păduri ce, cu mare ușurință, poate schimba starea de spirit a oricărui vizitator pretențios. Nu prea ajungi „din greșeală" pe acest drum, ci vii, poate, tocmai pentru a te întâlni cu un astfel de sentiment bucolic, de relaxare și „întoarcere" spre „origini" spre rural, natural, eco, autentic. Dacă ajungi la Posmuș duminică dimineața, feeria vizuală e completată de sunetele clopotelor de biserică, căci ce alt fel de univers sonor poate însoți un astfel de peisaj? Apoi cobori panta și vezi satul. Satul, ce știi, poate, că a fost locuit de sași (se vede oricum turla bisericii Evanghelice și intuiești că e în paragină după starea tencuielii), sau poate nu știi, oricum nu contează. Imaginea pe care o vezi în fața ta e puternică, te însoțește și îți reconfirmi că ai luat decizia

corectă de a veni aici. Apoi cobori panta și intri în sat. Feeria anterioară începe să pălească, pentru că, nu-i așa, traversezi un sat tipic transilvănean, cu nimic diferit, la prima vedere, de orice alt sat din podișul Transilvaniei. Case tipice din anii '70, cu tencuială zgrunțuroasă ce maschează alte straturi de tencuială veche, porți joase de fier, șuri dezafectate, utilaje agricole parcate pe spațiul verde, câini lăsați liberi prin sat, pet-uri răzlețe pe marginea drumului, magazinul sătesc cu o terasă improvizată cu mese și scaune de plastic și umbrele de soare marca Timișoreana. Casele renovate recent sau în curs de renovare, acoperișurile Lindab, culorile stridente ale tencuielilor exterioare te readuc într-un univers vizual cunoscut, căci moda polistirenului a depășit demult granițele dintre urban și rural și a devenit un fel de trăsătură arhitecturală autohtonă. Când ajungi să parchezi în fața castelului ești dezvrăjit de prima imagine, imaginea romantică, iluzia rezultată din suma propriilor proiecții și așteptări. Imaginea monumentală a castelului interferează brutal cu fragilitatea mediului din jurul său, cu fragilitatea socială a comunităților rurale prinse între granițele sale de influență și cu așteptările, câteodată nerealiste, ale vizitatorilor întâmplători. Propunem o cartografiere și analiză asupra dezideratelor multiple răsfrânse asupra obiectului de patrimoniu – Castelul Teleki din Posmuș.

Democratizarea memoriei. Ce poveste spunem?

Despre democratizarea memoriei și despre memoria culturală au scris numeroși cercetători din sfera studiilor culturale sau istorice. Trecem în revistă, succint, teoriile și conceptele ultimelor decenii, pentru a putea plasa în context global atitudinile și tendințele locale de analiză polivalentă a patrimoniului și relațiilor sale cu comunitățile deservite. Astfel, Pierre Nora, în prefața cărții *Les Lieux de mémoire* (Realms of Memory: Rethinking the French Past) aduce în discuție conceptul de memorie culturală, de memorie prinsă între prezent, un trecut recent și trecutul îndepărtat. El deschide o discuție largă despre exploatarea memoriei, despre încapsularea istoriei în obiecte de patrimoniu (cu o memorie proprie, prin interferența dintre realitatea fizică și investirea simbolică a obiectului cu sens și importanță) și despre nevoia societății contemporane de revizitare a istoriei normative în vederea regândirii relației omului cu obiectul de patrimoniu. Trecând de abordarea istorică a memoriei, Jan Assmann, teoretician al culturii, propune o definiție a memoriei culturale orientată mai mult spre interdisciplinaritate și în strânsă legătură cu istoria îndepărtată, fondatoare, bazată pe mituri și mai puțin pe realitatea istorică obiectivă. Ovidiu Țichindeleanu, în postfața cărții lui Assmann, *Monoteismul și violența limbajului,* sintetizează foarte eficient observațiile acestuia și notează „Pentru Assmann, constituirea memoriei culturale ține de fixarea, standardizarea și instituționalizarea

unor tradiții sau arhive. În fine, memoria culturală poate exista în mod potențial în arhive, muzee, biblioteci etc., sau poate fi activă, atunci când e folosită pentru revendicarea unor sensuri social-culturale noi" (Ovidiu Țichindeleanu 2012). În lucrările sale, Assmann subliniază importanța memoriei culturale în definirea identității colective și a narativelor sociale. El analizează modul în care memoria culturală este instituționalizată și perpetuată prin intermediul artefactelor culturale, riturilor și tradițiilor. Astfel, democratizarea memoriei poate fi înțeleasă ca un proces prin care mai multe voci și perspective sunt recunoscute și incluse în memoria culturală a societății. Folosind cadrul teoretic propus de Maurice Helbwachs și Jan Assmann, voi enumera valorile principale ce definesc inițiativele ce se subsumează conceptului, așa cum reies din cercetările lor.

Democratizarea memoriei este un proces care vizează promovarea justiției și a incluziunii sociale, precum și consolidarea coeziunii și solidarității în societate.

Prin diversitate și incluziune se poate ajunge la recunoașterea și încorporarea diverselor perspective și experiențe în memoria culturală a societății, inclusiv a celor provenite din grupuri marginalizate sau subreprezentate.

Prin atributele de accesibilitate și transparență se asigură accesul egal al tuturor membrilor societății la resursele și practicile care formează memoria culturală, precum și transparența în procesele de construcție și transmitere a acesteia.

Practicarea pluralismului și a dialogului contribuie la promovarea unei culturi a discursului și schimbului intercultural pentru a încuraja înțelegerea și aprecierea diversității de perspective și experiențe în cadrul societății.

Reevaluarea și reinterpretarea istoriei produce reflectarea critică asupra narativelor dominante și reinterpretarea istoriei în lumina unor perspective alternative și mai puțin reprezentate.

Repararea și reconcilierea încurajează procesele de revizitare a memoriei, mai ales în contextul societăților care au fost afectate de conflicte sau de nedreptăți istorice.

De ce toate astea? Motivul pentru care se pun în discuție toate conceptele de mai sus este, desigur, o mai bună și eficientă folosire a resurselor patrimoniale, în vederea creșterii bunăstării comunităților, sau chiar a auto-emancipării ei și a potențialilor beneficiari.

Polifonia discursurilor și așteptărilor.

Proiectul *Castel viu: Artă și comunitate la Posmuș* a fost un proiect pilot de intervenție în comunitate, care a avut ca scop principal apropierea comunității locale de proaspătul punct de atracție turistică – Castelul Teleki din Posmuș. Proiectul, dincolo de activitățile sale, a funcționat ca o platformă observațională

a grupurilor de influență ce orbitează în jurul castelului. Activitatea de cercetare de teren, pe direcțiile socio-antropologice, etnografice, istorice, a deschis subiecte și sensibilități ce nu au fost intuite la debutul proiectului. Prima și cea mai spinoasă problemă este cea a moștenirii culturale. În expoziția *„Împletit de timp: Posmuș/Paszmos/Paßbusch printre istorii și oameni”* echipa și-a dorit să pună incomoda întrebare „ce am moștenit?”. Un prim răspuns este legat de istoria familiei Teleki de Szék, a destinelor membrilor familiei nobiliare maghiare ce au deținut domeniul de la Posmuș și care au construit și întreținut această reședință nobiliară – azi obiectul de patrimoniu a cărui relevanță o punem în discuție. Ne situăm, deci, în plină istorie normativă, cea care prioritizează „destinele mari”, personalitățile puternice, influente, cele care au modelat realitățile socio-politice ale vremurilor trecute. Dar, în mijlocul acestor destine mărețe găsim „destinele mici”, destinele comunităților (săsești, românești și rome) rurale de pe domeniul nobiliar, microistoriile și „micul patrimoniu” prin care ar fi de dorit să trecem ca să ajungem la istoria cu I mare. Recuperarea memoriei colective și identificarea poveștilor de viață și a traseelor individuale compun un al doilea răspuns la întrebarea despre ce am moștenit. Așadar se configurează prima disonanță, legată de discurs și reprezentare. Cât, cum și pe cine reprezentăm în noul centru multicultural găzduit de Castelul Teleki? Prin expoziția noastră, dar și prin expoziția curatoriată de muzeografa Gela Neamțu *„Câți vecini are un castel”* s-a încercat apropierea celor două dimensiuni, dar este doar un început ce trebuie dezvoltat prin inițiative colaborative și reflectare critică asupra narativelor dominante, cât și prin reinterpretarea istoriei în lumina unor perspective alternative și mai puțin reprezentate.

Însă, discursul cotidian al membrilor comunității se învârte în jurul conceptului de bunăstare și mai puțin înspre reprezentare. La aproape doi ani de la inaugurarea Castelului, majoritatea sătenilor nu au vizitat noul spațiu cultural[5]. Nu au fost făcute, deocamdată, studii punctuale pe acest subiect, dar din interviurile realizate de echipa proiectului *Castel Viu* cu membri ai comunității din Posmuș reiese totuși o reticență a acestora față de oferta culturală de la castel. Serbările populare (concertele și evenimentele de la inaugurarea Castelului, seara de muzică și dans din programul Școlii de vară, cât și alte evenimente organizate de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud) sunt singurele tipuri de evenimente ce au mobilizat oamenii înspre castel. E oarecum limpede că această narativă a „castelului” nu este încă asimilată de populația locală și că această relație dintre săteni și castel este în stadiul de negociere, de construcție. Însă, pe linia socio-economică, apar totuși o serie de

5 Vezi interviul realizat de Jamina Cloșcă din prezentul volum „În dialog cu posmușenii, la magazinul satului", pag.135.

așteptări. Castelul nu este văzut ca un centru comunitar (nici nu este, de altfel) sau ca un spațiu destinat timpului liber, ci mai degrabă un pretext de dezvoltare economică. Tot din întâlnirile cu câțiva membri ai comunității (proprietarul unei pensiuni din sat, vânzătoarea de la magazinul sătesc, învățătoarele, personalul administrativ al castelului, etc) reiese totuși o speranță cu privire la „dezvoltarea satului". Sigur că acest gând nu este dus până în capăt, dar el se materializează prin schimbări subtile la nivelul atitudinilor localnicilor. Să oferim un exemplu, pe care îl considerăm edificator. Simpla inaugurare a castelului a dus la creșterea pretențiilor proprietarilor de imobiliare din sat. Dacă înaintea reabilitării castelului casele din Posmuș nu aveau o valoare tranzacțională cu mult diferită de alte sate din zonă, iată că acum aceste așteptări sunt modificate. Unii proprietari au scos de pe piață case care erau de vânzare înaintea inaugurării, în așteptarea creșterii prețurilor, sau alții au mărit pur și simplu prețul cerut. Schimbarea de atitudine vine pe fondul modernizării infrastructurii rutiere și culturale (reabilitarea castelului) și dezvoltă în comunitate ideea de „potențial de investiție", de „atractivitate economică". Anecdotic, în cadrul atelierului de activare civică[6] susținut cu elevii din Posmuș și Șieu, una dintre dorințele copiilor a fost „venirea unui investitor". Cu siguranță, copiii au preluat și transmis mai departe discursul și speranțele părinților lor cu privire la viitorul satului și al castelului. Reflectarea discursului adulților în cel al copiilor s-a simțit și în alte dorințe exprimate de cei mici, cum ar fi transformarea castelului în pensiune, restaurant sau spațiu pentru evenimente private (cum ar fi festivalurile). Dar, odată ce s-au epuizat variantele de transformare ipotetică a castelului propuse de părinți (prin vocea copiilor), copiii și-au expus adevăratele dorințe și așteptări. Ei vor să găsească la castel spații de joacă, cinematograf, KFC, centru de echitație, grădină zoologică, expoziție lego, teren de fotbal, labirint cu statui ale foștilor proprietari ai castelului și multe alte variațiuni desprinse din lumea copilăriei. Dincolo de propunerile fanteziste (sau nu) ale copiilor, nevoia unui spațiu comunitar în care să fie reflectate dorințele și nevoile localnicilor de toate vârstele este indubitabilă.

Cel de-al 11-lea proprietar al castelului, Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, a manifestat până în prezent un interes crescut pentru dezvoltarea văii Șieului prin susținerea proiectelor de reabilitare patrimonială (Castelul Teleki și Castelul de la Comlod – în curs de reabilitare) și dezvoltarea turismului responsabil, bazat pe exploatarea potențialului natural și cultural istoric al județului. Discursul proprietarului este desigur cel dominant și cel care influențează decisiv discursurile secundare. Bazat pe direcțiile asumate prin Strategia de dezvoltare a județului

6 Atelier de activare civică susținut în cadrul programului „Școala Altfel" cu elevii Școlii Șieu în noiembrie 2023 la Castelui Teleki.

(componentele Cultură și Turism), discursul autorităților împinge narativa și percepția Castelului Teleki din Posmuș spre un destin însemnat în ecosistemul turistic cultural al județului Bistrița, prin crearea, în jurul său, a unui nou pol de dezvoltare turistică județeană. Presiunea și responsabilitatea de a construi cadrul eficient activării resurselor potrivite pentru înfăptuirea acestui deziderat cade în grija structurilor județene și locale de resort, puse în situația de armonizare a discursurilor și eforturilor. Iată, deci, originea polifoniei, anunțate în debutul articolului. Provocarea de a uniformiza viziunile instituțiilor de cultură publice cu cele destinate turismului nu este una de neglijat, căci pericolul de a livra un discurs incoerent și de a produce derută în rândul publicului este real, și, astfel, ne întoarcem la întrebarea simplă, pentru cine e acest spațiu? Este el unul turistic sau unul cultural, sau este ambele, conlucrând în armonie? Inițiativele culturale, fie ele din sfera artei înalte, fie din alte zone estetice sau ideologice, coabitează inevitabil cu cele turistice, creându-se astfel un alt fel de model curatorial, mult mai complex și mai dificil de gestionat. Așa cum observă Miki Braniște (pag. 64), o soluție posibilă este rețelizarea și dezvoltarea identitară a locului prin parteneriate strategice.

Nu în ultimul rând, racordarea discursurilor locale la cel național este intrinsecă. Impregnarea mentalului colectiv cu sintagme precum „România Atractivă", „România Educată", „România Neîmblânzită", „România Remarcabilă" duce la construcția unei imagini naționale înrădăcinate în excepționalism și transformă orice turist sau potențial turist în explorator, în aventurier ce va descoperi locuri nebănuite. Promisiunea turistică națională pune în pericol discursul echilibrat și bine branșat la nevoile locale, poluând fără intenție exact ceea ce promovează, autenticitatea. Găsirea unei voci proprii în ceea ce privește imaginea turistică a județului este necesară și ar funcționa ca un motor pentru conectarea siturilor istorice la dezideratul asumat în Strategia Județului, componenta Turism. Brandul „Poarta Transilvaniei" este unul de succes, în creștere, și este un bun exemplu de concept „umbrelă" ce leagă elementele distinctive locale de cele regionale, însă o aprofundare a discursului turistic, credem noi, se impune.

Concluzii

Întrebările și problematicile ridicate transced *Cazul Posmuș* și, credem noi, sunt replicabile în aproape orice situație în care recuperarea patrimoniului material se face brusc și „în afara comunității". Transilvania dispune de un patrimoniu material impresionant (reabilitat sau nu), fie că este vorba de castele și conace nobiliare, biserici și cetăți medievale, patrimoniul mic și mare. Toate, împreună cu oamenii zilelor noastre, alcătuiesc identitatea transilvăneană

actuală, și orice ieșire din această conjuncție produce artificialitate și zgomot. Întrebarea esențială a articolului este în ce măsură, discursurile și grupurile ce orbitează în jurul patrimoniului pot sau conlucra, sau din contră se vor respinge categoric? Se poate tinde înspre o „polifonie" în care turismul și cultura coexistă și sunt baza unui model economic viabil pentru viitor? Este pentru acest caz, Castelul Teleki de la Posmuș și pentru altele, democratizarea memoriei o variantă de neutralizare a tensiunilor și relațiilor de putere?

Recuperarea patrimoniului și valorificarea sa au atras în ultimii ani fonduri europene substanțiale. Autoritățile locale sau județene au depus eforturi pentru scoaterea din paragină a clădirilor de patrimoniu dezafectate și părăsite, însă eforturile lor încetinesc, de cele mai multe ori, după recepția lucrărilor de reabilitare. Destinul ulterior al clădirilor este adesea deconectat de comunitățile limitrofe și ele pot deveni ținte ușoare de speculă imobiliară, sau chiar surse active de gentrificare voluntară. Tot mai multe situri au fost repuse în circuitul turistic sau deschise publicului, însă fără a avea o identitate și o traiectorie clară. Amintim inaugurarea în 2023 a Castelului Bánffy din Răscruci, comuna Bonțida, județul Cluj, și a Castelului Rákóczi-Bánffy din comuna Gilău, județul Cluj. Căderea în irelevanță este un pericol cât se poate de real dacă nu se va ajunge la o formulă de activare a lor în context regional. Astfel, crearea unui cadru de dezvoltare rurală regională se impune de la sine, tocmai pentru a putea jongla și negocia identitatea colectivă a patrimoniului istoric recuperat. Încheiem cu (încă) o întrebare metaforică „Avem un castel, ce facem cu el?"

Bibliografie:

- **Assmann, Jan.** *Monoteismul și limbajul violenței*. Trad. Maria-Magdalena Anghelescu. Editura Tact, 2012.
- **Braniște, Miki**. „Instituția culturală ca spațiu-rețea. Oameni, locuri, biodiversitate." *nfrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală*, ed. Miki Braniște și Ivona Tătar-Vîstraș. *I*. Editura Presa Universitară Clujeană, 2024, pp. 60-69.
- *— Infrastructuri cultural-comunitare. Laboratoare ale unui viitor durabil.* UNATC Press, 2022.
- **Cornel Ban Consulting.** Strategia de Dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud pentru perioada 2021-2027. Decembrie 2021, https://www.portalbn.ro/portal/bistrita-nasaud/portal.nsf/AAAF66B8A39DFA56C2258825004BE03E/%24FILE/STRATEGIA%20DE%20DEZVOLTARE%20A%20JUDETULUI%20BISTRITA-NASAUD%20pentru%20%20perioada%202021-%202027.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **Halbwachs, Maurice.** *On collective memory*. University of Chicago Press, 1992.
- **Nora, Pierre.** *Realms of Memory. Rethinking of the French Past. Volume 1*. Columbia University Press, 1996.
- **Țichindeleanu, Ovidiu.** „Postfață. Pornind de la Jan Assmann. Democratizarea memoriei culturale și revizuirea teoriei modernității." *Monoteismul și violența limbajului*, Jan Assmann. Editura Tact, 2012, pp. 53-69

CORNEL BAN

Conferențiar în economie politică internațională
la Copenhagen Business School

SE POATE TRĂI MAI BINE ÎN POSMUȘ CU UN CASTEL ISTORIC REABILITAT?

Punctul de plecare

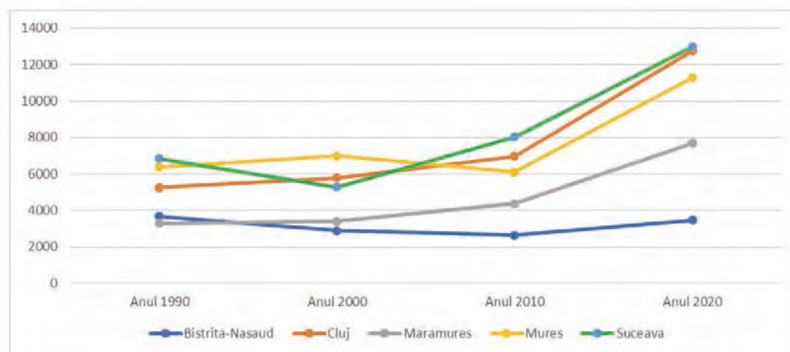
În ultimele decenii, Posmușul s-a transformat dintr-o economie preponderent agricolă bazată în principal pe agricultură socialistă și, după 1989, de subzistență, într-o economie în care agricultura joacă un rol secundar în rândul populației de vârstă activă. Migrația transnațională, navetismul intrajudețean spre munca salarizată din Bistrița sau Monor, cu un sector bugetar local minor ca importanță (școală, castel), sunt, azi, sursele de venit ale majorității sătenilor. Gospodăriile dispun de o economie agricolă de autoconsum, care mai ține în viață o agricultură tradițională bazată pe o munca puțin mecanizată. În comunitatea romă, există câteva nișe de muncă de zilier în alte gospodării din sat, la microfermele de vaci sau la livada privată. Din informațiile noastre, Posmușul nu are un procent notabil de gospodării care să trăiască decent din agricultura și zootehnia subvenționată. Pe scurt, cu greu se poate vorbi de Posmuș în 2024 ca despre o comunitate de țărani sau fermieri.

Reabilitarea castelului aduce în discuție însă câteva ipoteze de lucru în analiza căilor de dezvoltare viitoare a economiei localității folosind castelul ca bun colectiv. Aceste opțiuni trebuie evaluate însă cu sobrietate comparativă și atenție la contextul local. Analiza se bazează atât pe cercetarea literaturii relevante, cât și pe munca de teren în Posmuș, precum și în sate turistice din Ardeal ca Viscri, Cincșor, Copșa Mare, Richiș și Rimetea.

Posmuș: sat turistic pitoresc?

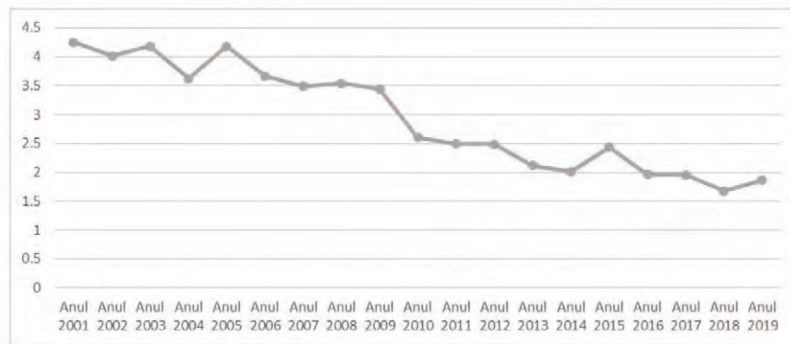
Așa cum se vede în graficele de mai jos, în context regional[7], județul Bistrița-Năsăud joacă un rol minor pe harta turistică, iar zona de Sud a județului, unde se află Posmușul, e cvasi-inexistentă în statisticile turistice. Poate sfida Posmușul această tendință?

Graficul 1: Număr de turiști

Sursa: INS

Graficul 2: Numărul de înnoptări în BN

Sursa: INS

S-a scris o bogată literatură de specialitate despre valorificarea patrimoniului istoric rural în moduri care să îmbunătățească viața localnicilor. Teza de bază în economia acestui tip de turism este că dacă o comunitate rurală

7 Strategia de dezvoltare a județului Bistrița-Năsăud.

are pe raza ei un castel reabilitat, ea atrage turism cultural prin pitorescul istoric, ceea ce înseamnă cerere pentru forța de muncă locală, spații de cazare, locuri de luat masa, servicii conexe și așa mai departe (Rogers; Fountain, Charters și Cogan-Marie; Young; Lemmi și Deri; Giordano; Alfonso Hortelano Mínguez și Beck).

Sunt mai multe probleme cu aceste studii. Una este că ele se ocupă de țări care au deja un brand internațional în nișa turismului cultural: Franța, Italia, Spania. Sudul Franței, Valea Loarei sau Toscana, au comunități compacte care au prosperat, de decenii, din închirieri și mici afaceri pe linia agroturistică și de turism cultural, statul jucând un rol important în a asigura reușita. Acesta nu este cazul României, sau cel puțin nu la nivelul la care să avem fluxuri de turism cultural în singurul brand vizibil (Transilvania) care să asigure o cerere așa de mare încât să se poată trăi din turism rural (Iorio și Corsale). Din acest punct de vedere, județul Bistrița-Năsăud este cvasi-inexistent pe harta acestui tip de turism, care este concentrat masiv în sudul Transilvaniei din motive ce țin de o promovare internațională veche de peste două decenii. Dincolo de tehnicile ei, această promovare a sudului Transilvaniei are o bază materială serioasă în existența unei arhitecturi vernaculare săsești bine conservate și pretabile la „imaginarea trecutului" în scop turistic (Light), deși în pericol de degradare accentuată.

În Bistrița-Năsăud, unde comunitățile săsești au fost evacuate aproape în întregime în 1944, această arhitectură este fie dispărută, fie modificată până la ne-recunoaștere de valuri de „modernizări". Mai mult decât atât, încercările de promovare de până acum au fost stângace și nu au evidențiat integrarea în patrimoniul intercultural, biodiversitate și enologie, așa cum ar fi trebuit. În cazul Posmușului, din patrimoniul bogat al comunității săsești au mai rămas doar biserica evanghelică și școala veche, ambele spații fiind practic abandonate ca obiective arhitecturale, în ciuda potențialului lor.

Însă până și acolo unde există castele cu mai multă notorietate decât cel din Posmuș (cum este Bonțida, de pildă), impactul turistic este strict sezonier, cu ocazia marilor festivaluri, și nu asigură în mod sustenabil traiul comunității locale. Principalul motiv este că imaginarul turistic contemporan, structurat de estetica Instagram, elimină din plaja de selecție până și comunitățile care au un obiectiv de patrimoniu spectaculos, cum este castelul Banffy din Bonțida, pentru că este situat lângă un sat cu arhitectură preponderent modernă, dominat de automobile și cu spațiile verzi fie neglijate, fie alterate iremediabil de construcții improvizate și „urbane". Imaginarul turismului cultural mediu care aduce turiștii în zonă este unul care exotizează istoric, ca în arealul ultra-protejat din Viscri sau Rimetea, nu unul care găsește un sat românesc în convenționalitatea sa modernă, cu case construite nu pentru turism cultural, ci pentru confortul (și gustul) locuitorilor,

adesea mirați că cineva ar putea fi motivat să plătească un preț bun pentru cazare într-o casă vernaculară, restaurată chiar.

Dacă în anul 2000 mai exista potențialul de a avea un Viscri sau o Rimetea în localitatea Dorolea din județul Bistrița-Năsăud, azi nici măcar acolo nu mai există această rezervă de patrimoniu rural coerent care să atragă destul turism cultural pentru a asigura venituri semnificative din cazări și masă în această localitate. Din acest punct de vedere, Posmușul s-ar încadra cu foarte mare dificultate într-un astfel de profil. Majoritatea covârșitoare a caselor sunt case moderne, edificate după 1970, cu un număr din ce în ce mai mare de locuințe construite în ultimii anii pe baza unor stiluri arhitectonice care în general au rupt trama stradală și geometria tradițională, pe care casele edificate în socialism încă le aveau.

În munca de teren am identificat în jur de 14 case cu suficientă valoare istorică care, cu intervenții de restaurare și modernizare reflexive, ar putea deveni pensiuni atractive. Nișa ar fi mai degrabă un turism la prețuri mai mici decât în satele din sudul Transilvaniei, aceste case fiind înconjurate de clădiri moderne într-o combinație arhitecturală haotică, specifică post-planificării spațiale de după 1990.

Chiar și așa, șansele sătenilor de a intra în număr mare în nișa acestui tip de turism, cu estetica sa exigentă și intervențiile de decor riguroase și costisitoare financiar și la nivel de expertiză pe care le cere, sunt extrem de mici. Forța de muncă cu calificările necesare intervențiilor în arhitectura vernaculară este greu de găsit și extrem de scumpă, fondurile europene eligibile necesită competențe complexe pentru a fi accesibile pentru astfel de proiecte și beneficiile sunt incerte. Dar chiar dacă aceste obstacole ar fi eliminate prin asistența externă de la ONG-uri, GAL sau autorități publice, interviurile noastre din teren au scos la iveală un scepticism generalizat față de ideea de a împărți locuința cu turiști sau de a accepta proiecte de intervenție arhitecturală sau de decor specializate.

Șansele de a face aceste lucruri cresc dacă investitorii nu sunt rezidenți, în general persoane din urban, *downshifters* sau antreprenori (Eimermann, Hedberg și Lindgren) cu capitalul material și cultural pe care astfel de activități îl presupune (Takatori și Sasaki). Cu excepția comunei Rimetea/Torockó, unde investițiile sunt locale, în poveștile de succes din Viscri, Copșa Mare, Saschiz sau Richiș din Sudul Transilvaniei principalii jucători în această piață sunt fie clasa medie și superioară urbană din România, fie străini, adică persoane care stăpânesc limbajul estetic și investițional al acestui tip de turism. În general, studiile de caz arată că fără persoane sau instituții care să joace rolul de dinam și constructor de rețele internaționale (cazul Fernolend din Viscri), ideea de sat turistic are șanse puține până și în contexte consacrate, cum sunt Alpii austrieci (Jordan, Havadi-Nagy

și Maroşi). Atragerea acestora în zona ar fi deci esențială. Prin urmare, ipoteza asigurării unei vieți decente pentru un număr mare de posmușeni rezidenți din pensiuni rurale stabilite în casele din sat este una extrem de neplauzibilă dincolo de cazări pentru turismul mai puțin exigent architectural al drumeților de pe Via Transilvanica. Ținta intervențiilor de mobilizare a capitalului de imagine reprezentat de castel ar trebui, așadar, diversificată.

Posmuș: platformă pentru turism de nișă

Cu intervențiile de rigoare, castelul poate aduce în sat câteva nișe turistice unde Posmușul are avantaje comparative mai clare și de pe urma cărora un număr (din păcate mic) de locuitori poate trăi decent în combinație, eventual, cu alte activități. Cu investiții atente și într-un cadru construit adecvat, precum și prin reinventarea tradițiilor în scop de consum turistic (Pásztor și Buzogány), Posmușul beneficiază de un flux de vizitatori la castel suficient de mare pentru a asigura cerere pentru un punct gastronomic local și chiar un restaurant tradițional cu ingrediente din agricultura și zootehnia Posmușului și Șieului, precum și din podgoriile Teaca și Lechința (în particular, cu crama Jelna), în baza principiilor lanțului alimentar și oenologic scurt, principiu care funcționează în anumite forme de agroturism transilvănean (Tănasă). Acestea pot fi legate apoi de pensiuni cu arhitectura aleasă atent, eventual prin concurs de proiecte, care să se încadreze în cadrul natural și architectural, însă la distanță de castel, pentru a nu compromite cadrul natural care îl înconjoară.

În acest sens, patrimoniul natural din raza vizuală a castelulului trebuie urgent protejat prin reglementări severe ale autorităților locale. Modelele de success se pot vedea în Viscri, Cincșor și Copșa Mare. Un alt model prezentat în Strategia de Dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud este Proiectul „Raven's Nest – The Hidden Village", din Sălciua de Sus, care a fost deschis în iulie 2016, iar de atunci numărul de vizitatori a crescut până la un total de 2.500 de persoane în 2020 (grad de ocupare 95%). Dintre aceștia, jumătate sunt turiști români, iar jumătate străini. Prețul mediu al unui sejur de trei zile pentru o familie este de 650 de euro. În total, Raven's Nest – The Hidden Village cuprinde trei case arhaice recondiționate după arhitectura transilvăneană, în care sunt distribuite 11 camere. Capacitatea totală de cazare este de până la 26 locuri.

Cadrul arhitectural al restaurantului ar putea fi ori o clădire nouă integrată reflexiv în cadrul architectural și natural din raza vizuală (distantă) a castelui, eventual cu propria grădină de legume, fructe și ierburi locale, ori conversia în restaurant a școlii săsești (actualmente propusă spre demolare de autoritățile locale) și revitalizarea parcului natural din jur care leagă școala de biserica evanghelică ce ar trebui protejată, dacă nu chiar restaurată. În ambele

cazuri, o galerie de artizanat local autentic verificat de specialiștii muzeali județeni este esențială. Avantajul celei de-a doua opțiuni este dat de faptul că avem de-a face cu un spațiu generos, răcoros (în virtutea tehnicii de construcție tradiționale), încadrat de spațiul verde amplu dintre școală, biserică și pârâu, spațiu care (încă) poate face obiectul unui proiect de arhitectură pe baza modelelor de bune practici pentru acest tip de sate elaborate de Ordinul Arhitecților din România.

În teren am identificat disponibilitatea Primăriei Șieu de a permite valorificarea acestui imobil tradițional în acest fel. Exemplul de bune practici este restaurantul din școala săsească restaurată din Cincșor, restaurant situat și el lângă biserica evanghelică transformată în centru cultural. În baza Strategiei de Dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud, administrația castelului poate sprijini cererea prin rezidențe artistice, festivaluri de jazz, festivaluri de fotografie, de artă contemporană axată pe reutilizarea patrimoniului, școli de vară de restaurare, festivaluri de *reenactment* istoric, evenimente gastronomice în natură pentru redescoperirea gastronomiei tradiționale în conexiune cu ce pot oferi natura și teritoriul. Foarte important este să fie invitate persoane-resursă sau specialiști recunoscuți în domeniu (exemplu: Mădălina Santa de la *Szikra* sau Mona Petre de la *Ierburi Uitate*) care pot patrona/superviza zile dedicate botanicii culinare sau reînvierii vechilor meniuri din secolele trecute tocmai în cadrul lor istoric-arhitectural. De asemenea, autoritățile ar putea aplica pentru obținerea de fonduri pentru amenajarea de puncte de belvedere pe bază de criterii de peisagistică pentru punerea în valoare a naturii și patrimoniului Posmușului. Există propuneri concrete de soluții în ghidul realizat pentru zona transfrontalieră România-Bulgaria.

Restaurantul și punctul gastronomic ar putea asigura o duzină de locuri de muncă directe și indirecte, achiziționând pe contract produsele necesare din gospodăriile încă active în agricultura și zootehnia de mici dimensiuni. Producători de vinuri premium din vecinătate se pot promova mai departe aici: Crama Jelna – Jelna, Bistrița-Năsăud, podgoria Lechința. 26 de hectare; Valea Ascunsă – Teaca-Viile Tecii, Bistrița-Năsăud, podgoria Lechința. 20 de hectare; Casa de vinuri Zaig – Teaca, Bistrița-Năsăud, podgoria Lechința. 13 hectare; Lechburg – Lechința, Bistrița-Năsăud, podgoria Lechința. 70 ha. Aceste crame au confirmat atât la nivel național, cât și internațional. Spre exemplu, Crama Jelna a adus, doar în anul 2020, 12 medalii internaționale, dintre care patru medalii de aur. Din Toscana (Italia) în Mendoza (Argentina), multe regiuni au înțeles că oenoturismul duce vizitatorul dincolo de pereții cramei și spre toate capilarele economiei regiunii: gastronomie, agricultură, zootehnie, învățământ, hoteluri. El oferă o nișă de experiențe din niște enclave premium pe care turismul convențional nu le poate genera (Schlüter și Norrild; Pastor, Torres și Marinsalda Pastor). Mai mult decât atât, pentru oenoturismul de distanță mare (spre exemplu, americani care merg la

degustări în Europa) legătura dintre vin, cultură (mai ales patrimoniu construit) și activități *outdoor*/turism activ este determinantă (Getz și Brown).

Combinația dintre castel și spațiile de gastronomie locală poate, la rândul ei, asigura o deschidere spre platforma pentru turismul de biodiversitate, drumeții și de echitație. Potențialul turismului de diversitate în Transilvania, în particular, este amplu demonstrat și nu are nevoie de elaborare (Akeroyd și Page). Situat lângă Via Transilvanica, Posmușul poate propune drumeții locale care să întârzie drumeții peste noapte. Iar turismul de echitație aduce venituri consistente în Secuime și sudul Transilvaniei (Copșa Mare, mai ales). Posmușul este situat într-un cadru natural colinar foarte atractiv, încă necompromis de agricultura de monocultură, spații de reclamă și depozitare, construcții improvizate pe câmp, depozitări de deșeuri, adică de patologiile tipice ale satelor transilvănene de pe traseu. Satul este de asemenea ferit de trafic greu. Aceste nișe de turism sunt din categoria premium și ar putea asigura venituri consistente celor care întrețin animalele și fac ghidajul în flora locală sau în platoul de stejari atât de bine ferit de intervenții deranjante vizual. Acestea sunt forme de capital comunitar care ar asigura linii de venit, dar ar asigura, totodată, în comunitate un interes real pentru protecția lor pe termen lung.

Aceste opțiuni se pliază satisfăcător pe strategia de dezvoltare asumată de județ și pe strategia Uniunii Europene, „Din fermă, în furculiță", aducând în farfuriile clienților/turiștilor, materia primă din gospodărie/ferma proprie, din comunitatea locală, din comunitățile învecinate, de la producătorii locali. Cu analize bune și coordonare între decidenți, cel puțin o parte a comunității posmușene poate transforma reabilitarea castelului Teleki într-o ocazie de a-și diversifica sursele de venit în mod durabil și cu consecințe pozitive asupra calității vieții și conservării unui cadru natural atractiv, însă fragil.

Pe scurt, reabilitarea castelului poate produce efecte pozitive în comunitatea posmușeană, însă, până și în cel mai bun scenariu, acestea vor fi mai degrabă limitate. Este nevoie de schimbări pozitive semnificative în piața muncii din raza de navetă a localității pentru ca oamenii din localitate să simtă o accentuare mai pronunțată a îmbunătățirii condițiilor lor de viață. Aceste schimbări sunt, însă, în afara cadrului auto limitat al acestei analize.

Referințe

- **Akeroyd, John R. și Nat Page.** "The Saxon villages of southern Transylvania: conserving biodiversity in a historic landscape." *Nature conservation: concepts and practice*, Springer Berlin Heidelberg, 2006, pp. 199-210.
- **Alfonso Hortelano Mínguez, Luis** și **Jan Mansvelt Beck.** "Is heritage tourism a panacea for rural decline? A comparative study of the Camino de Santiago and the Canal de Castilla in Spain." *Journal of Heritage Tourism*, vol. 18, nr. 2, 2023, pp. 224-242.
- **Eimermann, Marco, Charlotta Hedberg** și **Urban Lindgren.** "Downshifting Dutch rural

tourism entrepreneurs in Sweden: Challenges, opportunities and implications for the Swedish welfare state." *Tourism Employment in Nordic Countries: Trends, Practices, and Opportunities*, 2020, pp. 303-325.

- **Fountain, Joanna, Steve Charters și Laurence Cogan-Marie.** "The real Burgundy: negotiating wine tourism, relational place and the global countryside." *Tourism Geographies*, vol. 23, nr. 5-6, 2021, pp. 1116-1136.
- **Getz, Donald și Graham Brown.** "Critical success factors for wine tourism regions: a demand analysis." *Tourism management*, vol. 27, nr. 1, 2006, pp. 146-158.
- **Giordano, Simona.** "Agrarian landscapes: from marginal areas to cultural landscapes—paths to sustainable tourism in small villages—the case of Vico Del Gargano in the club of the Borghi più belli d'Italia." *Quality & Quantity*, vol. 54, nr. 5, 2020, pp. 1725-1744.
- **Hanspach, Jan** et al. "A holistic approach to studying social-ecological systems and its application to southern Transylvania." *Ecology and Society*, vol. 19, nr. 4, 2014.
- **Hodges, Matt.** "Disciplining memory: heritage tourism and the temporalisation of the built environment in rural France." *International Journal of Heritage Studies*, vol. 15, nr. 1, 2009, pp. 76-99.
- **Iorio, Monica** și **Andrea Corsale**. "Community-based tourism and networking: Viscri, Romania." *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 22, nr. 2, 2014, pp. 234-255.
- **Jordan, Peter, Kinga Xénia Havadi-Nagy** și **Zoltán Maroşi**. "Tourism as a driving force in rural development: Comparative case study of Romanian and Austrian villages." *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, vol. 64, nr. 2, 2016, pp. 203-218.
- **Lemmi, Enrica,** și **Maria Grazia Deri.** "A new model for the Tourism Renaissance: the Case study of the Tuscan village of San Pellegrino in Alpe." *Almatourism*, vol. 22, 2020, pp. 19-43.
- **Light, Duncan.** "Performing Transylvania: Tourism, fantasy and play in a liminal place." *Tourist studies*, vol. 9, nr. 3, 2009, pp. 240-258.
- **Mikulcak, Friederike** et al. "Integrating rural development and biodiversity conservation in Central Romania." *Environmental Conservation*, vol. 40, nr. 2, 2013, pp. 129-137.
- **Pásztor, Gyöngyi** și **Izabella Buzogány.** "The reinvention of architectural tradition: the case of a Transylvanian Saxon community." 2015, pp. 35-45.
- **Rogers, Susan Carol.** "Which heritage? Nature, culture, and identity in French rural tourism." *French Historical Studies*, vol. 25, nr. 3, 2002, pp. 475-503.
- **Schlüter, Regina G.** și **Juana Norrild.** "Enotourism în Argentina: the power of wine to promote a region." *Tourism în Latin America*, Springer, Cham, 2015, pp. 71-84.
- **Takatori, Yasuko** și **Lidia Sasaki.** "Relocating entrepreneurs and their contribution to the diversification of rural tourism in Transylvania, Romania." *Proceedings of the General Meeting of the Association of Japanese Geographers Annual Meeting of the Association of Japanese Geographers, Spring 2016*, The Association of Japanese Geographers, 2016.
- **Tanasă, Lucian.** "Benefits of short food supply chains for the development of rural tourism in Romania as emergent country during crisis." *Agricultural Economics and Rural Development*, vol. 11, nr. 2, 2014, pp. 181-193.
- **Vári, Ágnes** et al. "Berries, greens, and medicinal herbs—mapping and assessing wild plants as an ecosystem service in Transylvania (Romania)." *Journal of ethnobiology and ethnomedicine*, vol. 16, 2020, pp. 1-14.
- **Young, Patrick.** "A tasteful Patrimony? Landscape preservation and tourism in the sites and monuments campaign, 1900–1935." *French Historical Studies*, vol. 32, nr. 3, 2009, pp. 447-477.

PACTUL PENTRU POSMUȘ

Document realizat de Lect. Univ. Dr. **Miki Braniște** și Lect. Univ. Dr. **Ivona Tătar Vîstraș** în cadrul cursului de *Management Strategic în Cultură,* Masterat de Management și Antreprenoriat Cultural – Facultatea de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Capitolul 1: Misiunea și viziunea

Miza noastră: Crearea unei agende comune a posibililor stakeholders pentru valorificarea domeniului și a castelului Teleki de la Posmuș, azi centru multicultural, ca resursă deschisă pentru dezvoltare locală (la nivelul satului) și regională (la nivel județean). De-a lungul secolelor, comunitatea locală, iobagă până la abolire, a contribuit direct la dezvoltarea domeniului Teleki și a castelului. Ulterior, majoritatea sătenilor au lucrat la Întreprinderea Agricolă de stat care deținea pământurile și livezile din zonă. Este momentul ca acum, după reabilitarea și deschiderea publică a castelului de către Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, comunitatea locală să poată beneficia și altfel de prezența acestuia pentru a-și putea „schimba viitorul". Pentru a asigura o prezență instituțională armonioasă a centrului multicultural în relație cu satul, este esențial ca toate părțile implicate să prioritizeze componenta ce ține cont de nevoile locale existente, puse astfel în dialog cu nevoile instituționale. Așadar, miza acestui Pact este apropierea comunității din Posmuș de obiectul de patrimoniu „Castelul Teleki", prin includerea în programul curent al centrului multicultural a unor activități care să vizeze atât comunitatea locală, cât și includerea acesteia ca audiență în evenimente dedicate unui public mai larg. Pactul caută să creeze un context propice pentru un echilibru între funcțiile centrului multicultural de reprezentare și autoreprezentare culturală, între dimensiunea locală și regională a acestuia, între turism și artă angajată social pentru bunăstarea comunității, între dimensiunea simbolică și economică a obiectului de patrimoniu.

Viziunea noastră: Propunem o viziune participativă înspre dezvoltare comunitară, în cadrul procesului de patrimonializare care să țină cont de trecut și viitor. Utilitatea pentru comunitate constă în beneficii educaționale, financiare, creșterea atractivității zonei pentru turiști și localnici (migrație mai redusă), creșterea mândriei locale prin atașamentul față de sat și castel, atragerea atenției asupra problemei și reducerea disparităților sociale.

Reabilitarea castelului imprimă o nouă viață satului, contribuie la dezvoltare locală și îi schimbă identitatea, prezența lui generând diverse procese care trec dincolo de zona culturală. De aceea, propunem ca demersurile privind dezvoltarea locală să

fie deschise unei rețele de parteneri strategici care să contribuie prin cunoștințe proprii la dezvoltare durabilă orientată către incluziune socială și respect față de resursele naturii.

Principiile directoare ale propunerii de față și care, considerăm noi, sunt esențiale pentru miza propusă sunt:

a) Principiul incluziunii și participării active a localnicilor în activitățile cultural-educaționale ale centrului multicultural al Castelului Teleki.

b) Respectarea diversității culturale prin recunoașterea și valorificarea diversității culturale și a tradițiilor locale, promovând în același timp dialogul și înțelegerea reciprocă între diferitele grupuri din comunitate și din afara sa.

c) Promovarea artelor și a culturii locale prin susținerea și promovarea artelor, culturii și tradițiilor locale ca mijloace de exprimare a identității comunității și de întărire a coeziunii sociale din sat.

d) Susținerea dialogului între elementele asociate culturii înalte, dezvoltate în centre urbane, și cele asociate culturii vernaculare, specifice zonei rurale. Crearea dialogului poate să fie o strategie de programare artistică care să pună accentul pe puncte comune mai degrabă decât pe diferențe sociale, etnice, culturale.

e) Conservarea și protejarea mediului înconjurător și a peisajului cultural prin adoptarea practicilor și politicilor care să militeze pentru protejarea și conservarea mediului, în special a resurselor naturale locale și a peisajului antropic pentru a asigura sustenabilitatea pe termen lung a comunității.

f) Parteneriate și colaborare. Colaborarea între diferitele sectoare și actori din regiune și comunitate, inclusiv sectorul public, privat, academic și societatea civilă, pentru a crea sinergii și pentru a maximiza impactul inițiativelor de dezvoltare locală.

g) Dezvoltare durabilă: Integrarea culturii, educației și protejării mediului în strategiile de dezvoltare economică și socială a comunității, promovând o abordare holistică și durabilă a creșterii economice, prin valorificarea resurselor locale și respectând peisajul natural și cultural nealterat.

h) Responsabilitate și transparență. Asigurarea unei administrări transparente și responsabile, care să implice consultarea și participarea activă a membrilor comunității în procesele decizionale și să asigure utilizarea eficientă și echitabilă a resurselor.

Capitolul 2: Analiza preliminară

2.1 Infrastructură locală: instituții de învățământ, cultură și religie

A. Castelul Teleki

Castelul, reabilitat și deschis publicului în 2022, funcționează ca centru multicultural. În cei aproape doi ani de la deschidere, castelul, administrat de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, a propus numeroase evenimente culturale dedicate publicului larg, dar și celui local, printre care enumerăm: ArtCast Teleki Festival 2022 și 2023, Balkan International Wine Competition, proiectul *Castel Viu: Artă și Comunitate la Posmuș*, Maratonul Mocănița Transilvaniei și alte activități pentru copii.

B. Școala primară

În sat funcționează o extensie a Școlii Șieu. Învățământul primar se desfășoară în două clase comasate (27 de copii înmatriculați în anul 2023) în regim simultan, iar învățământul preșcolar (grădinița) funcționează momentan cu 17 copii și o educatoare titulară. Învățământul gimnazial se desfășoară la Școala din Șieu, la 4 km de Posmuș. Transportul elevilor se face cu microbuzul instituției. Una din propunerile noastre va fi conectarea satului Posmuș cu clădirea Școlii din Șieu printr-o potecă forestieră, cu multiple beneficii pentru comunitate: conectarea simbolică a celor două castele din zona Șieului, Castelul Teleki din Posmuș și Castelul Rakoczi din Șieu, unde este sediul actual al școlii, conservarea mediului înconjurător, educație ecologică etc. De asemenea, Școala are capacitatea de a fi un partener strategic al Complexului Muzeal Bistrița pentru dezvoltarea unei relații armonioase cu comunitatea locală.

C. Căminul Cultural din Posmuș

În centrul satului există un cămin cultural sătesc. Această clădire este folosită cu preponderență de către săteni pentru organizarea evenimentelor private (nunți, botezuri, înmormântări etc). Spațiul este în administrarea Primăriei Șieu și în 2024 va fi renovat atât în interior, cât și în exterior. Momentan, căminul nu funcționează ca spațiu pentru evenimente comunitare dedicate sătenilor sau pentru orice alt tip de activitate socio-culturală. O posibilă revitalizare a căminului cultural poate aduce beneficii reale comunității din Posmuș prin însuflețirea comunității locale, promovarea culturii locale și a tradițiilor, oportunități de educare și formare etc. Căminele culturale pot deveni spații de întâlnire și de interacțiune socială pentru oameni de toate vârstele și interesele, promovând coeziunea socială și solidaritatea în comunitate.

D. Bisericile din Posmuș

Majoritatea populației din Posmuș este declarată de religie ortodoxă, universul religios fiind de o importanță majoră în comunitate. Conform recensământului din 2011, mai sunt aproximativ zece familii greco-catolice și două evanghelice. În sat sunt

două edificii religioase: Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică. Prima, construită în 1910, este foarte activă în comunitate și este slujită de preoți ortodocși fără întrerupere, de la inaugurare. În prezent, este în grija unui preot tânăr, proaspăt mutat în sat în 2022. Biserica Evanghelică (construită în secolul XV, fiind inițial romano-catolică, apoi evanghelică) este într-o stare de degradare destul de avansată și este administrată în prezent de Biserica Greco-Catolică. O dată la două săptămâni, duminica, este ținută slujba în interiorul bisericii pentru enoriașii greco-catolici. Clădirea figurează pe lista monumentelor istorice din județul Bistrița-Năsăud. Amplasarea sa în centrul satului, aspectele arhitectonice și istoria bogată o transformă într-un punct de atracție principal din sat și din regiune.

E. Centrul satului

Ansamblul „centrului satului" se află pe partea stângă a drumului județean 173, din direcția Bistrița. Aici se formează un triunghi „simbolic" între Biserica Evanghelică, „Școala Veche" și magazinul sătesc, însă lipsește mobilierul stradal minimal (bănci, foișoare, coșuri de gunoi, spații de joacă pentru copii, cișmea publică etc). Curtea Bisericii Evanghelice nu este întreținută corespunzător, vegetația dezvoltându-se haotic. Clădirea Școlii Vechi este de asemenea într-o stare avansată de degradare, toate acestea contribuind la o atmosferă ușor descurajantă. Tot în apropierea „centrului", pe partea dreaptă a drumului județean se află o „căsuță albastră" cu două intrări, spectaculoasă și destul de bine conservată (fosta croitorie) ce, odată renovată corespunzător, ar putea contribui major la fixarea unui alt punct de interes estetic în sat. În spatele clădirii Școlii Vechi trece albia pârâului, pe malul căruia sunt mai mulți salcâmi care primăvara creează o atmosferă plăcută și care ar putea fi valorificați printr-o intervenție de ecologizare a pârâului.

F. Concluzii

Satul Posmuș are un potențial nevalorificat substanțial, atât prin infrastructura de care dispune (instituțiile de mai sus și Castelul Teleki), dar și prin resursa umană locală. Prin activarea și implicarea populației și a autorităților locale, problemele identificate pot fi remediate cu ușurință. Etosul local este valoros, iar acum, după renovarea Castelului Teleki, satul trece printr-o schimbare ce trebuie privită cu responsabilitate de către noii (și vechii) actori culturali, sociali și economici.

2.2 Transportul

A. Acces Auto

Posmușul este situat la aproximativ 30 de km de municipiul Bistrița. Căile de acces auto sunt pe ruta DN17/E58 și DJ 154 (33,5 km) sau pe ruta recent inaugurată DJ 173 către Teaca (31 km). Dinspre Cluj-Napoca (unde se află Aeroportul Internațional „Avram Iancu"), accesul pe face pe două rute: Cluj-Napoca - Beclean - Șieu - Posmuș sau Cluj-Napoca - Apahida - Crăiești - Teaca

- Posmuș. Timpul aproximativ de parcurgere a rutei Cluj-Napoca - Posmuș este de două ore.

Dinspre județul Mureș (Aeroportul Internațional „Transilvania"), accesul se face pe DJ154 și E678, durata fiind de aproximativ o oră și 30 de minute. Nefiind amplasat pe rutele naționale sau pe drumuri intens circulate, Posmușul devine o destinație „ascunsă" pentru oricine nu este familiar cu această zonă turistică. Este necesară o semnalizare rutieră mult mai bună pe rutele intens circulate, care să ajute vizitatorii să ajungă la destinație dinspre cele trei direcții menționate mai sus.

B. Acces Feroviar

Cel mai apropiat nod feroviar este cel din localitatea Sărățel, la 17 km de Posmuș. Accesul feroviar, așa cum este el în prezent, este destul de anevoios, cu conexiuni dificile spre sat, unde nu există haltă sau gară. În Șieu (la aproximativ 4 km) există o gară funcțională, iar accesul către municipiul Bistrița este asigurat de două trenuri pe zi, unul dimineața și altul după-amiaza.

C. Transport în comun Bistrița - Posmuș.

Cea mai utilizată formă de transport dinspre Bistrița spre Posmuș și invers este autocarul. Programul de funcționare este adaptat orarului de muncă. Așadar, există trei curse directe pe această rută: dimineață în jurul orei 7, la pranz în jurul orei 13.00 și după-amiaza în jurul orei 16:00. Din cercetările noastre reiese că majoritatea elevilor și persoanelor care lucrează în orașul Bistrița parcurg zilnic acest drum, care durează aproximativ o oră. Pentru turiști acest program nu este favorabil, deoarece ultimele conexiuni sunt după-amiaza.

D. Via Transilvanica

Via Transilvanica este un traseu turistic de aproximativ 1400 de km care începe la Putna (Jud. Suceava) și se termină la Turnu Severin. Traseul de drumeții și anduranță trece chiar pe lângă Castelul Teleki și traversează satul Posmuș. Numărul drumeților crește de la un an la altul și este o oportunitate de dezvoltare atât pentru comunitatea locală, cât și pentru autorități.

F. Concluzii

Cea mai convenabilă modalitate de a ajunge la Posmuș în prezent este cu mașina personală. Conexiunile cu municipiul Bistrița sunt ajustate navetelor și nu sunt adaptate nevoilor turistice. Via Transilvanica este o oportunitate de dezvoltare a zonei, atât datorită eco-turismului pe care îl propune, cât și pentru oportunitățile cultural-educaționale ce pot fi valorificate printr-o colaborare mai strânsă.

2.3 Turismul

A. Aspecte generale: conectarea cu „Strategia de dezvoltare a Județului Bistrița-Năsăud"

Obiectivul principal asumat de autoritățile județene pentru componenta

„Turism" în județul Bistrița-Năsăud este ca, în termen de zece ani, județul să devină o destinație atractivă și cunoscută la nivel național pentru turismul patrimonial, eno-gastronomic, sportiv și de natură. Orientarea către un turism sustenabil, prin valorificarea peisajului natural și a monumentelor istorice restaurate din mediul rural, vine să completeze într-un mod firesc dezideratul de mai sus.

Obiectivele specifice asumate în strategia județului sunt:

- Încetarea distrugerii sistematice a patrimoniului construit prin intervenții ilegale sau neadecvate asupra clădirilor istorice.
- Monitorizarea în timp a stării de conservare a monumentelor istorice din județ.
- Abordarea sustenabilă a mediului construit prin restaurarea inteligentă și reutilizarea adaptativă a clădirilor de patrimoniu.
- Susținerea cercetării și inovării în domeniul protecției patrimoniului cultural.
- Dezvoltarea infrastructurii care să susțină turismul cultural în zone cu elemente cheie pentru patrimoniul cultural al județului.

Poziția geografică privilegiată a satului Posmuș (și implicit și a Castelului Teleki), situat în apropierea podgoriilor din Teaca, Jelna și Lechița, resursele naturale de care dispune, printr-un peisaj rural nealterat, sunt un atuu în aderarea la cerințele tipului de turism spre care se orientează județul Bistrița.

B. Spațiile de cazare / primire oaspeți

În sat există două pensiuni turistice cu o capacitate de cazare însumată de aproximativ 25 de persoane. Deocamdată nu există alte spații în sat destinate găzduirii turiștilor în regim privat. În apropiere, în satul Șieuț, la aproximativ 9 km de Posmuș, mai există o pensiune cu o capacitate de zece persoane, iar în Șieu o pensiune cu aceeași capacitate.

Cel mai apropiat restaurant este în comuna vecină, în Șieu. Aici există două magazine universale de unde turiștii își pot procura mâncare și alte lucruri necesare.

În incinta Castelului Teleki funcționează un spațiu de tip cafenea, de unde pot fi achiziționate băuturi non-alcoolice (cafea, ceai, suc).

Lipsa restaurantelor sau a altor puncte gastronomice este o problemă care poate fi transformată intr-o oportunitate de dezvoltare a economiei locale.

C. Obiective turistice în sat și în spațiul limitrof

1. Castelul Teleki și stejarul secular
2. Lacul domeniului Teleki
3. Grădinile castelului

4. Pădurea pedagogică
5. Centrul satului- Biserica Evanghelică
6. Biserica Ortodoxă
7. Casele albastre din sat
8. Dealul „grofoaiei"
9. Pădurea de larice (trebuie semnalizată și promovată) Sit Natura 2000
10. Platoul cu stejari
11. Livada TeTa

Cap 3: Obiective specifice și Măsuri

I. Obiectiv: Conectarea microregională a Posmușului cu localități precum Jelna, Teaca, Lechința, Herina, printr-un proces de integrare și cooperare în scopul promovării dezvoltării socio-economice și a creării de sinergii pentru beneficiul comun.

Măsuri:

a) Conectarea microregională se poate realiza prin promovarea și protejarea patrimoniului cultural și istoric al microregiunii, precum și prin stimularea activităților culturale și artistice locale pentru întărirea identității și coeziunii sociale. Localități precum Jelna, Lechința, Teaca și Herina pot atrage mai mulți turiști prin crearea unei rețele de colaborare dintre mediul privat (restaurante, pensiuni, crame, etc), ONG (activități cultural-educaționale și sportive) și cel public în vederea transformării microregiunii într-o destinație turistică complexă și atractivă. O astfel de abordare integrativă va duce la fixarea microregiunii ca fiind una ofertantă pentru un profil turistic bazat pe eco-turism, turism de familie, turism cultural etc. Propunem ca, pe lângă materialele promoționale cu obiectivele turistice din zonă, să fie puse la dispoziția vizitatorilor hărți cu informații despre produsele și resursele locale din microregiune, oportunități de petrecere a timpului liber, trasee turistice etc. De asemenea, efortul de comunicare și marketing trebuie să aibă ca obiectiv central fixarea acestei zone ca fiind una de importanță ridicată pentru județ.

II. Obiectiv: Implicarea localnicilor în ecosistemul economic-cultural-turistic prin susținerea antreprenoriatului local și a turismului responsabil.

Măsuri:

a) Prin implicarea directă în ecosistemul economic-cultural-turistic a localnicilor din satul Posmuș, dar și a celor din satele apropiate, se vor pune bazele unei emancipări economico-financiare a populației ce va genera pe termen scurt și mediu bunăstare în comunitate. Prezența castelului este un bun prilej pentru dinamizarea inițiativelor antreprenoriale locale printre care numim: găzduirea

turiștilor în casele proprii („camera din față"), oferirea mesei în gospodăria proprie, curți deschise pentru vizitarea gospodăriilor (grădini, șuri, poiată, grajd) de către familii urbane, plimbări cu căruța, vizite pe hotar. Imaginând un profil al turistului ce aparține mediului urban, imersarea sa în lumea rurală poate fi realizată printr-o multitudine de acțiuni ce pun în centru creația vernaculară. De asemenea, propunem realizarea unui inventar cu producătorii locali și alte informații practice pentru turiști (adresa de unde pot fi procurate, numere de telefon, alte informații relevante cum ar fi sezonalitatea produselor, beneficii etc.).

b) Continuarea călătoriilor documentare realizate cu Asociația de Dezvoltare Intercomunitară „Turism în Bistrița-Năsăud" cu scopul de a vedea exemple de bună practică pentru dezvoltarea afacerilor locale în domeniul Horeca și punerea în legătură cu consultanță gratuită de specialitate. Organizarea de cursuri de antreprenoriat social pentru a susține punerea în comun a resurselor pentru cei care nu dețin suficient capital financiar pentru a începe o afacere pe cont propriu.

III. Obiectiv: Susținerea multiculturalității în Posmuș și Valea Șieului. Strategia culturală menționează faptul că zona rurală bistrițeană are nevoie de mai multe acțiuni care să consolideze multiculturalitatea care s-a erodat în ultima perioadă din cauze social-politice.

Măsuri:

a) Istoria complexă și tumultoasă a Transilvaniei și implicit a microregiunii, poate fi transformată în oportunitate pentru a ne adresa unui public divers, atât român, cât și maghiar, german și rom. Alături de expoziția permanentă dedicată istoriei castelului și a Posmușului, propunem viitoare expoziții care să prezinte povestea comunității săsești și a celei rome. Un gest simbolic pentru multiculturalitate este prezentarea expozițiilor în minim trei limbi: română, maghiară, engleză, ideal și germană. Această măsură corespunde obiectivului specific din Strategie care are în vedere promovarea și stimularea programelor culturale dedicate minorităților etnice și religioase din județul Bistrița-Năsăud.

b) Comunitatea romă este în dezvoltare demografică, însă mulți copii nu sunt instituționalizați în învățământul primar sau chiar abandonează școala. Se impune așadar cooperarea cu instituții de profil care să realizeze proiecte împotriva abandonului școlar și de alfabetizare a adulților care au nevoie să scrie și să citească pentru a-și găsi un loc de muncă.

IV: Obiectiv: Stimularea diversității culturale în zona rurală bazată pe dialogul folclorului și creației vernaculare cu creația contemporană. Strategia culturală menționează o ofertă culturală majoritar folclorică la nivel de județ. În cazul Posmușului aceasta trebuie menținută, dar pusă în dialog cu o ofertă care să reducă decalajul accesului la o diversitate de forme culturale cu care locuitorii să se relaționeze.

Măsuri:

a) Continuarea proiectelor de tip școală de vară în cadrul cărora o parte din program să fie dedicată elevilor din zonă, interacțiunii dintre ei și localnici cu studenții și invitați externi.

b) Valorificarea poveștilor locale și a cunoașterii vernaculare în cadrul activității permanente a muzeului prin continuarea cercetării etnografice și a prelucrării materialelor.

c) Organizarea de rezidențe de creație pentru artiști și cercetători din Bistrița și orașe dinamice din punct de vedere cultural. Această măsură se regăsește și în strategie și este conectată la obiectivul specific care vizează atragerea de talent din orașele care dau tonul în cultură.

d) Promovarea centrului multicultural ca loc de producție culturală locală conectată regional și, în viitor, internațional. Propunem ca o parte din evenimentele prezentate la castel să aibă în vedere crearea dialogului între proiectele invitate și comunitatea locală, astfel încât partenerii și artiștii să vadă în castel și sat mai mult decât un spațiu gazdă care poate fi exploatat pentru valoarea intrinsecă și peisajul cultural.

e) Organizarea anuală a festivalului ArtCastle și crearea unei identități specifice pentru o recunoaștere locală (poate fi un eveniment care să creeze consens) și regională (se poate număra printre festivalurile de mare atracție realizate în mediul rural din Transilvania). Propunem păstrarea unei dimensiuni medii a festivalului, în acord cu resursele umane disponibile pentru organizare și capacitatea de absorbție a locului.

V. Obiectiv: Prezervarea cadrului natural și a peisajului cultural**.** Valoarea castelului și a domeniului Teleki este multiplicată de cadrul natural din proximitate și de peisajul cultural în care se încadrează, astfel că vizitatorii spun de multe ori că au impresia că zona Posmușului este Toscana de Transilvania. Locuitorii sunt și ei atașați de maiestuosul stejar secular aflat în proximitatea castelului. În plus, peisajul mozaicat al terenurilor agricole și pășunilor pe care îl putem admira este rodul muncii generațiilor de posmușeni.

Măsuri:

a) Crearea unui acord între Primăria Șieu și Consiliul Județean Bistrița-Năsăud cu privire la păstrarea peisajului cultural local, prin atenta supraveghere a dezvoltării imobiliare sau a dezvoltării semi-industriale în zonă. Ar fi utile măsuri de prevenție în acest sens, propunerea unor locații alternative și comunicarea adecvată cu posibilii investitori.

b) Dezvoltarea grădinii din jurul castelului cu legume provenind din semințe locale alături de straturile cu zmeură și puieții de vie plantați în anul 2023 împreună cu elevi de la Școala din Șieu. Organizarea unui program care să întărească implicarea

elevilor în îngrijirea grădinii.

VI. Obiectiv: Dezvoltarea unei axe de program a centrului multicultural care să includă comunitatea locală și zonală. Propunem realizarea acestui obiectiv prin două direcții, atât prin includerea acestui public în evenimentele curente ale centrului sau în cele organizate de parteneri, cât și prin inițierea, realizarea și găzduirea unor activități care să fie organizate împreună cu sau de către comunitatea posmușană, inclusiv evenimente comunitare care reprezintă nevoile locale.

Măsuri:

a) Organizarea unui număr de patru evenimente cultural-educaționale la castel pentru copiii din zonă împreună cu Școala Șieu, instituție remarcată prin participarea la proiecte europene dedicate elevilor și prin organizarea multor activități extracurriculare. Această măsură corespunde măsurii din Strategia culturală cu privire la atragerea tinerilor spre activități cultural-educațional în parteneriat cu instituțiile de învățământ și centrele de tineret.

b) Amenajarea unui spațiu destinat comunității în incinta castelului: atelier croitorie, loc de întâlnire pentru dezbaterea problemelor locale, bibliotecă, acces la internet și xerox, scan etc.

c) Susținerea inițiativelor educațional-culturale și sportive ale tinerilor din sat pentru a întări încrederea de sine și a valida nevoile, care răspunde și obiectivului specific din Strategia Culturală a județului care pune accentul pe consolidarea politicilor culturale cu cele de tineret.

d) Organizarea unui număr de minim două evenimente anuale care să se adreseze populației active și vârstnicilor din sat. Această măsură corespunde obiectivului specific din Strategie care se referă la necesitatea conectării programelor culturale la calitatea vieții persoanelor vârstnice, care pot dinamiza viața bunicilor. În acest sens, poate fi avută în vedere organizarea unor ateliere prin care se transmit cunoștințe de la vârstnici către copii sau diferite grupuri de creație meșteșugărească.

De asemenea, funcția comunitară a castelului poate fi împlinită și prin găzduirea unor activități legate de sănătate. Un exemplu de succes în satele din România, unde populația este îmbătrânită, este oferirea consultanței medicale de tip caravană. De exemplu, pot fi consultații oftalmologice, cardiologice sau de altă specialitate.

VII. Obiectiv: Susținerea activităților sportive și a turismului sustenabil

Măsuri:

a) Continuarea cooperării cu Asociația Mocănița Transilvaniei pentru organizarea Maratonului din luna octombrie, cât și inițierea colaborării cu alte organizații sportive.

b) Stabilirea unui parteneriat strategic cu Asociația de Dezvoltare Intercomunitară „Turism în Bistrița-Năsăud" și Via Transilvanica pentru dezvoltarea

turismului durabil la Posmuș și în regiune prin propunerea de pachete *slow cyclist*, realizarea unei hărți de hiking cu plecare de la castel, includerea unei mese la puncte gastronomice din zonă, oferte de cazare etc.

VIII. Obiectiv: Îmbunătățirea comunicării cu sătenii și cu vizitatorii castelului Teleki prin revizuirea și îmbunătățirea semnalizării rutiere și crearea unei modalități de comunicare directă și eficientă cu sătenii.

Măsuri:

a) Îmbunătățirea comunicării cu comunitatea. Sub această umbrelă se pot propune întâlniri anuale cu comunitatea locală pentru a-i informa corect cu privire la planurile pe termen scurt și lung ale autorităților în ceea ce privește Castelul, sau se poate crea un material scris distribuit localnicilor. Printr-o astfel de măsură se poate dezvolta încrederea reciprocă dintre gestionarii castelului și localnici, transparentizarea proceselor fiind un principiu director al acestei propuneri.

b) Accesibilitate și îmbunătățirea semnalizării rutiere. Efectuarea unei evaluări a semnalizării rutiere existente pentru identificarea deficiențelor și implementarea unui plan de îmbunătățire, inclusiv instalarea de semne de circulație mai clare, vizibile și relevante. De asemenea, prin realizarea de poteci mai scurte castelul poate fi conectat cu Posmuș, cât și cu comuna Șieu prin realizarea potecii forestiere unde se va putea circula pe jos sau cu bicicleta.

Cap 4. Rețea de parteneriate

Având în vedere faptul că deja există o seamă de parteneri de bază ai Castelului Teleki, propunem ca aceștia să formeze o **Rețea de Parteneri** a acestui obiectiv cultural-turistic al județului, rețea cu o dimensiune locală și regională. Centrul multicultural poate activa ca un punct de atracție/interacțiune a mai multor poli gravitaționali care simbolizează rețeaua de parteneri.

Partenerii existenți vin din mai multe domenii complementare și pot contribui la dezvoltarea centrului multicultural prin cunoștințele și practicile proprii domeniului pe care îl reprezintă. Aceștia provin din mediu cultural (instituțional și ONG), administrația județeană și locală, mediul de afaceri, zona de turism, mediul ONG (mediu și dezvoltare sustenabilă, ecoturism, sport) și împreună pot forma un model inovativ de dezvoltare durabilă de tip helix. Cu toate că uneori lucrurile merg mai bine informal, recomandăm să fie creată această rețea pentru a da mai multă greutate și recunoaștere implicării actorilor menționați în vizibilitatea și dezvoltarea castelului și a domeniului. Scopul rețelei este cooperarea pentru dezvoltarea acestui spațiu, punerea la masă a diferitelor părți pentru a se cunoaște mai bine între ele și a armoniza o agendă comună pentru Posmuș.

Parteneriatele-cheie existente:

Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, Primăria Șieu, Crama Jelna, Livada Teta, pensiunile locale, Asociația de Dezvoltare Intercomunitară Turism în Bistrița-Năsăud, Asociația Tășuleasa Social prin Via Transilvanica, Asociația Mocănița Transilvaniei, Asociația Petrus Italus Trust și Ambulanța Monumentelor, Universitatea Babeș-Bolyai prin Facultatea de Teatru și Film.

Pentru viitorul apropiat:

Domeniilor deja existente le mai pot fi alăturate încă câteva pentru ca rețeaua să fie întregită. Pe partea de mici afaceri locale pot fi asociați producători locali care pot reda gusturi autentice din zonă (de la produse lactate, la vinuri). Chiar dacă există colaborări cu mediul educațional din Bistrița, comuna Șieu sau cu Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, propunem includerea Școlii Șieu și a extensiei de la Posmuș în lista de parteneri strategici. Școala poate fi un mediator valoros între castel și localnici prin promovarea istoriei locale și astfel poate contribui decisiv la schimbarea mentalităților și creșterea stimei de sine a copiilor și ulterior a adulților. Având în vedere dimensiunea domeniului și a existenței Pădurii Pedagogice, a grădinii și a viitoarelor planuri de amenajare a unei oranjerii, recomandăm includerea în lista de parteneri a unor instituții/ ONG specializate în biologie și biodiversitate.

Prezența castelului reabilitat schimbă viața locuitorilor și aceștia trebuie să fie informați cu privire la planurile de dezvoltare ale acestui obiectiv, care vor avea impact și asupra vieții lor. În viitorul apropiat, ar fi util ca localnicii activi sau tinerii din sat să se organizeze sub forma unei asociații care să reprezinte societatea civilă locală și să facă parte din rețeaua de parteneri.

Așa cum apare recomandat în Strategia Culturală a Județului Bistrița-Năsăud, la nivel cultural ar fi binevenită conectarea cu actorii culturali din zona Bistriței pentru itinerarea unor expoziții, realizarea în oglindă a unor evenimente precum ArtForest de la Sângeorz Băi. De asemenea, seria de rezidențe artistice poate să fie realizată în colaborare cu săteni care și-ar dori să fie gazde pentru artiști, astfel că, pe modelul rezidențelor de cercetare și creație artistică *Culese din Telciu* sau din cadrul proiectului *Castel viu*, ar putea să se oficializeze un program de rezidențe pe timp de vară.

Pentru o susținere reciprocă a secțiilor muzeale și a instituțiilor aflate în subordinea Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud propunem, acolo unde este posibil, de exemplu în cazul Muzeului de artă comparată din Sângeorz-Băi, adaptarea și itinerarea propriilor producții culturale la Posmuș și de la Posmuș atât înspre celelalte spații, cât și înspre alte instituții culturale județene.

De asemenea, dimensiunea internațională ar trebui vizată și ea prin

parteneriate cu spații similare care valorizează patrimoniul „pentru a produce lumea de mâine”, precum Villa les Roses din regiunea Noua Aquitania, Franța: https://www.villa-les-roses.eu/les-grandes-fenetres.

Capitolul 5. Finanțări

Vom enumera câteva posibile granturi de accesat din domenii diferite pentru a ilustra varietatea de finanțări disponibile pentru dezvoltarea durabilă a Posmușului, în cazul abordării integrate.

1. Cultură

Pe lângă fondurile dedicate culturii accesate în prezent, menționăm următoarele:

Europa Creativă, Subprogramul Cultura, Proiecte de cooperare europeană Finanțator Uniunea Europeană

Obiective privind inovarea, creația transnațională și circulația operelor și artiștilor, în jurul următoarelor priorități: implicarea și dezvoltarea publicului, incluziunea socială, sustenabilitatea, noile tehnologii digitale, dimensiunea internațională și consolidarea capacităților anumitor sectoare (muzică, arhitectură, design și modă, carte, patrimoniu, turism cultural).

Beneficiari eligibili: autorități și instituții publice, ONG-uri sau companii private.

Programul **ÎN STARE DE BINE**, Apel 1/2024 – Finanțator: Kaufland România și Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC)

Obiectivul programului: Reducerea inegalităților sociale prin intermediul activităților comunitare în domeniile cultură, sport și viață sănătoasă, derulate cu și pentru grupuri sau comunități vulnerabile și prin acțiuni de dezvoltare organizațională pentru sectorul neguvernamental.

Beneficiari eligibili: Organizații neguvernamentale și non-profit, cu naționalitate română.

2. Educație

Program de finanțare: **Programul Nouă ne Pasă**

Granturi pentru proiecte educaționale în mediul rural

Beneficiari eligibili: ONG-uri (asociații, inclusiv asociații de elevi/studenți/părinți, fundații și federații etc.), instituțiile de învățământ preuniversitar (grădinițe, școli și licee/colegii), instituțiile de învățământ superior (universităţi, academii de studii, institute, şcoli de studii superioare etc.) care au personalitate juridică proprie și minim un an vechime la momentul depunerii cererii de finanțare.

3. Agricultură.

Investiții în exploatații pomicole

Finanțator: Uniunea Europeană și Guvernul României, prin Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale (AFIR)

Beneficiari eligibili: fermieri, cu excepția persoanelor fizice; cooperative agricole și societățile cooperative; grupuri și organizații de producători la II (Întreprindere Îndividuală), SRL-uri, SNC, SCS, SA, SCA etc.

4. Social

Programul Incluziune și Demnitate Socială 2021 – 2027 (PoIDS), Prioritatea P03

Obiectiv: Sprijin pentru autoritățile publice locale în vederea gestionării situației așezărilor informale și asigurarea de locuințe sociale pentru persoanele vulnerabile cu accent pe persoanele provenite din așezările informale

Beneficiari eligibili: Consiliile județene, autoritatea publică locală care a identificat pe raza unității administrativ-teritoriale cel puțin o așezare informală.

Programul CERV - Citizens, Equality, Rights and Values

Finanțator: Uniunea Europeană

Obiectiv: Combaterea violenței, inclusiv a violenței bazate pe gen și a violenței împotriva copiilor

Beneficiari eligibili: persoane juridice (organisme publice sau private), care să fie stabilite într-una dintre țările eligibile.

5. Tineret

Programul național de construcții de interes public sau social

Finanțator: Guvernul României

Obiectiv: Construire/reabilitare/modernizare/dotare/extindere obiectiv.

Beneficiari eligibili: autorități publice centrale, autorități publice locale, alte instituții publice și instituții de interes public și persoane juridice recunoscute ca fiind de utilitate publică în condițiile legii; alte entități ce funcționează în baza unor legi speciale.

Centre multifuncționale, centre cu dotări sportive și culturale pentru copii

Finanțator: Uniunea Europeană și Guvernul României

Programul Incluziune și Demnitate Socială 2021 – 2027

Beneficiari eligibili: furnizori de servicii sociale acreditați, singuri sau în parteneriat.

Creșterea incluziunii sociale a copiilor și tinerilor prin dezvoltarea activelor turistice publice și a serviciilor turistice adresate lor

Program de finanțare: Programul Regiunea Centru, PRIORITATEA 7, O.S. 4.6, Acțiunea 7.2

Obiectiv: Creșterea rolului culturii și al turismului sustenabil în dezvoltarea economică, incluziunea socială și inovarea socială.

Beneficiari eligibili: autorități publice.

Concluzii finale

Documentul evidențiază importanța participării comunitare și a colaborării intersectoriale pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare culturală. În plus, acesta subliniază necesitatea unei abordări integrate și sustenabile, care să încurajeze implicarea actorilor locali, sprijinul instituțional și utilizarea resurselor în mod eficient.

Prin implementarea recomandărilor și inițiativelor, comunitatea sau regiunea poate să-și consolideze identitatea culturală, să stimuleze inovația și creativitatea și să promoveze coeziunea socială și dezvoltarea economică. Astfel, valorificând bunele practici în dezvoltarea culturală, se poate construi un mediu propice pentru prosperitatea și bunăstarea durabilă a tuturor membrilor comunității. În contextul regional transilvănean, în care reabilitarea clădirilor de patrimoniu este tot mai frecventă, Centrul Multicultural Teleki, Posmuș poate fi un exemplu de bune practici, devenind motor inovativ pentru design instituțional.

Documentul a fost realizat în cadrul disciplinei „Management Strategic în Cultură", prin contribuția masteranzilor din cadrul programului de studiu Management și Antreprenoriat Cultural, Facultatea de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca: **Noémi Bács, Sorina Băleanu, Cristina Crudu, Andrei Mărgineanu, Cabiria Morgenstern, Ștefania Pârlea, Rodica Pașca, Theodora Pintilie, Ciprian Stancu, Carla Waltner.**

PRAXIS

MARIA
DRĂGHICI

Artist vizual și cercetător, dr. în cadrul *CeArFi*
(Centrul de Cercetare în Arte Performative și Film),
Departamentului de Cercetare Dezvoltare și Inovare al UNATC

CERCETAREA-ACȚIUNE ÎN PROIECTE DE REZILIENȚĂ ȘI REGENERARE SOCIALĂ (STUDIU DE CAZ: CASTELUL TELEKI, POSMUȘ)

Introducere:

Proiectul "Castel viu: artă și comunitate la Posmuș" vine să completeze cu date noi cercetarea exploratorie MAIC[1] (modele alternative de infrastructură culturală) menită să investigheze felul în care extinderea infrastructurii culturale la nivel local, gândită și adaptată nevoilor și specificului comunităților, contribuie atât la dezvoltarea regională, cât și la întărirea sectorului cultural. Fiecare nou context construit, conjugat cu mediul universitar, extinde conceptul de cercetare-acțiune[2] necesar pentru a face față noilor provocări societale și economice cu care

1 Înfruntând provocările noii ere a rezilienţei, MAIC explorează posibilităţi de a genera schimbare socială prin cultură, educație și implicare comunitară. Filozofia MAIC susține ideea conform căreia mediul academic poate și ar trebui să dețină un rol important în domeniul inovării sociale și al schimbării sistemice.

2 Termenul *action research* este propus de Kurt Lewin (1948) ca „strategie pentru participarea colaborativă într-un spațiu de intervenție, în afara unei instituții, cu scopul de a îmbunătăți practica." (Lewin 1948) Metoda atinge totodată conceptul de *școală extinsă* sau de *platformă a participării* - de activare a țesutului social local în antrenamentul gândirii critice, asupra problematicilor de zi cu zi, pentru ameliorarea ființei—

ne confruntăm. Participarea directă a universităților în intervenția culturală aduce în prim-plan *bunul comun* ca experiență emancipatoare, dincolo de formele de dominație ale vieții sociale contemporane.

În cadrul școlii de vară de la Posmuș se continuă analiza felului în care triada cultură – educație – mediu (CEM) poate funcționa ca motor de inovare[3] în direcția unor proiecte de reziliență și regenerare socială, conforme cu strategia de dezvoltare durabilă a județului Bistrița. Împreună cu studenții UBB participanți în proiect, am revizitat conceptul *artei active* (participare și transdisciplinaritate), am monitorizat în context local metoda *Masa de dialog* și am documentat procesul de intervenție culturală al echipelor hibride. Cheia de expunere a conceptelor MAIC a fost una de familiarizare cu gândirea hibridă, paralelă și simultană necesară diferitelor abordări trans-sistemice în intervențiile culturale.

***Social design* și cercetarea acțiune**

În implementarea strategiilor pentru dezvoltare locală, cel mai adesea, autoritățile omit să menționeze ca beneficiari direcți oameni în situații de sărăcie[4], fără locuință, evacuați, sau solicitanți ai serviciilor de asistență socială etc. Chiar dacă sunt menționați ca *beneficiari*, ei nu ajung să fie împuterniciți în participare sau decizie privind diagnosticarea problemei și găsirea soluției, și nici interesele, constrângerile sau ideile lor nu sunt studiate temeinic. Situația se datorează faptului că sunt prea puțin importanți, invizibili în termeni de manifestare publică, și nici nu au pârghii în a-și face cunoscute în mod direct propriile dorințe și așteptări, mai ales prin *mass-media* și pentru eșalonul politico-administrativ. Spre deosebire de cetățenii de clasă mijlocie sau superioară, persoanele marginale pot deveni victime sigure ale gentrificării producătoare de speculații financiare și de beneficii pentru proprietarii și antreprenorii imobiliari. Spre deosebire de clasa de mijloc care are la dispoziție resurse de factură economică, de capital social și de capital cultural, persoanele vulnerabile au puține pârghii la îndemână. Adesea, ei sunt reprezentați de terți (ONG, presă independentă etc.) în relația cu statul, iar resursele pe care le-ar putea pune în joc în dezvoltarea durabilă trec de cele mai

---

umane, cu scopul concret de a duce o viață mai bună.

3 Există până în prezent trei faze (moduri) deja testate în istoria construcției modelului elicoidal *helix*: elicoidala dublă (domeniul cunoașterii și stat), elicoidala triplă (academia / universitar, administrație publică și industrii) și cea cvadruplă (cercetare, politic, economic și cultural). Modul *helix cvadruplu* încurajează gândirea transdisciplinară prin aplicarea unor configurații de cunoștințe și inovații interdisciplinare.(*Unveiling the Evolution of Innovation Ecosystems: An Analysis of Triple, Quadruple, and Quintuple Helix Model Innovation Systems in European Case Studies*.) Modul *helix cvadruplu* a fost testat incipient prin intermediul unor asamblaje (în intervențiile artei comunitare de la începutul anilor 2000 până în prezent).

4 Nu ne referim aici doar la sărăcia materială, cât și la cea fizică și spirituală, prin îngrădirea accesului la educație și servicii medicale de bază.

multe ori neobservate. Unii au mijloace pentru a pune presiune asupra primăriilor, dar nu toți, ba chiar mulți sunt blamați public dacă solicită condiții decente de viață sau locuire.

În acest context apare valoarea adusă de cercetarea-acțiune prin care schimbarea devine posibilă, nu luptându-se cu vechea ordine, ci descoperind o alta, nouă[5]. În noua ordine, chestiunea participării oamenilor simpli este luată în calcul ca posibilitate de a produce discurs și resursă, alături de alte agende implicate direct în planurile de regenerare locală, în afara structurilor de dominație. Noile procese de lucru caută construcții de democrație participativă care aduc în prim-plan justiția socială și *în-comunul*[6].

Începutul *artei active* în România[7] s-a produs prin decizia de a lucra lateral față de *statu-quo*-ul prin care statul se face vinovat de menținerea anumitor segmente sociale în sărăcie și marginalizare[8]. Din postura de ''artiviști''[9], am încetat să acuzăm autoritățile (primăria capitalei, PMB, și cea de sector, PS5) și am pornit în confruntarea unor realități specifice, documentând situațiile socio-economice pe care le-am relevat artistic în spațiul public[10] pentru a promova oportunitatea de a acționa în comun. Am început construcția unor „camere urbane" unde invitam

5 Așa cum își propune proiectul de față: "Castel viu: artă și comunitate la Posmuș", un proiect de cercetare aplicată dezvoltat sub triada cultură-educație-mediu (CEM) a platformei MAIC, inițiată anul trecut de Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică (UNATC) în parteneriat strategic cu Facultatea de Teatru şi Film / Universitatea Babeș-Bolyai (UBB) Cluj. Anul acesta triada este aplicată în satul Posmuș, comuna Șieu, jud. Bistrița-Năsăud prin implicarea Petrus Italus Trust (P.I.T.) - Alianta pentru patrimoniul bistrițean, în strâns parteneriat cu Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Consiliul Județean Bistrița-Năsăud și corpul profesoral de la Școala Gimnazială Șieu.

6 Traducerea mea liberă a termenului *the commoning*.

7 *Ofensiva Generozității* a fost un grup interdisciplinar de artiști care a operat în zona intervenției și activismului cultural în vecinătatea Rahova-Uranus, în perioada 2005-2013. Proiectele de *artă activă* erau proiecte de artă comunitară mai ales în zone marginalizate social. Oamenii ajungeau să articuleze o voce comună în adresarea pertinentă a unui punct de vedere în spațiul public de negociere directă a problemelor cu autoritatea (primăria sectorului 5, București). Această perspectivă participativă ar putea ajuta administrația publică în a proiecta programe și strategii de dezvoltare locale pentru susținerea unei vieți decente în comunitate. *Arta activă* invită cetățenii la acțiune, încurajând implicarea și responsabilizarea fiecăruia în societate, plecând de la conceptul *extins de școală* și cel al *sculpturii sociale*, dezvoltate de Joseph Beuys: "Oricine poate fi un creator, un plăsmuitor de formă în realitate.". Vezi și volumele: Maria Drăghici, *Inițiativa Ofensiva Generozității 2006-2008* (Vellant, București, 2009); *Reader Rahova-Uranus LUM DOC.2009* (Vellant, București, 2011), care cuprind documentarea activităților desfășurate în comunitatea Rahova-Uranus, București, 2006-2013.

8 Termenii sunt utilizați cel puțin din perspectivă culturală, dar și în accepțiunea lor generală.

9 Art + activism = artivism. Prin *Artivism* (sau conceptul de *Artă Utilă* ca exemplu al practicii artistice a Taniei Bruguera), Claire Bishop (în *Social Turn*) propune deplasarea artelor din spațiul protector al instituției de cultură – de orice fel – în spațiul social real și utilizarea lor împreună cu cetățenii pentru un scop concret – spargerea „membranei" dintre produsul cultural și realitate prin acțiuni estetice care au impact social direct.

10 *Arta activă* părăsește siguranța spațiilor instituționalizate ale galeriei (*white cube*) și teatrului (*black box*) și construiește asamblaje ale realităților întâlnite în spațiul "gri" intermediar, propice relevării situației pe care o documentează.

edilii în modelarea soluției împreună cu subiecții și experții conectați la problema specifică cu care comunitatea se confrunta în acel prezent.

Cercetarea-acțiune este un proces de *design social* în care se urmărește crearea unei lumi comune prin intermediul dialogului social și al pedagogiei orizontale[11], în conexiune cu modul *helix cvintuplu*[12] al dezvoltării durabile. Este o formulă *all-win* care presupune o negociere complexă între participanți pentru diagnosticarea problemei și revelarea soluției, urmărindu-se participarea tuturor celor avizați de context, în interiorul unor procese de lucru colaborative.

Emanciparea locală și creșterea spațiului de *porozitate socială*[13] prin intermediul asamblajului *Masa de dialog* – instrument de cartografiere a contextului

Din rapoartele cercetătorilor implicați în documentarea terenului de intervenție[14] reiese că Posmușul cuprinde stratificări socio-politice și economice ce invită la o *turnură* în procesul participării democratice a unei construcții identitare viitoare în jurul Castelului Teleki[15]. Nucleul identitar local a fost structurat pe două componente: *clasa superioară* – familia Teleki[16], reprezentantă a unei culturi nobiliare și *spațiul comunitar* – satul, în traversarea a două regimuri politico-administrative distincte, interbelic și comunist. Ambele segmente sociale au contribuit la scrierea istoriei locului, însă ele nu au „sculptat" simultan niciodată în interiorul unei „lucrări" comune (operă colectivă). Asamblajul social ca *punctum*[17] pentru o nouă posibilitate

---

11 Cei mai mulți dintre cei care dezvoltă în prezent cercetare artistică pe a treia dimensiune universitară - aceea de lucru cu și în comunități, suntem proveniți din zona activistă a sectorului de artă independent.

12 Este modul *helix cvadruplu* în care se alătură și componenta de mediu.

13 Crearea unor situații temporare, *spaces of appearance* (Arendt, *The Human Condition*) și a unor atitudini complexe, care schimbă funcția artei înspre luarea de decizii ce împing procesul și relaționarea participanților dinspre „a reprezenta" în punctul de „a face ceva cu" (Marquez, *Spaces of Appearance and Spaces of Surveillance.*). La fel ca în conceptul de *porozitate socială* dezvoltat de Richard Sennett (în *The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life)*, care desemnează creșterea sferei de influență a spațiului public în procesul de transformare societală, contextul devine „masa de lucru" pentru a cerceta împreună, șlefuind treptat și combinând realități înspre un viitor *spațiu comun*. Un spațiu al prezenței condiției umane la lucru *(vita activa)*, așa cum reiese din gândirea Hannei Arendt.

14 Vezi anexele proiectului cu rapoarte de cercetare ale Oanei Mateescu (sociologie), Laviniei Cociubei (patrimoniu), Ágota Ábrán (antropologie de mediu), Simion Pop (antropologie), dar și perspectiva economico-administrativă propusă de Cornel Ban, implicat direct în scrierea Strategiei de dezvoltare durabilă a județului Bistrița-Năsăud.

15 „Construit spre mijlocul secolului XVIII, castelul Teleki este rezultatul material al unui lung proces de aservire feudală (instituția socială a iobăgiei a marcat întreaga regiune pentru câteva secole bune, afectându-i pe sași, romi și români deopotrivă)." – Oana Mateescu, raport preliminar pentru Școala de vară - Castel Viu, *Inegalități reproduse: de la Curte la Firmă*, p. 2.

16 Vezi prezentarea realizată de Ludvig Daniella (HU), Szücs György (HU) în cadrul școlii de vară – *Posmuș și familia Teleki; Evadare din realitate. Despre grafica fantastică a contelui Ernő Teleki.*

17 Efectul *punctum,* în accepțiunea lui Roland Barthes, sugerează că pentru a permite trăirea unei emoții complexe în conexiune cu o lucrare, care poate celebra inclusiv imperfecțiunea, privitorul trebuie să

(aceea a convivialității) aduce în prim-plan conceptul de *social design* al cercetării-acțiune. Armonizarea agendelor pentru procesul de dezvoltare durabilă devine o necesitate în strategia locală de dezvoltare regională (zona de economie și ecoturism), dar și patrimonială (zona de cultură și natură) a județului Bistrița-Năsăud.

În cadrul primului teren deschis de UBB la Posmuș, s-a optat pentru utilizarea metodei *Masa de dialog* în autoreprezentarea și participarea grupurilor și inițiativelor locale la diagnosticul local. Configurată sub forma unui asamblaj temporar, instalația ne scoate din zona de confort a unei convenții (s-a folosit o structură circulară mobilă, pe iarba din grădina castelului, în afara cadrului formal al unei întâlniri la primărie, într-o sală cu locuri fixe). Fiecare grup sau individ a fost invitat să contribuie direct la scrierea noii identități. Unii dintre participanți (mai ales reprezentanți ai ONG-urilor unor inițiative locale) au fost mai în măsură decât alții (simpli localnici) să intre în proces. A existat un factor de încredere între participanți, adus la masă de mediatorul acesteia, economistul Cornel Ban. Prezența edililor și susținerea de către Consiliul Județean Bistrița-Năsăud a unor subiecte pe ordinea de zi a discuțiilor a așezat organic *staff*-ul managerial al muzeului într-o zonă orizontală de negociere deschisă și nonreactivă față de ceilalți participanți.

S-au analizat pârghii de cuplare a economiei la cultură – *Cultura aduce Economie* – prin cartografierea intereselor particulare ale participanților în încercarea de a le racorda la procesul de tranziție durabilă (de exemplu, prin eno-turism). Asamblajul *Masa de dialog* trebuie repetat până se ajunge la un consens asupra unei acțiuni colective. Pentru persistență în acțiune a fost propusă înființarea unei structuri de învățare colaborativă: *Academia Alternativă de la Posmuș*, ca parte integrantă a pachetului educațional al muzeului. Scopul înființării structurii educaționale constă în traducerea și translatarea în termeni economici ai resursei culturale locale (Artă = Capital, Joseph Beuys[18]), dar și analiza prin cartografiere a restului de patrimoniu natural și arhitectural[19] care poate genera flux economic în zonă. Structura este imaginată sub

---

repudieze temporar orice formă de cunoaștere prealabilă. Barthes insistă că *punctumul* nu este doar suma dorințelor proiectate în cadrul unei compoziții. Este o transmisie cumulativă de cunoștințe și experiențe, mai mult decât unilaterală, o metodă către noi procese de lucru și de dialog, un teren pentru practici emancipatorii în inovația pedagogic artistică. *Punctum* apare din detalii care sunt neintenționate sau necontrolate de artist / cercetător / expert în înregistrarea momentului. Un *punctum* poate fi doar un detaliu al unei opere, sau poate fi întreaga lucrare / ansamblu / compoziție, dar receptarea lui se întâmplă sub o stare ca cea traversată în receptarea și înțelegerea unui paradox. *Punctum* vorbește despre sinele emoțional al receptorului și rămâne înregistrat în privirea celui care caută, suprapune și intermediază într-un singur moment mai multe realități observate.

18 Jasmina Cloșca este cea care s-a arătat extrem de interesată de acest proces de interpretare, fiind studentă a UBB și parte echipei manageriale a proiectului *Castel viu: Artă și comunitate în Posmuș*.

19 Cornel Ban aduce în discuție protejarea patrimoniului natural (de ex. fânețele, sau potecile de legătură între domenii) și cartografierea caselor tradiționale și a micului patrimoniu (de ex. porțile, fântânile, etc.) din Posmuș.

forma unui *cluster* – pachet instituțional bazat pe un schimb de practici de tip *action research* – (P.I.T.) / UNATC / UBB, prin exploatarea propriilor resurse, dar și prin hibridizarea cu alte rețele și module partenere mediului universitar (după modelul *helix* de parteneriat public/privat al administrațiilor locale cu ong-uri sau asociații conectate la teme de cercetare comune).

La *Masa de dialog* de la castel, mediul universitar, administrația locală, grupurile de inițiativă locală și ONG-urile au setat un prim cadru de punere în comun a resurselor, în sensul acordării lor cu strategia regională de tranziție ecologică. Cercetătorii au semnalat nevoia descoperirii și altor agende, inclusiv individuale, în rândul localnicilor. S-a făcut totuși *lobby*[20] pentru o viitoare participare a sătenilor, deoarece se simte nevoia unui dialog nemediat al acestora cu edilii, prin care să fie luați în considerare cu seriozitate și respect. Nuanțe sensibile au rămas în afara schiței primului plan de acțiune. Resursa academică propune pentru intervențiile ulterioare suprapunerea unor noi cartografieri, adâncirea consolidării identitare pentru grupurile etnice (ex. comunitatea roma), emanciparea grupurilor de interese (ex. lăutarii) și implicarea altor agenți reprezentativi în plan local pentru a ajunge în autoreprezentare. Este nevoie de crearea contextului și creșterea capacității de formulare în a-și exprima neîngrădit problemele. Ei trebuie să aducă la masă timpul și gândirea necesare pentru traducerea modului particular de a trăi, simți și analiza o problematică socială din perspectiva individului real. Viziunea actorilor marginali trebuie să negocieze direct cu mediul politic și economic, dincolo de soluțiile și teoriile șlefuite de experți în interiorul spațiului protejat al academiei sau administrațiilor locale.

În conjuncție cu ideea unei academii alternative la Posmuș, dar și a necesității dilatării unui spațiu de consolidare identitară, s-a vehiculat propunerea înființării unui *Centru de inovare socială* prin care s-ar recupera patrimonial o clădire simbol – școala veche a vetrei satului. Reconversia clădirii, ce este în prezent doar un spațiu dezafectat, poate fi gândită ca un melanj între trecut (recuperarea unor meserii practicate de bătrânii satului ca formă de patrimoniu imaterial) și viitor (de implicare a tinerilor în procese educaționale de coeziune comunitară). Porozitatea socială a satului ar crește prin legăturile care s-ar crea între comunitatea localnicilor și mediul universitar. Școala Veche ar fi membrana socială prin care s-ar face schimbul de resurse înspre

20 Mi-a plăcut momentul de disconfort emoțional și cognitiv pe care Lavinia Cociubei (P.I.T. – Petrus Italus Trust) mi l-a împărtășit atunci când și-a dat seama că în *set-up* nu era nici un reprezentant al satului. Lavinia avea nevoie să-și clarifice interior acest disconfort, să-și ajusteze propriul sentiment de injustețe socială. În general, oamenii care practică activismul, de oricare fel ar fi acesta, lucrează adesea cu un tip de afect, care greu poate fi ajustat cognitiv. Este un disconfort care necesită șlefuire din aproape în aproape, fiind printre ceilalți, pentru construcția unei lumi mai nonreactive, mai decente. Aceste *spații ale prezenței* creează situații în care afectul este suspendat temporar prin concentrarea atenției pe anumite realități punctuale și acțiuni de înaintare în negocieri.

și dinspre spațiul comunitar al Posmușului. Centrul ar recupera resursa locală prin creșterea autonomiei individuale și ar oferi oportunități educaționale atât copiilor și tinerilor, cât și adulților.

S-ar crea astfel condițiile unor forme de reflexivitate personală și colectivă. De exemplu, conservarea și reinterpretarea contemporană a unor ritmuri și cântece tradiționale s-ar integra organic în atelierul de educație muzicală, condus de dl. Kalman, lăutar local, implicat în construcția spectacolului final al taberei de vară. A fost remarcabilă forța contemporană a utilizării tehnicii sale lăutărești în structura asamblajului performativ. Sunetul dodecafonic al contrabasului completa înaintarea în spațiu și coregrafia actrițele, prin ritmuri inspirate din jocurile populare. Imaginile foto-video, editate prin tăieturi simbolic interpretative și costumele de port național local, împrumutate spectacolului de femeile din sat, au creat melanjul de biți informaționali ai unei *porozități sociale* în jurul unui moment festiv al vieții cotidiene a satului. Într-un viitor cu potențial, dl. Kalman ar putea influența o parte a pachetului de educație prin artă și deveni *trainer* muzical pentru copiii comunității roma, dar și pentru alți copii din sat.

Recuperarea patrimoniului cultural local ar fi o raportare la trecut, care ar asigura continuitate şi stabilitate socială generaţiilor viitoare prin activităţi prezente și viitoare. De asemenea, atelierele de restaurare P.I.T. ar putea încuraja replicarea locală și (re)familiarizarea cu tehnici meșteșugărești folositoare în prezervarea patrimoniului arhitectural local. Sătenii ar putea participa direct în procesul de restaurare al vechii școli. Posmușul și-ar putea folosi activ resursele de muncă și expertiză locală în planul zonal de dezvoltare durabilă. „Această *iarnă demografică* afectează capacitatea locală de proiectare a unui viitor comunitar; este dificil să-ți imaginezi că poți schimba viitorul (a propos de sloganul de la castel, *Păstrăm istoria, schimbăm viitorul!*), când regenerarea comunității devine una precară și casele părăsite (mai bine de 45 din 232, după unele estimări) se înmulțesc de la an la an."[21]

Ar fi de dorit ca reconversia școlii vechi a satului în C*entru de inovare socială* să înceapă simultan cu participarea directă a localnicilor[22], prin stabilirea căror nevoi ar răspunde proiectul. Este important ca schița unui viitor posibil să fie gândită împreună cu cei care vor trăi acest viitor. Edilii județului au admis oportunitatea unui astfel de demers și au promis susținerea lui în plan local cu sprijin din partea CJBN / primăria Șieu / Tășuleasa social / GAL și Societatea de concerte Bistrița.

21 Oana Mateescu, raport de teren, *Inegalități reproduse: de la Curte la Firmă*, p. 3.

22 După modelul *helix cvintuplu*, care este un cadru transdisciplinar (și interdisciplinar) ce adaugă „a cincea elicoidală" – mediul (natural) la modul cvadruplu (cercetare, mediul politico-administrativ, economic și cultural) deja testat.

Hibridizarea echipelor în cercetarea-acțiune

Studenții[23] au însoțit cercetătorii în cartografierea din cadrul *Școlii de vară – Castel Viu,* în a doua etapă de documentare a Posmușului prin interviuri locale înregistrate, conversații informale, vizite *in situ*, interacțiuni domestice etc. Aceștia s-au familiarizat cu o abordare integrată a ideii de patrimoniu cultural și identitar aflat în mijlocul unei comunități multietnice. Coordonați de profesoarele lor, Oana Mateescu (antropoloagă) și Andreea Iacob (regizoare), studenții s-au împărțit în două echipe de intervenție, având o structură interdisciplinară (teatru/ film/ sociologie).

După ce au participat la un *training* minimal în privința regulilor de etică și cooperare, studenții au început culegerea și înregistrarea poveștilor de viață, într-un format flexibil, nestructurat, bazat mai degrabă pe ascultare și observare atentă, pe raportarea permanentă și curioasă la context. De la o zi la alta, interviurile au continuat dezvoltarea narațiunilor descoperite, mai ales în jurul a patru familii (Kalman, Someșanu, Suciu și Uilian), peste care s-au adăugat și alte descrieri punctuale din memoria colectivă a locului, în jurul unor tematici specifice: castel, muncă, petreceri, întâlniri, mai ales în jurul stejarului (monument istoric) din incinta ansamblului muzeal. El devine în cadrul spectacolului un *punctum* scenografic (spațiu activ al lumii satului) și identitar (simbol al reprezentării comunitare), căpătând dimensiuni mai ample decât valoarea patrimonială istorică a castelului Teleki. Cele două zile de înregistrări au continuat cu un atelier de vizionare, fișare și triere a materialului brut, utilizându-se pe rând *feedback*-ul echipelor în selectarea și construcția structurii finale a obiectului documentar[24].

O constatare interesantă este aceea că amintirile din copilărie ale unora dintre săteni erau paradoxal mai viu relatate decât experiențe mai recente. Oamenii se protejau inconștient de o confruntare directă cu „adevărurile" vieții de zi cu zi. Teatrul nu trebuia să le creeze disconfort, ci din contră, să îi aducă împreună în co-crearea unei lumi. Rolul echipei era de a practica *ascultarea activă,* și nu acela de a-și contrazice interlocutorii în stabilirea adevărului istoric. S-a decis conectarea variațiilor de informație adăugate de fiecare testimonial în parte selecțiilor intermediare, un fel de „aglutinare a sensului" pentru o narațiune colectivă.

Studenții au deplâns durata redusă a „scufundării" în analiza materialului brut și restrângerea resursei individuale în documentare[25] necesare construcției

23 Participanții sunt studenți la *Facultatea de Teatru și Film* și de la *Facultatea de Asistență Socială și Sociologie* a UBB, Cluj-Napoca.

24 O narațiune contemporană a satului sub forma unui asamblaj performativ, co-regizat de Andreea Iacob (teatru) și Robert Kocsis (teatru și film documentar).

25 Aceeași doleanță apare menționată și de studenții participanți în cadrul primului teren (Dumbrăvița 2022) a platformei de cercetare MAIC. Pentru mai multe detalii în legătură cu acest proces de lucru

produsului final. Ar fi necesară prelungirea perioadei de practică, în paralel cu acțiunea de pregătire a terenului efectuată de cercetătorii invitați în proiect. În felul acesta s-ar asigura participarea si acomodarea lor cu pistele de cercetare, cu clarificarea sarcinilor și distribuirea rolurilor în echipă, fapt ce le-ar oferi mai mult timp în folosirea propriei resurse creative în interiorul procesului de lucru.

Spre deosebire de studenții echipei MAIC / Dumbrăvița, cei ai UBB Cluj au părut mai organic investiți în mixarea tehnicilor și co-crearea structurii documentare. Chiar dacă și acum au apărut anumite tendințe auctoriale și de individualiste, orizontalitatea echipelor s-a reglat prin intermediul *feedback*-urilor și a (re)distribuirii rolurilor. Studenții au cerut prelungirea perioadei de analiză colectivă a materialului brut, fapt care întărește responsabilizarea fiecăruia în raport cu procesul de lucru. Recomandarea ar fi ca cei aflați în stadiul de studii la nivel de licență să fie asistați în intervenție de către profesorii lor prin pedagogia dublului transfer, folosind practica din teren pentru adâncirea cunoștințelor în domeniul predilect fiecărui participant. Pentru ca hibridizarea să poată fi posibilă, este nevoie ca studentul să stăpânească destul de bine propria tehnică de exprimare.

Prelungirea perioadei de documentare în contextul terenului ar face posibilă (în sens antropologic) absorbția valorilor expresive multietnice ale Posmușului și „retrocedarea”[26] lor către comunitatea de unde au fost culese. Această abordare ar putea reprezenta un proces de cunoaștere în sens invers – „prin elaborarea de rețele și module educaționale care întăresc oportunitatea pentru fiecare om de a transforma oricare moment al vieții sale într-unul al învățării, dăruirii și atenției” (Illich 57). Procesul ar deveni unul incluziv și ar evita formele de excludere socială care afectează local comunitatea roma. Practicile comune de locuire și muncă sugerează o posibilă integrare, însă persistă nenumărate alte forme de marginalizare implicită sau explicită. O mare reușită a intervenției culturale propuse de UBB a fost acceptarea[27] și recunoașterea performativității muzicale a d-lui Kalman de către *staff*-ul ansamblului muzeal, utilizată în construcția evenimentului final al școlii de vară.

---

puteți accesa volumul MAIC, *Infrastructuri culturale comunitare – laboratoare ale unui viitor durabil*, editată de Mihaela Michailov și Miki Braniște, 2022, disponibil în format online la: https://drive.google.com/file/d/1Rf5ps9E9jOobdkUOG_DA0f-JgZaOOiJ9/view.

26 În sensul de *retrocedare activă* – sintagma are şi o conotaţie peiorativ-ironică. În timp ce statul, angajat prin promisiunea în fața Uniunii Europene de a respecta dreptul la proprietate în România, retrocedează case, încercând astfel să repare o nedreptate istorică în care a fost principalul răspunzător, fără o viziune pe termen lung, el distruge masiv țesutul social format din categoria noilor desproprietăriți. Artiștii implicați în re/construcția cartierului Rahova–Uranus aduc *retrocedarea imaginii* ca pandant al retrocedării în general, practicată cu iresponsabilitate de către statul român.

27 Oana Mateescu, raport preliminar: „Dată fiind prevalența (în practici, interacțiuni, discursuri locale) a unui fel de rasism nonșalant (care este asumat cu atâta dezinvoltură încât pare firesc), orice fel de încercare de a face morală va avea efecte opuse celor scontate.”, p.6.

Din păcate, atât pentru comunitatea roma, cât și pentru reprezentarea „în-comun” a localnicilor la *masa de dialog* în prezența autorității locale, nu s-a reușit consolidarea identitară prin autoreprezentare, un domeniu care rămâne deschis și foarte necesar în intervențiile viitoare. (Re)construcția identitară a satului ar trebui inclusă în activitățile educaționale ale unui program pe *dimensiunea anticipativă a patrimoniului*[28], gândit de muzeu pe termen mediu și lung. În acest proces ar putea fi utilă perspectiva *off-modern* a Svetlanei Boym[29], care ne aduce în punctul de a regândi opoziția dintre dezvoltare și prezervare, propunând o concepție non-lineară a evoluției culturale printr-o adaptare laterală, testată cu ajutorul *feedback*-ului succesiv. Relaţia cu prezentul şi deci tipul de decizii şi practici implicate în macro- şi micro-managementul procesului de patrimonializare a castelului Teleki, trebuie păstrată în *focusul* intervențiilor culturale viitoare pentru dezvoltarea comunitară a Posmușului.

Concluzie: Sub egida celei de-„a treia căi”[30] în viziunea cercetării MAIC, mediul academic își propune să acționeze ca facilitator în zona de inovație socială, responsabilizându-se totodată și în privința propriei resurse (capitalul uman). La nivel societal, practicile de acțiune neoliberală nu mai reprezintă cu acuitate modul în care trăim și ne comportăm azi. Se impune ca necesitate fundamentală identificarea unor formule noi de relaționare și colaborare în construcția temeinică a rezilienței. Prin concepte de reorientare a acțiunilor colective precum convivialitate, porozitate socială sau punere în comun a resurselor, mediul universitar intervine punctual în schimbarea mentalității colective înspre o economie orientată către utilitate socială în locul creșterii economice. O nouă narațiune socială va putea fi scrisă doar dacă ajungem să creștem reflexivitatea în zona autonomiei individuale, dacă vom încuraja gândirea critică în spațiul public și vom respecta diversitatea multiculturală.

---

28 Simion Pop descrie pe larg conceptul de *patrimonializare* și anume că “(...) nu este doar despre bunuri culturale ci şi despre relaţii şi interacţiuni între oameni.” în interiorul raportului său de cercetare pentru programul *Castel Viu*, p. 7: „(...) Cum ar trebuie să înţelegem participarea comunităţii, dezvoltarea ataşamentului faţă de această clădire de patrimoniu dacă luăm în considerare dimensiunile participative şi anticipative constitutive ale procesului de patrimonializare? În primul rând aceste dimensiuni nu pot fi articulate fără o cercetare comprehensivă a *comunităţii* ca realitate plurală, tensionată şi cu un viitor deschis şi imprevizibil.”

29 Boym, Svetlana *The off-modern* (Bloomsbury Publishing, 2017), p. 9: “Conceptul *off-modern* dezvoltă calitatea de conjunctură, care însă nu distorsionează realitatea, ci îi poate explora ecourile, reziduurile, implicațiile și umbrele, prin intermediul unui hibrid care aduce împreună tehnicile artistice și știința.”

30 Vezi Volker Harlan, Rainer Rappman, Peter Schata, *Plastica Socială. Materiale despre Joseph Beuys* (Cluj, IDEA Design & Print, 2002), pp. 9-66. Rainer Rappmann în „Organismul social ca operă de artă” citează o serie de interviuri în care Beuys descrie *a treia cale* ca fiind o soluție între extrema capitalistă și cea socialistă.

Prin acțiuni pe a treia componentă universitară[31], mediul academic promovează starea de bine în comunități și contribuie la formarea *capitalului uman*[32] necesar proceselor complexe de tranziție ecologică. Participarea oamenilor la soluție este *capitalul uman* lucrând în *designul* social. Într-un moment de *turnură instituțională,* universitățile pot oferi expertiză administrațiilor locale prin crearea de laboratoare transdisciplinare – "camere urbane", pentru complementarea sistemului de management ierarhic cu unul al cooperării, un mod diferit de gestionare a situațiilor[33]. Complexitatea structurii elicoidale revendică participarea ca acțiune politică și face necesară înțelegerea analitică intrinsecă a disciplinelor și domeniilor cunoașterii pentru procesele de tranziție, atingând atât științele naturii, cât și științele socio-umane. Modul *helix* testează în plan social[34] ce ar putea însemna *punerea în comun* și *cooperarea inteligentă* în procesul de dezvoltare durabilă.

Bibliografie:

- **Arendt, Hannah.** *The Human Condition: Second Edition*. University of Chicago Press, 1958.
- **Barthes, Roland.** *Camera Lucida: Reflections on Photography*. Hill and Wang, 2010.
- **Boym, Svetlana.** *The Off-Modern*. Bloomsbury Publishing USA, 2017.
- **Drăghici, Maria.** *Iniţiativa Ofensiva Generozităţii 2006-2008*. Vellant, 2009.
- **Drăghici, Maria.** *Reader Rahova-Uranus LUM DOC.2009*. Vellant, 2011.
- **Harlan, Volker,** et al. *Plastica Socială. Materiale despre Joseph Beuys.* Idea Design & Print, 2002.
- **Illich, Ivan.** *Deschooling Society*. Marion Boyars Publishers, 2002.
- **Lewin, Kurt.** *Resolving Social Conflicts: Selected Papers on Group Dynamics [1935-1946]*. New York, Harper, 1948.
- **Marquez, Xavier.** "Spaces of Appearance and Spaces of Surveillance." *Polity*, vol. 44, nr. 1, Ian. 2012, pp. 6–31, https://doi.org/10.1057/pol.2011.20.
- **Michailov, Mihaela** și **Miki Braniște,** editori. *Infrastructuri Cultural-Comunitare: Laboratoare Ale Unui Viitor Durabil*. Presa Universitară Clujeană, 2022.
- **Sennett, Richard.** *The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life*. Verso Books, 2021.
- **Taratori, Rallou,** et al. "Unveiling the Evolution of Innovation Ecosystems: An Analysis of Triple, Quadruple, and Quintuple Helix Model Innovation Systems in European Case Studies." *Sustainability*, vol. 13, nr. 14, July 2021.

---

31 A treia misiune reprezintă participarea universității la dezvoltarea economică și socială a comunității și teritoriilor.

32 În perspectiva lui Beuys *capitalului uman* ar trebui să ia locul celui economic. În Manifestul F.I.U. (Free International University for Creativity and Interdisciplinary Research, antecesor al conceptului de *design social*) Beuys refuză ideea că experții și tehnicienii sunt singurii arbitri în câmpul lor de expertiză. Ei sunt rugați să lucreze într-un „spirit democratic de creativitate" împreună cu (ne)experți pentru a descoperi „rațiunea inerentă a lucrurilor".

33 Se impune analiza mai detaliată a disconfortului resimțit de unii studenți masteranzi ai UBB pentru folosirea termenului de "management cultural" în legătură cu conceptul de participare necesar dezvoltării durabile.

34 Prin conceptele de „eco-inovare" și „eco-antreprenoriat" în diferite comunități și contexte participative.

ANDREEA
IACOB

Regizoare de teatru, lect. univ. dr. ,
Facultatea de Teatru și Film, Universitatea Babeș-Bolyai

BERZELE, STEJARUL ȘI CONTRABASUL. TEATRU DOCUMENTAR CU VÂRSTNICI LA CASTELUL TELEKI DIN POSMUȘ

Când am vizitat pentru prima dată Castelul Teleki din Posmuș, județul Bistrița-Năsăud, era în septembrie 2022 și era weekend-ul în care se sărbătorea finalizarea reabilitării și reintrarea în circuitul public a castelului. Alături de colegii mei de la Facultatea de Teatru și Film din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj, Miki Braniște și Daniel Iftene, exploram clădirea și împrejurimile în căutare de idei pentru un posibil proiect dedicat acestui loc, aflat și suficient de aproape de orașul Bistrița, cât să nu fie izolat, dar și suficient de retras, cât să își păstreze savoarea și specificitățile.

Evenimentul deschidea porțile castelului după mulți ani în care clădirea fusese fie în paragină, fie în renovare, astfel că acum era vizitată de mulți curioși. Printre ei, un grup de doamne în vârstă din sat se uitau cu nostalgie la expoziția de fotografie cu portrete ale localnicilor. Ajunseseră în fața unei imagini cu o prietenă a lor. O priveau împreună pe cea care le privea cu ochii înțepeniți din hârtia fotografică, surprinsă în fața casei ei de lemn, cu un batic vesel pe cap și un zâmbet șăgalnic, care le făcea și pe cele care o priveau cu ochi clipitori să zâmbească. Pentru câteva clipe, fețele lor erau din nou împreună, în același tablou. În curtea interioară a castelului, un domn subțire și înalt, cu clop și vestă croșetată, se sprijinea cu ambele mâini în baston și

observa lung împrejurimile. Fusese oier aici, pe vremea comunismului, când castelul a devenit gospodărie agricolă de stat și, mai apoi, întreprindere agricolă. Sau „firmă”, cum îi spuneau localnicii. Când a auzit că poate vizita castelul, l-a pus pe ginerele său să îl aducă. „Nu s-a putut negocia cu el”, a spus ginerele, amuzat, dar supus. „A vrut neapărat să ajungă aici.” Își amintea cu precizie unde fuseseră grajdurile și la ce erau folosite toate camerele clădirii, în această a doua viață a ei. Unul dintre inginerii de aici îl ajutase apoi să ajungă la Cluj, să facă școala auto și să devină șofer. A plecat din curtea castelului, la brațul ginerelui, cu lacrimi în ochi, ca dintr-un loc care depozita amintirile lui invizibile, suprapuse peste nenumărate alte amintiri invizibile, colective și personale.

Primul gând pe care l-am avut pentru un posibil proiect de animare a castelului a fost să documentăm istoriile personale ale comunității sau comunităților din sat și felul în care au simțit relația cu castelul și istoria acestuia. Să aducem la lumină și să arhivăm viața localnicilor, obiceiurile lor, amintirile și prezentul lor, povești care să devină un soi de fundație pentru construirea unei noi narațiuni locale.

Astfel, în contextul dezvoltării și apoi al implementării proiectului *Castel viu: artă și comunitate la Posmuș,* în activitățile din cadrul Școlii de vară (24-30 iulie 2023) a fost inclusă și organizarea unui „Atelier de teatru pentru seniori”, tocmai pentru a ne concentra pe identificarea și prezentarea unor fragmente de istorie locală personală, cu accent pe relația lor cu castelul. În timp ce proiectul urma să aibă componente de cercetare științifică a comunității pe diferite ramuri, precum sociologie, antropologie, istorie sau biodiversitate, dimensiunea teatrală a acestui atelier viza un demers mult mai decupat și subiectiv, concentrat pe câțiva dintre locuitorii vârstnici din sat, pentru a surprinde detalii, culori și nuanțe personale.

Din documentarea realizată, atelierul și-a propus să fie finalizat cu realizarea și prezentarea unui spectacol de teatru, utilizând mijloace la intersecția dintre teatrul documentar, care presupune „piese scrise, compilate sau chiar improvizate bazate direct pe surse documentare”[35] (Kennedy) și teatrul comunitar, „un fenomen global care se manifestă sub diferite înfățișări, care utilizează numeroase stiluri performative. Ceea ce le unește (...) este faptul că se concentrează pe povești locale și/sau personale (și nu pe texte pre-existente), care sunt mai întâi procesate prin intermediul improvizației și apoi sunt transformate într-un produs teatral”[36] (van Erven 2). Spectacolul urma să fie prezentat în comunitate,

35 Traducerile din original aparțin autoarei articolului. În original: „plays written, compiled, or even improvised directly from ‘documentary’ sources”.

36 În original: „a worldwide phenomenon that manifests itself in many different guises, yielding a broad range of performance styles. It is united (...) by its emphasis on local and/or personal stories (rather than pre-written scripts) that are first processed through improvisation and than collectively shaped into theatre”.

astfel încât poveștile să se întoarcă spre localnici. Și, pentru a fi cât mai aproape de realitatea locală, propunerea era ca spectacolul să fie jucat de către vârstnicii participanți la atelier, alături de studenții-actori implicați în atelier.

Procesul de lucru: pre-documentarea, schimbări de plan și întâlniri pregătitoare pe ZOOM

Planul de lucru a presupus mai întâi o perioadă de pre-documentare, în care, alături colegele de proiect, Miki Braniște și Oana Mateescu (lector dr. la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, UBB), am identificat nouă vârstnici doritori atât să răspundă la întrebări, pentru documentare, cât și deschiși la a juca pe scenă, în spectacolului pe care urma să îl construim pe baza poveștilor lor.

Interviurile urmau să fie realizate de studenții-participanți, pe perioada atelierului de teatru din cadrul școlii de vară. Studenții urmau să fie grupați în echipe mixte formate din: un student la teatru, unul la film și unul de la sociologie. Interviurile urmau să fie înregistrate atât audio, cât și video, din două motive: pe de o parte pentru a arhiva interviurile și implicit istoriile personale și informațiile despre comunitate pe care acestea le conțin, dar și pentru eventuala lor utilizare în cadrul spectacolului nostru, mai ales în cazul în care unii dintre vârstnici s-ar fi răzgândit și n-ar mai fi fost dispuși să facă parte din spectacol. Tehnica Verbatim urma să fie parte din procesul de realizare a spectacolului, cu atât mai mult cu cât scopul era să rămânem cât mai aproape posibil de specificul local și de detaliile personale: „termenul *verbatim* se referă la originile textului vorbit din cadrul spectacolului. Cuvintele oamenilor reali sunt înregistrate sau transcrise de către un dramaturg, în timpul unui interviu sau proces de documentare, sau sunt preluate din documente pre-existente, precum transcrierea unei investigații oficiale. Apoi sunt editate, aranjate sau recontextualizate într-o formă dramatică, prin care actorii interpretează indivizi reali, ale căror cuvinte le preiau”[37] (Hammond și Steward 4).

După realizarea interviurilor, următorul pas era selectarea de către studenți, alături de seniori, a poveștilor și informațiilor care urmau să fie folosite în spectacol, realizarea unor exerciții de teatru cu vârstnicii participanți, atât pentru acomodarea cu scena, cât și pentru identificarea situațiilor scenice, finalizarea scenariului și repetițiile pentru spectacol.

37 În original: „the term *verbatim* refers to the origins of the text spoken in the play. The words of real people are recorded or transcribed by a dramatist during an interview or research process, or are appropriated from existing records such as the transcripts of an official enquiry. Then are edited, arranged or recontextualised to form a dramatic presentation, in which actors take on the characters of real individuals whose words are being used.”

Printre vârstnicii pe care i-am identificat în cadrul acestui proces de pre-documentare s-a aflat și Ban Kalman, un domn de etnie romă, locuitor în zona auto-numită de etnici drept „țigănie", aflată la marginea satului, cu case aflate de o parte și de alta a acestei singure străzi neasfaltate din sat. Fost contrabasist în taraful Văii Șieului, acum la 84 de ani, domnul Calman locuiește, alături de fiul său, într-o casă cu o singură încăpere, ținută într-o curățenie impecabilă, și este mereu îmbrăcat la costum. Povestește că a învățat muzică de mic de la „românii noștri" și cânta la toate evenimentele din sat, la început alături de tatăl și fratele lui (care cântau la vioară și la contră), apoi alături de alți instrumentiști. A fost unul dintre primii care au acceptat nu doar să răspundă la interviu și să participe la spectacol, ci și să cânte la contrabas și, astfel, să creăm împreună atmosfera sonoră a prezentării rezultatelor atelierului.

Primele probleme întâmpinate la o nouă vizită în teren, înainte de perioada de desfășurare a școlii de vară, au constat în faptul că mai mulți dintre vârstnici nu mai doreau să participe la interviuri și, cu excepția domnului Calman, nici unul dintre ei nu mai dorea să fie implicat în realizarea și prezentarea spectacolului. Astfel, am identificat alți vârstnici din sat dispuși să fie intervievați, dar fără să fie de acord cu participarea la spectacol.

În paralel, au avut loc o serie de întâlniri pe platforma ZOOM, organizate pentru familiarizarea studenților care urmau să participe la atelier cu propunerile de desfășurare a acestuia, specificitățile satului și ale castelului, dar și pentru elaborarea unui set de întrebări pentru intervievarea vârstnicilor. Studenții au fost ghidați să identifice întrebări-cheie care să îi stârnească pe intervievați, în jurul unor teme care nasc răspunsuri imediate, cum ar fi copilăria, obiceiuri legate de muncă sau de petrecere a timpului liber, pe care apoi să le coreleze cu castelul, în încercarea de a identifica relația seniorilor cu acesta. Structura propusă a fost aceea a interviului liber, cu scopul de a-i face pe intervievați să vorbească, pornind de la o serie de tematici familiare, despre conținuturi pe care le consideră ei relevante. De asemenea, Oana Mateescu le-a oferit și un ghid de realizare de interviuri, care urmărea atât dinamica dintre intervievatori și intervievați, cât și dinamica din interiorul grupului de studenți-intervievatori.

Echipa atelierului

Dintre studenții și absolvenții participanți la Școala de vară, în atelierul de teatru cu vârstnici au fost implicați direct opt participanți, șase de la Facultatea de Teatru și Televiziune din cadrul UBB Cluj: regizorul Robert Kocsis (absolvent de regie și al Masterului de Film Documentar), Nicola Zaharia (Master Artă teatrală – actorie), Rodica Pașca și Theodora Pintilie (Master Management și

Antreprenoriat Cultural, absolvente de actorie), Patricia Toma (Master de Film Documentar), și Ciprian Moraru (proaspăt licențiat în specializarea montaj și sunet) și două studente de la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială: Oana Moza (specializarea Antropologie) și Maria Ionașcă (specializarea Sociologie).

Împărțiți în două, astfel încât fiecare echipă să conțină studenți la teatru, media și sociologie, echipele au intervievat câte trei vârstnici (pe Ban Kalman și familia Someșan, respectiv pe Floare Băbuțan și familia Suciu). Ulterior, pentru dezvoltarea mișcării scenice, ni s-a alăturat în echipă și Carla Waltner (Facultatea de Teatru și Film, Master Management și Antreprenoriat Cultural, absolventă de coregrafie). În etapa de repetiții și de prezentare a spectacolului am beneficiat de sprijinul generos al colegilor tehnicieni David Condrea și Gabriel Mocanu.

Structura de lucru a atelierului a fost următoarea:

Ziua 1: acomodare, împărțirea studenților participanți pe echipele de lucru și vârstnici; **Ziua 2:** realizarea și filmarea primul set de interviuri cu fiecare dintre vârstnici; **Ziua 3:** vizionarea fragmentelor de interviuri selectate de cele două grupe de studenți; identificarea a trei teme majore din mărturiile lor și revenire în teren pentru întrebări suplimentare; **Ziua 4:** selectarea fragmentelor de interviu care vor fi utilizate și realizarea montajului care urma să fie proiectat în spectacol; **Ziua 5:** repetiție: realizarea, în echipă, a textului de spectacol și identificarea situațiilor scenice; **Ziua 6:** repetiție de mișcare și repetiție muzicală cu dl. Calman – identificarea mișcărilor și a direcțiilor muzicale pentru fiecare capitol în parte; **Ziua 7:** repetiție generală pe scenă și spectacol.

Procesul de lucru: documentarea și identificarea temelor principale

Cele două echipe de studenți au realizat un prim set de interviuri cu cei șase vârstnici. Interviurile au fost filmate integral, cu atât mai mult cu cât, în urma refuzului seniorilor de a participa fizic în spectacol, prezența lor în scenă putea fi posibilă doar prin intermediul înregistrărilor audio-video, alături de cele trei actrițe din echipele de studenți, anume Nicola Zaharia, Rodica Pașca și Theodora Pintilie.

Fiecare grupă a făcut apoi o selecție cu informațiile pe care le-a considerat cele mai relevante și am realizat o vizionare a acestor fragmente împreună cu ambele echipe de studenți. Una dintre primele observații identificate la toți vârstnicii a fost aceea că nici unul dintre ei nu are sau nu consideră că ar avea o legătură cu castelul, alta decât, cel mult, cea legată de muncă din timpul comunismului. Eventualele legături afective lipsesc, iar amintirile despre castel preluate de la părinți nu sunt nici ele purtătoare de altceva decât informații punctuale, mai mult sau mai puțin precise istoric.

În lipsa acestei perspective-liant dintre poveștile personale și relația cu castelul, echipa a identificat o serie de teme pe care să le urmărim în realizarea spectacolului, pe care Robert Kocsis le-a rezumat în cele care, ulterior, au dat structura spectacolului: cum arăta castelul, munca la I.A.S., petrecerea timpului liber, nostalgia. În urma identificării acestor teme, echipele au revenit la vârstnici pentru un al doilea set de interviuri, pentru dezvoltarea acestor teme.

De asemenea, echipele au filmat și cadre de atmosferă care să surprindă cât mai multe elemente de detaliu, de la fotografii de familie la interioarele și exterioarele caselor, grădina și strada, până la obiecte precum instrumente de lucru, mobilier, elemente de decor etc.

Dezvoltarea spectacolului

Un prim pas a fost fixarea locului în care să realizăm spectacolul de prezentare a rezultatelor acestui atelier, alături de rezultatele celorlalte ateliere din cadrul Școlii de vară, respectiv cele dedicate copiilor, de teatru, de film și de dans. Răspunsul a venit aproape de la sine: lângă stejarul secular din spatele castelului. Este locul care s-a dovedit a fi parte din poveștile tuturor celor intervievați și cel de care localnicii se simt cei mai atașați, în raport cu castelul. Este, de asemenea, un loc amenajat impecabil în timpul restaurării, sub forma unui mic amfiteatru care coboară pe mai multe trepte de pământ spre stejar, pe care plăcuța explicativă îl plasează ca fiind acolo din 1406.

În privința costumelor, actrițele au identificat la doamna Floarea Băbuțan, una dintre localnicele intervievate, costume populare făcute de ea. Le-am considerat cu toții a fi cele mai potrivite. Ca structură a scenariului, actrițele se reprezentau pe sine și echipa extinsă a proiectului nostru, pornind de la o imagine sugerată de Miki Braniște, cea a berzelor, prezente în sat într-un număr mare. Am ales, deci, o perspectivă a performativității, mai degrabă decât una a teatralității, tocmai pentru a rămâne cât mai aproape de istoriile documentate și de procesul în sine al documentării noastre. Astfel, actrițele și, prin ele, noi toți cei din echipă, ne-am suprapus peste această imagine a berzelor care privesc satul de la distanță și se apropie de unele detalii, așa cum noi ne-am apropiat de câțiva dintre locuitori.

Robert Kocsis alături de Ciprian Moraru au realizat montajul final cu vocile localnicilor intervievați, pornind de la propunerile echipelor, grupate pe cele patru teme. Imaginile au fost proiectate pe un ecran, montat în fața trunchiului stejarului.

Pentru fiecare din aceste teme, am identificat, alături de actrițe, acțiunile scenice și textele lor. Ulterior, l-am invitat pe domnul Kalman să ni se alăture și să construim atmosfera sonoră a spectacolului. Pornind de la teme și de la

acțiunile scenice, l-am invitat să improvizeze la contrabas sunete și combinații de sunete, de la unele mai ample (pentru tema petrecerii timpului liber) până la altele mai restrânse, pe o singură coardă (pentru tema nostalgiei). Aflat pentru prima dată într-un asemenea context, domnul Kalman s-a dovedit a fi un partener de construcție înnăscut, atent și generos, precis și, în exact același timp, deschis să caute și să găsească detalii care să contribuie la întreg, cu atât mai mult cu cât contrabasul este, în mod tradițional, un instrument de acompaniament, și nu unul care să fie utilizat în absența altor instrumente. Aceste atribute s-au manifestat cel mai bine în etapa de construcție a conținutului de mișcare, pentru capitolul despre petrecerea timpului liber, pentru care Carla Waltner le-a inspirat actrițelor elemente stilizate din dansuri tradiționale românești.

Concluzii

Una dintre primele concluzii ale scurtei noastre documentări a scos la iveală faptul că, în imaginarul localnicilor, existența Castelului Teleki este cel mult legată de locul de muncă pe care l-au avut în acest loc, în perioada comunismului. Amintirile vagi despre prima viață a castelului, din vremea grofului, moștenite din poveștile părinților, nu se imprimaseră în memoriile lor. Astfel, Castelul se prezintă mai degrabă ca un loc străin, ca un spațiu-paranteză, ca o inserție în geografia subiectivă a satului.

Relația afectivă a localnicilor cu castelul gravitează mai degrabă în jurul stejarului, acest element viu, verde și care a rămas la fel, în ciuda nenumăratelor schimbări prin care a trecut castelul de lângă el, și care a fost un loc accesibil pentru localnici, indiferent de contextul social sau politic care se impregna asupra clădirii somptuoase.

Elementele problematice din desfășurarea atelierului, au ținut, în primul rând, de imprevizibilitatea vârstnicilor dispuși inițial să participe. Retragerea lor, uneori din motive de sănătate, alteori din motive nenumite, a cerut recalibrarea planurilor inițiale din procesul de lucru. A doua problemă majoră cu care ne-am întâlnit a fost reprezentată de utilizarea în spectacol a unei cantități minore din volumul mare informații de poveștile documentate, lucru firesc în raport cu timpul scurt de construcție a spectacolului. Arhiva acestor înregistrări poate însă genera oricând noi produse artistice de diferite tipuri.

Elementele de reușită ale atelierului sunt de diferite facturi. Aș începe cu faptul că prezența domnului Kalman pe scenă și aplauzele pline de suflet de care s-a bucurat reprezintă un fapt important pentru o minimă conștientizare a problemelor locale de discriminare etnică, chiar dacă el este unul dintre romii respectați de întreaga comunitate. Subiectul este unul asupra căruia rămâne loc suficient de investigare și de identificare de soluții. Apoi, faptul că, în situațiile

limită de timp, mai ales în contextul micro-producției spectacolului, numeroși membri ai comunității ne-au oferit ajutorul fără ezitări, este o dovadă a faptului că a existat o coeziune fericită între echipa proiectului și majoritatea comunității. Implicarea, interesul și apropierea studenților din proiect de comunitate este un alt punct forte important, nu doar pentru conexiunile esențiale pentru o documentare bine făcută și pentru realizarea unui spectacol de asemenea natură, dar și pentru conștientizarea faptului că teatrul se poate face și în alte contexte decât cele instituționale și că rolul său este nu doar unul estetic, ci și funcțional, prin felul în care poate (re)clădi poduri între oameni și între istorii. Și, nu în ultimul rând, a fost creat începutul unei baze documentare, prin interviurile realizate cu vârstnicii intervievați, respectiv cu materiale video și foto, atât cu ei, cât și cu detalii din elementele care îi înconjoară: obiecte, fotografii, haine, casa, grădina, instrumente de lucru etc. Cum menționam și mai sus, implicit, aceste materiale pot sta la baza unor proiecte viitoare, artistice sau de altă natură.

Finalmente, atelierul a participat, chiar și dacă doar într-o mică măsură, la identificarea și punerea în valoare a oamenilor și poveștilor locale, în primul rând pentru ei înșiși, pentru a deveni conștienți de valoarea și importanța lor, dar și pentru a-i convinge să identifice și alte posibile povești cu valoare comunitară și umană pe care să le folosească pe post de resursă locală și de împărtășit cu potențialii vizitatori ai castelului și ai comunității. Astfel, poate aspectele cele mai importante din acest demers au fost cele care stau, de fapt, la baza teatrului. Pe de o parte, localnicii, atât cei care au fost intervievați, dar și cei care au fost doar spectatori, și-au simțit și văzut valorizate propriile povești, propriile voci și amintiri și, finalmente, propriile existențe. Propriile lor vieți au devenit, cel puțin pentru o oră, personaje principale, prin filtrul și ramele vizitatorilor-studenți-berze. Iar pe de altă parte, participând la evenimentul de închidere a Școlii de vară, mulți localnici au venit pentru prima dată la castel, după ani de zile. Faptul că acest eveniment le-a fost dedicat, în primul rând, lor, că a fost cu ei, despre ei și pentru ei, a devenit un conector care a atras comunitatea spre castel și pe unii spre ceilalți – castel care, cel puțin pentru o oră, a devenit spațiul lor.

Bibliografie

- **van Erven, Eugene.** *Community Theatre. Global Perspectives*. Londra și New York, Routledge, 2001.
- **Hammond, Will** și **Dan Steward.** *Verbatim, Verbatim: Contemporary Documentary Theatre*. Londra, Bloomsbury Publishing, 2012.
- **Kennedy, Dennis.** *The Oxford Companion to Theatre and Performance*. Oxford, Oxford University Press. 2010, https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199574193.001.0001/acref-9780199574193-e-1101. Accesat la 14.03.2024.

DANIEL IFTENE

Lect. univ. dr. la Facultatea de Teatru și Film,
Universitatea Babeș-Bolyai

CINEMA ȘI MEMORIE, LA CASTEL. NOTIȚE PE MARGINEA ATELIERULUI DE FILM

Ei, (nu numai) din Posmuș

Înainte de a primi invitația de a coordona atelierul de film din cadrul proiectului „Castel Viu. Artă și comunitate la Posmuș", aveam o imagine destul de confuză despre zonă și despre comunitatea din jurul castelului Teleki. Zona rurală din jurul Bistriței era un soi de *terra incognita*, dar aveam toată încrederea în capacitatea mediilor digitale de a străpunge orice barieră între urban și rural, din observațiile anterioare asupra tinerilor din jurul Clujului, alături de care fac naveta frecvent.

O diferență majoră pe care o anticipam și care urma să se verifice și la fața locului era lipsa accesului acestor tineri la vizionarea de filme într-un cinematograf. Atât frecvența curselor, cât și durata deplasării până la singurul cinematograf din Bistrița sunt obstacole suplimentare pentru niște adolescenți care, oricum, se înscriu în tendințele românești și globale de a alege să vizioneze film și conținut audiovizual acasă, pe televizor sau pe telefoanele mobile care îi însoțesc peste tot.

Spre exemplu, datele din *Barometrul de consum cultural* publicat de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală în 2019 arată că, în ciuda faptului că tinerii (18-29 de ani) sunt cei care merg cel mai des la cinema, aproape 4 din 10 din cei din mediul rural nu au intrat niciodată într-o sală de

cinema și doar 1 din 10 ajunge să facă asta lunar. Mai rău stau doar mersul la teatru și la bibliotecă (Croitoru și Becuț Marinescu). În schimb, potrivit aceluiași barometru, consumul de audiovizual s-a mutat în mediul *online*, fără discriminare între mediul rural și urban. Jumătate dintre cei care folosesc internetul vizionează filme și materiale video pentru divertisment pe diferite platforme de streaming sau în social media.

Un alt studiu publicat în 2019 arată că aceasta e starea de fapt în mai multe țări europene, numărul adolescenților care consumă filme doar acasă fiind chiar mai mare decât al celor trecuți de 18 ani. 8 din 10 adolescenți preferă să își folosească dispozitivele proprii pentru vizionarea de filme (Soto-Sanfiel, Villegas-Simón și Angulo-Brunet). Mutat în locuința fiecăruia, în mijloacele de transport, în spațiile publice, conținutul audiovizual, în general, și filmul, în particular, se „intersectează cu convențiile complexe și politicile spațiilor casnice" (Aveyard 8).

Tinerii din comuna Șieu, de care aparține și Posmușul, nu sunt cu nimic diferiți de colegii lor de generație. Sunt consumatori avizi de produse audiovizuale, numai că nu în sălile de cinema, la care oricum ar avea acces destul de dificil, înainte să se mute într-un oraș mai mare. Mai mult, așa cum anticipam, unii sunt deja creatori de materiale vizuale sau audiovizuale pe platformele populare pentru categoria lor de vârstă (*Instagram* și *TikTok*).

Film și memorie

Pornind de la provocarea principală a proiectului, de a contribui la dezvoltarea unei relații mai puternice între castelul nou redat publicului și comunitățile din jur, am stabilit ca primul pas pe care să îl facem împreună cu tinerii implicați să fie identificarea locului pe care îl ocupă, în memoria lor, domeniul Teleki și împrejurimile lui. Așa am ajuns să inventariem împreună informațiile pe care le-au primit de la membrii familiilor lor, de la vecini sau de la profesori, unele mai puternic factuale, altele cu un puternic aer legendar. Privit din exterior, jocul memoriei și al istoriei a devenit de-a dreptul fascinant, iar imaginația și fantezia copiilor încercau să completeze un puzzle foarte lacunar.

Chiar dacă punctul de la care am plecat a fost comun pentru ambele categorii de vârstă, locurile în care s-a ajuns au fost în mare parte diferite, dar cu un nod puternic de întâlnire, așa cum se vede și în cele două filme realizate de ei (*Stejarul amintirilor* și *Îți mai aduci aminte...*). Iar locul acesta este sub stejarul din spatele clădirii, singurul care pare să fi aparținut cu adevărat oamenilor din comunitate de-a lungul existenței castelului. Fără niciun fel de direcționare din exterior, ambele echipe au ales ca scenele finale ale scurtmetrajelor să se desfășoare în jurul copacului despre care intuisem cu câteva zile înainte că ocupă

un spațiu special în memoria comunității. După o furtună extrem de violentă, care măturase totul în cale și luase cu ea și câteva țigle din acoperișul clădirii, prima întrebare a gazdei noastre a fost despre integritatea stejarului.

În consecință, ne-am concentrat atenția nu atât pe patrimoniul material, ci pe cel imaterial, pe memoria comunității, reprezentată acum de copii și tineri, punct esențial în reconectarea oamenilor cu locul. În ghidul elaborat de UNESCO în 2021 pentru activitățile de predare și învățare cu ajutorul moștenirii imateriale, bazat pe zece proiecte pilot, beneficiile pe termen scurt și lung care susțin acest demers sunt edificatoare: a. contribuie la păstrarea patrimoniului imaterial și atrage atenția asupra nevoii de a-l proteja; b. contribuie la o educație de calitate prin oferirea unor cursuri mai relevante și incluzive; c. îmbunătățește rezultatele elevelor și elevilor, conectându-le la viața lor de zi cu zi; d. leagă cunoștințele teoretice și viața reală; e. încurajează interdisciplinaritatea și colaborarea între cadrele didactice; f. promovează bunăstarea copiilor și tinerilor (respectul de sine, abilitățile socio-emoționale, perspectiva pozitivă asupra lumii); g. cultivă respectul și aprecierea față de diversitate; h. îi ajută pe tineri să își exploreze identitatea; j. îmbunătățește dialogul între generații; k. explorează soluții locale pentru probleme globale de mediu (UNESCO 17-18).

Planul cu care am plecat spre Posmuș viza o bună parte din rezultatele de mai sus. Totul a început de la cunoașterea grupurilor și a abilităților copiilor și tinerilor de a se exprima cu ajutorul filmului și a continuat cu discuții pe baza unui scurtmetraj ales pentru categoriile lor de vârstă, pentru a stabili, în linii mari, momentele și persoanele cheie ale unei producții audiovizuale, dar și modalitatea de construcție a unui scenariu. Apoi, participanții au fost distribuiți în echipe de lucru care să filmeze scene dintr-o poveste colectivă, creată prin răspunsul fiecăruia la imaginile care ieșeau la aruncarea zarurilor din setul Story Cubes, cu scopul de a-i familiariza cu echipamentul de filmare și cu principii de bază în realizarea scenelor. Abia după aceste etape am trecut la construirea celor două filme pe care ni le-am gândit ca rezultat posibil al atelierului.

După cunoașterea copiilor și tinerilor, am renunțat la componenta de fotografie pe care ne propusesem să o dezvoltăm într-o zi de lucru, ca urmare a răspunsului mai moderat al grupurilor la această provocare și a faptului că nu eram siguri cine va participa până la final la această activitate extracurriculară, pe timp de vară, când mulți dintre ei sunt prinși în activitățile gospodărești.

Mame, zâne, amintiri

În lucrul cu copiii din școala primară și din gimnaziu, poveștile despre locul în care ne aflam, auzite în familie sau la școală, le-au aprins rapid dorința de a fantaza în direcția unui basm a cărui acțiune are loc la castel. Fiind mult mai

atrași de legendele locului, au imaginat rapid, în sesiunea colectivă de scriere a scenariului, povestea a două surori a căror mamă vitregă încearcă să distrugă stejarul. Partea cea mai dificilă în construcția intrigii a fost stabilirea motivului acestui personaj negativ și delimitarea conflictului. Și aici s-au întors decisiv la memorie și la legăturile dintre personaje și loc, o extensie a propriei lor relații cu spațiul. Așa a apărut ideea că stejarul era singurul lucru lăsat acestora de mama fetelor și, odată distrus, ar dispărea și amintirile.

După cele câteva exerciții de filmare și stabilirea rolurilor în echipă, am trecut împreună la dezvoltarea cadrului pe care îl stabilisem împreună și stabilirea locurilor de filmare, singura condiție fiind că acestea nu puteau fi decât în perimetrul castelului. Cum timpul era scurt, am mers exclusiv pe improvizarea scenelor și repetarea lor în spațiile alese până la stabilirea formulei în care au fost filmate. Regia a fost și ea una colectivă. De obicei, copiii care nu se aflau în scenă erau atenți la conținutul fiecărei duble și le ofereau indicații actorilor și echipei de filmare. Joaca pe care o pregătisem în primele zile prin exerciții scurte a devenit foarte serioasă în ziua în care aveam programată filmarea, iar disponibilitatea lor de a lucra peste cele câteva ore pe care le alocasem era aprinsă și întreținută de dorința de a duce la bun sfârșit povestea. Dincolo de scenariul propriu-zis, creativitatea le-a fost pusă la încercare foarte serios în găsirea celor mai bune unghiuri de filmare, mai ales în ultima scenă a filmului, în care trebuia orchestrată dispariția mamei vitrege, după intervenția salvatoare a zânei bune. Cum resursele și timpul pentru post-producție erau extrem de limitate, totul a trebuit să fie rezolvat din trucuri practice, ca în cinemaul începuturilor. Aici cred că și-a spus cuvântul nu numai creativitatea lor, ci și experiența anterioară a unora dintre ei de a crea deja scurte materiale video cu telefoanele mobile și de a le edita minimal prin resursele disponibile în aplicațiile mobile pe care le folosesc zilnic.

Privește înapoi

Pentru adolescenți, care au participat într-un număr mult mai mare decât cei mici, principalele provocări au fost coeziunea de grup, lucrul într-o echipă foarte largă și identificarea unei structuri cinematografice care să includă pe toată lumea.

Au fost avansate mai multe variante, dintre care unele se pliau mai mult pe genurile de film pe care le vizionează pe platformele de streaming. Prima opțiune, cea a unei ficțiuni istorice pornind de la povești ale familiei Teleki, a fost abandonată din cauza timpului mult prea scurt pentru producție, în special documentarea pentru scenariu și pregătirea costumelor și a decorurilor pentru o minimă reconstituire istorică. Cea de-a doua, a poveștii unui grup de oameni

de știință care investighează legendele locale (povestea uriașilor din zonă, a tunelurilor de legătură dintre Castelul Teleki și alte puncte din zona Șieu sau a comorilor ascunse la rădăcina stejarului), punea aceleași probleme și presupunea locuri de filmare greu de gestionat în intervalul de producție și cu resursele tehnice disponibile.

În timpul discuțiilor libere despre legăturile lor cu locul, a apărut laitmotivul amintirilor, tinerii interogându-se unul pe celălalt despre momentele în care intraseră în contact cu locul, fie însoțiți de adulți (membri ai familiei, profesori de la școală), fie în evadările de acasă în care castelul devenea loc de joacă pentru câteva ore. Astfel a apărut premisa narativă foarte simplă a unui documentar despre un grup de adolescenți care vizitează spațiul după renovare și identifică locurile importante ale amintirilor pe care le-au acumulat aici. În timpul filmării, propriile experiențe s-au amestecat liber cu poveștile sau experiențele relatate de adulți și cu legendele locului. Intuitiv, formula de ciné-verité atingea dimensiunea de auto-reflexivitate pe care Wulf Kansteiner o consideră absolut necesară ca practică pentru descoperirea istoriei prin intermediul filmului într-o manieră deplin relevantă pentru experiența personală (Kansteiner 169-190).

Castelul și filmul

Porneam de la observația că nu există mari diferențe între tinerii din zona învecinată Castelului Teleki și majoritatea celor de vârsta lor din România, cel puțin, în ceea ce privește consumul de film și posibilitățile de a se exprima cu ajutorul limbajului cinematografic. Există și aici, ca peste tot, nevoia experienței cinematografice în colectivitate și vizionarea de film ca eveniment. Dovada stă în numărul oamenilor de toate vârstele care s-au adunat să vadă împreună filmele pregătite în trei dintre serile în care ne-am aflat acolo.

La fel ca peste tot, există și o fascinație pentru aparatura la care nu au acces și care le promite o lume diferită de cea pe care o pot crea cu ajutorul telefoanelor mobile. Foarte mulți dintre copiii și tinerii care au participat la atelier și-au dorit să aibă acces la camera de filmat și/sau să fie subiecții acesteia. Am plecat mai convins decât niciodată că există un potențial imens pe care educația românească îl pierde prin faptul că nu accelerează integrarea reală a componentei audio-vizuale în interacțiunea cu aceste generații. Potențialul creativ se pierde de multe ori, iar interesul pentru o gamă largă de subiecte nu ajunge să fie reactivat prin explorarea mijloacelor de expresie pe care aceștia le folosesc zi de zi.

Numai simpla vizionare de filme, într-un cadru dirijat, poate stimula, așa cum e demonstrat de studiile de specialitate, conștiința mai puternică de sine, toleranța etnică, dorința de a-i înțelege și de a-i ajuta pe ceilalți și crearea unor

interacțiuni sănătoase cu lumea din jur (Kubrak). Pasul spre crearea de material audio-vizual îmbogățește disponibilitatea pentru dialog, cooperare, capacitatea de a identifica soluții și de a se raporta critic la ele, completate de aprecierea componentei creative a muncii, așa cum a arătat-o și experiența de la Posmuș.

Privit și de departe, și de aproape, castelul de la Posmuș are un potențial cinematografic care poate fi exploatat de producătorii de film de oriunde, însă experiența pe care am avut-o în cadrul atelierului a scos la suprafață ceva mai mult: posibilitatea de activare a memoriei cu ajutorul filmului, către care aceste generații, la fel ca cele de dinainte, sunt extrem de deschise. Spre deosebire de generațiile de dinaintea lor, există însă diferența majoră a accesului la vizionarea de film, rezolvat pentru o bună parte a grupului de tineri prin abonamentele la platformele de streaming, și la producția și distribuția de material audiovizual, facilitată de accesul la dispozitive mobile care permit înregistrarea foto și video și la platformele de social media, care democratizează distribuția.

Așa cum am văzut pe parcursul săptămânii în care am lucrat alături de copiii și tinerii din Posmuș, apetitul lor pentru film și fotografie e o resursă care poate și trebuie să fie exploatată atât în procesul de educație, cât și în prezervarea memoriei locului și a comunității, pentru a le stimula încrederea în sine, deschiderea către dialog și empatia, cât și o foarte sănătoasă mândrie locală.

Referințe

- **Aveyard, Karina.** "Film consumption in the 21st century: engaging with non-theatrical viewing." *Media International Australia*, (2016).
- **Croitoru, Carmen** (coord.) și **Anda** (coord) **Becuț Marinescu.** *Barometru de consum cultural 2019. Experiența și practicile culturale de timp liber*. Editura Universul Academic, București, 2020. https://www.culturadata.ro/barometrul-de-consum-cultural-2019-experienta-si-practicile-culturale-de-timp-liber/. Accesat la 15.03.2024.
- **Kansteiner, Wulf.** "Film, the Past, and a Didactic Dead End: From Teaching History to Teaching Memory." *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*, editat de Carretero, Mario, Maria Grever and Stefan Berger. Palgrave Macmillan, Londra, 2017.
- **Kubrak, Tina.** "Impact of Films: Changes in Young People's Attitudes after Watching a Movie." *Behavioral Sciences*, vol. 10 (5), 86. Soto-Sanfiel, María T., Isabel Villegas-Simón și Ariadna Angulo-Brunet. „Uses and consumption of cinema by European adolescents: a cross-cultural study." *Studies in European CInema* (2019), vol. 18 (2), pp.119-140.
- **UNESCO.** *Teaching and learning with living heritage: a resource kit for teachers; based on the lessons learnt from a joint UNESCO-EU pilot project*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021. programme and meeting document.

CRISTINA DAVID

Artistă și masterandă în știința mediului,
Evaluarea integrată a stării mediului, Facultatea de Geografie,
Universitatea București

DRUMUL DE 9 KM AL CELOR 4 CAPETE CU 10 PICIOARE

Introducere

Mai știți problemele din clasele primare cu gospodăriile în care aveam vaci și găini, cu un total de x picioare și y capete și ni se cerea să spunem câte găini și câte vaci sunt în total? Implicit înțelegeam că toate găinile din ipoteză au 2 picioare și toate vacile 4 – adică că nu și-au pierdut membrele. Nici la capetele presupus pierdute nu ne gândeam, pentru că la ora de matematică eram calculați și pragmatici, nu era momentul să ne gândim la vreo găină care și-a pierdut capul că s-a îndrăgostit de luceafăr, sau la o vacă care și l-a pierdut temporar că a mâncat ceva iarbă cu efecte halucinogene. Textul acesta nu va fi despre vaci și găini. El își dorește să urmărească cum au petrecut 4 ore și jumătate, începând cu ora 11, în ziua de 4 septembrie 2023, trei oameni și un cal. Vor exista multe abateri de la acest scurt fragment din jurnalul de călătorie pe pământ posmușean. Ghidul și îndrumătorul nostru priceput a fost Valer, am mai fost doi rătăciți ajunși în Posmuș (fiul meu și cu mine) și puternicul cal Gelu al familiei Ivan (Victoria+Valer), care ne-a tras cu căruța ca și cum am fi fost fulgi de nea.

Voi analiza necesitatea mobilității artistice, voi povesti puțin despre ciuline/scaiete, despre conectivitatea/fragmentarea peisajului și pericolul perspectivei cosmonautului, despre colectarea și utilizarea datelor de pe teren, despre veșnicia care nu s-a născut la sat.

Zoom-in

Din 14 august până pe 7 septembrie 2023 am fost în rezidență artistică în Posmuș. Planul inițial a fost să dezvolt un proiect care viza studierea peisajului din U.A.T. Șieu, cu precădere pe cel din Posmuș și arealul apropiat satului. Mi-am propus să mă concentrez în special pe zonele de pășunat din zonă, mai ales pe cele care au și pâlcuri de pădure, pentru că pășunile împădurite sunt interesante din punct de vedere al bogăției biologice rezultate datorită intervenției antropice, un fapt ecologic inedit.

În anii '70, în Marea Britanie, Lovelock a formulat primele ipoteze ale teoriei Gaia. Pământul, afirma Lovelock, este un singur organism auto-reglabil, un tot unitar, în care biotopul si biomasa interacționează pentru o echilibrare reciprocă, cu scopul de a crea și proteja viața (Lovelock 1970). În aceeași perioadă s-au publicat primele fotografii color ale Pământului văzut din spațiu. Primele mișcări de masă ecologice, începute tot atunci, au promovat îndeosebi această imagine de ansamblu a planetei, cu mesajul că trebuie protejată. Ecologiștii s-au delimitat de viziunea religiilor creștine conform căreia specia umană este cea lăsată de divinitate să domine și să administreze după bunul plac pământul (Bacon 1870). În lumea occidentală s-a consolidat ideea că oamenii fac parte din sistemul complex al vieții, că sunt doar o mică componentă dintr-un imens mecanism. Viziunea aceasta holistică, *overview effect*, a vederii cosmonautului – cosmonaut e un cuvânt care îmi place mai mult decât astronaut, URSS a trimis primul om în spațiu până la urmă[38]– are dezavantajul că pierde multe detalii importante, înclină spre contemplare, mai mult decât spre acțiune. Oamenii au tendința să fie mai revoltați și mai dispuși să acționeze, când impactul ecologic îi afectează direct.

Recent, în studiul mediului, a fost introdusă o disciplină particulară numită ecologia peisajelor (*landscape ecology*).[39] Sub această denumire umbrelă se intersectează cunoștințe din mai multe domenii de studiu: geografie, biologie, geologie, urbanism, matematică, informatică, economie etc. În funcție de cine o definește, biodiversitatea poate fi legată de diversitatea organismelor vii, în biologie, cantitatea și calitatea serviciilor ecosistemice[40], în economie, sau integritatea peisagistică, pentru specialiștii ecologiei peisajelor. Această integritate include păstrarea și conservarea anumitor specii reprezentative pentru acele peisaje (Stupariu 2020).

38 „Cosmonaut" e un cuvânt care vine din rusescul „космонавт" [kosmonavt], „astronaut" vine de la „astrum", care în latină înseamnă stea, corp ceresc.

39 *Landschaftsökologie* a fost un termen introdus în 1939 de către geograful Carl Troll. Cu toate acestea, *Ecologia peisajului* a devenit disciplină abia la sfârșitul anilor `70.

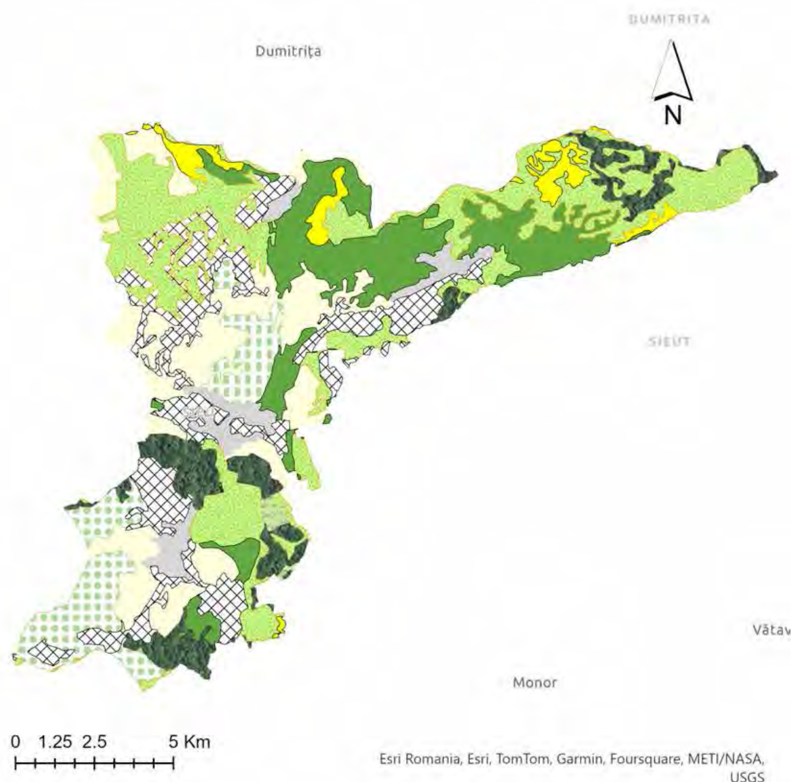
40 "Transformarea „naturii" într-o „resursă" este un proces istoric de construcție socială, care este legat de dorințele, nevoile și practicile umane, precum și de condițiile, mijloacele și forțele de producție." (Harvey, 1996)

Pășunile împădurite pot reprezenta poate singura categorie de acoperire a terenului în care influența umană este mai benefică biodiversității, decât în cazul în care terenul ar fi lăsat să evolueze în mod natural prin abandonare (Stupariu 2020). O pajiște care nu mai este folosită pentru pășunat sau cosită – manual, în cazul ideal) – pentru a fi transformată în fâneață, va fi gradual colonizată de arbori și arbuști și va evolua către o pădure închisă, ca rezultat al abandonului. Pădurile închise simplifică diversitatea, păstrând doar specii dominatoare pe teren. Pe de altă parte, în cazul unei utilizări intensive a pajiștilor ca pășuni, cu înlăturarea completă a arborilor, se va produce, de asemenea, o reducere a diversității, având ca rezultat o simplificare a peisajului. Pentru a menține o diversitate complexă a habitatelor și a speciilor, este necesar să existe mozaicuri de grupări peisagistice compuse din pășuni și păduri. Pășunile care prezintă un grad de acoperire cu copaci de aproximativ 40% sunt denumite pășuni împădurite și necesită pășunat și întreținere anuală. În cazul în care procentul de acoperire cu copaci depășește acest prag, terenul trece într-un alt sistem de management, devenind parte a fondului forestier și fiind clasificat drept pădure. Treptat, această pădure evoluează către o „pădure încheiată" Cu toate că suntem obișnuiți să considerăm că pădurile sunt întotdeauna benefice pentru ecosistem, indiferent de forma lor, în realitate aceste păduri încheiate simplifică peisajul și reduc biodiversitatea, nefiind la fel de benefice pentru ecosistem ca pășunile împădurite (Peringer et al. 2013).

Datele pe care le-am putut accesa pentru a verifica stadiul pășunilor din Unitatea Administrativ Teritorială (UAT) Șieu au fost imagini satelitare puse la dispoziție gratuit de către Comisia Europeană, prin Corine Land Cover (CLC),[41] un produs cu o bază de date pan-europeană care folosește imagini satelitare, teledetecție și câteodată observații pe teren pentru a împărți modul de acoperire și folosință a pământului în diferite clase peisagistice. Mai precis, există în momentul de față o clasificare de șase categorii și 44 de subcategorii de moduri de acoperire sau utilizare a terenurilor prin care Corine inventariază toată suprafața terestră.

Ultimele date puse la dispoziție de Agenția Europeană de Mediu prin programul Corine sunt din anul 2018. În UAT Șieu în acel moment erau zece clase diferite de acoperire a terenului: țesătură urbană discontinuă, teren arabil neirigat, podgorii, pomi fructiferi/livezi, pădure de conifere, pășuni, modele complexe de cultivare, teren agricol cu arii de vegetație naturală, pădure de foioase, pădure de tranziție. După cum se observă în harta CLC, zonele de păduri în tranziție se află în imediata vecinătate a pășunilor.

41 https://land.copernicus.eu/en/products/corine-land-cover, accesat la data de 20.03.2024.

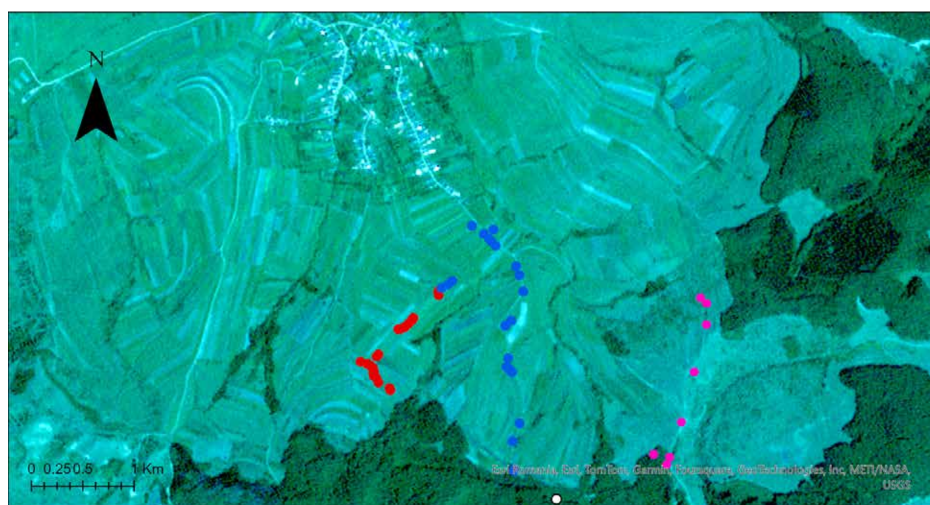

Coroborând informația cu cea găsită în documentele de pe site-ul primăriei Șieu[42] în care se menționează că suprafața de pășunat s-a micșorat

42 Raport privind situația socio-economică a comunei Șieu (2015); Proiect de hotărâre nr. 506 din 3.02.2021 privind închirierea suprafețelor de pășune comunală aparținând domeniului public al comunei Șieuț (...); Proiect de hotărâre nr.1202 din 9.03.2021 privind aprobarea capacității de pășunat pentru pășunile aflate în domeniul public al comunei Șieuț și stabilirea chiriei lei/ ha/ an care reprezintă și prețul

de-a lungul timpului din cauza micșorării efectivului de animale erbivore din teritoriu, am dedus că pădurile de tranziție sunt pășuni abandonate pe care a crescut în mod necontrolat vegetația.

Pentru că în rezidență n-am avut un mijloc de deplasare rapid, cercetarea s-a axat pe o singură bucată de pământ, respectiv o zonă de aproximativ 26 de hectare menționată ca fiind pădure de tranziție în datele Corine, localizată la sud-est de Posmuș. Discuțiile informale cu câțiva săteni au oferit informații confuze, unii spunând că în acea zonă a existat livadă, alții spunând că a fost pășune, existând totuși consensul că acum terenul nu mai este folosit. În data de 4 septembrie, într-o dimineață târzie, am plecat să observ de aproape acel teren, cum am scris mai devreme, cu ghidul local neprețuit, Valer, și calul acestuia, Gelu. Ca asistent a fost Iuri, copilul meu curajos de 2 ani și 4 luni, care a încercat să pescuiască câțiva țânțari și care, după ce și-a dat seama că nu va reuși, a hotărât că mai bine îi face prieteni. Iar ca să fii prieten cu cineva, e bine să știi măcar cum îl cheamă. Așa că le-a dat nume (Doi, Opt, Treizeci și cinci, Zero, Cinci etc). Dar să n-o iau înainte cu informațiile.

de pornire al licitației publice.

Harta nr. 2 arată traseele parcurse. Sunt și fotografii care documentează cele 3 trasee (spre porumb, spre cartofi, spre ciulini, fotografii pe care le puteți regăsi la capitolul lectură vizuală).

Pentru a înțelege mai bine zona, dar și dintr-o necesitate a ghidului, am studiat și vecinătățile acesteia. Am făcut un drum ocolitor până la mica plantație de porumb a familiei Ivan, ca să fie hrănit câinele de pază, care sperie urșii, apoi am făcut o oprire la lotul cu cartofi, unde Valer a constatat că fusese vizitat de un urs, dar că acesta a fost generos și a lăsat niște cartofi și pentru oameni. Ba chiar a ajutat scoțând mulți din pământ. Iuri și Valer i-au adunat cât să umple o pungă mare. Traseul a continuat prin pădurea de foioase din apropiere unde am făcut un popas la balta îndiguită, dulcea casă a mii de țânțari, dar și loc improvizat pentru aruncarea deșeurilor menajere sau rezultate din construcții. Excursia pe teren a culminat în ultima parte cu străbaterea drumului de graniță între parcele de terenuri cultivate și zona din imediata apropiere a pădurii de tranziție. N-am putut să intrăm mai mult pentru că zona era împrejmuită cu fir electric, ca să țină vacile înăuntru și probabil ursul și mistreții în afară. Terenul este unul necultivat, în care natura și-a urmat cursul, dar nu este pădure încheiată.

În biologie, buruienile sunt definite exclusiv prin influența antropică asupra terenurilor. Buruienile apar doar acolo unde inițial a existat o intervenție umană, fie că ne referim la zone urbane sau rurale, și sunt acele plante care cresc fără să fie plantate în mod intenționat (Rozylowicz 2024). Acestea pot sau nu să fie invazive, nu există o legătură intrinsecă între cele două atribute. O documentare fotografică succintă a speciilor de plante din zona vizată a adus o informație nouă pentru mine. Mai precis, împreună cu alte buruieni, acolo crește și banalul ciuline. Popular este numit ciuline, scaiete, scai sau spin. Am comparat cu alte intrări din baza de date a pl@ant.net, platforma *open source* cu contribuție comunitară, și am verificat informația cu ajutorul unui biolog, director de cercetare în cadrul Centrului de Cercetare a Mediului și Efectuare a Studiilor de Impact (CCMESI), domnul Laurențiu Rozylowicz: ceea am găsit în zonă este un tip de ciuline din familia Cirsium. Planta este producătoare de mult nectar care atrage polenizatori dintre cei mai diverși, contribuind astfel la biodiversitatea locală. Crescătorii de animale nu sunt prea încântați de ea pentru că, din cauza țepilor și câteodată a compoziției chimice, nu poate fi mâncată de erbivore. În schimb are beneficiul ecologic al atragerii de polenizatori. În zonă, localnicii nu cunosc această caracteristică benefică a plantei, ea aflându-se printre primele înlăturate când se pregătește un lot de pământ pentru cultivare sau pășunat. Un detaliu anecdotic, ciulinele este simbolul național al Scoției. Nu datorită nectarului, ci pentru că se pare că planta și țepii ei i-au ajutat să câștige o bătălie prin secolul al XIII-lea, când ceva intruși au încercat să-i atace noaptea și ca să nu facă zgomot s-au descălțat, doar că unul a călcat pe un ciuline și a

țipat, trezind soldații scoțieni.[43]

Pregătirea mea de artistă care lucrează și cu video mi-a influențat perspectiva de *zoom-in* a experienței. Am pornit de la o*verview effect* și imaginile satelitare, am coborât la nivelul de fragmentare a terenului pe clase, am ajuns la 100 m și mai puțin, să observ terenul abandonat, iar apoi la firul ierbii, la Cirsium. Cirsium pe care Gelu îl ocolește, însă muștele, albinele, fluturii se bucură de el. Am găsit deci ciulinele, apoi am luat-o la vale fără grabă, să nu se lovească Gelu. Ne-am mai oprit scurt pe drum, Valer a coborât, s-a dus repede la un copac și a cules o mână de prune pentru noi. A zis că se oprește acolo tot timpul când e în preajmă că-s prune foarte bune. Cunoaște pomul din copilărie. Chiar au fost bune. Iuri între timp a adormit în căruță. Apoi am coborât în sat.

Veșnicia rurală și accesul la apă

Am prins o perioadă de trei săptămâni de caniculă în Posmuș. Dar asta nu (mai) este ceva ieșit de comun, de acum așa va arăta vremea. Asta dacă nu luăm măsuri împotriva schimbărilor climatice, cât mai rapid. Dar nu intru în subiectul ăsta aici, că altfel ar deveni principal, restul ar fi note de subsol. Mai ales că în perioada asta o citesc pe Naomi Klein și sunt sub influența directă a ideilor ei. Autoarea afirmă că modelul economic capitalist este incompatibil cu protecția mediului și cu combaterea schimbărilor climatice. Aceasta argumentează că singura soluție ar fi renunțarea la acest model extractivist și adoptarea unuia nou, echitabil din toate punctele de vedere: climatic, social, politic și economic (Klein 2016).

Așadar, canicula. Am fost norocoși și privilegiați că am primit apă curată să bem dintr-o fântână destul de aproape de casă, din curtea unui sătean. Din păcate mulți dintre vecinii acestuia n-aveau acest „lux” și erau nevoiți să care butoaie și canistre cu apă zilnic de la îndepărtata fântână comunală, a cărei apă era de o calitate îndoielnică. Seceta în Posmuș se simte mai rău când faci parte dintr-o categorie socială defavorizată. Solidaritatea între săteni e un sentiment care trebuie cultivat. Ca în toată societatea există ierarhii, privilegii, acces inegal și restrictiv la resursele naturale.

Veșnicia nu s-a născut la sat. Acolo cei mai mulți știu perfect că urmează ziua de mâine și trebuie s-o planifice cu chibzuieli și socoteli temeinice. E greu, spre exemplu, să te gândești la veșnicie când afară sunt 36 de grade, trebuie să cari apa în bidoane cu roaba dintr-o fântână din celălalt capăt al satului, ca să pregătești masa/ casa pentru patru-opt membri ai familiei, strada pe care locuiești nu este asfaltată și

43 https://www.nts.org.uk/stories/the-thistle-scotlands-national-flower#:~:text=The%20thistle%20is%20 the%20flower,has%20been%20Scotland's%20national%20emblem, accesat la data de 20.03.2024.

este la vale (deci urci la deal cu bidoanele/butoaiele pline), banii mai mult nu sunt decât sunt. Iarăși, contemplarea veșniciei nu-i o opțiune, atunci când în sfârșit au fost două zile de ploaie după o lungă perioadă de secetă și când te duci în gradina cu zarzavaturi de pe lângă casă, din care îți iei alimentele zilnice pentru gătit, constați că e invadată de limacși care deja au mâncat un sfert din recoltă, iar altă grădină nu mai ai.

Cele 25 de zile petrecute în Posmuș m-au scos din zona de confort. Rezidențele artistice au și acest rol. Mai au și scop să planteze în capul artistei/artistului niște idei pe care într-un alt context nu ar fi putut să le aibă. Nu pot spune dacă Iuri și cu mine am trecut ca gâștele prin apă pe acolo sau dacă am lăsat și noi o sămânță de „altceva" în gândul oamenilor pe care i-am întâlnit. Experiența ne-a îmbogățit pe amândoi. Vrem să ne întoarcem cândva, mai ales că Iuri a plantat o pană într-un loc secret undeva în sat. E important să mergem să vedem dacă a crescut o găină din ea. Dar mai ales ne-am întoarce pentru că ne e dor de câțiva oameni și de cele câteva animale cu care am interacționat acolo.

Referințe:

- **Bacon, Francis.** *De Dignitate et Augmentis Scientiarum. The Works of Francis Bacon*, vol. IV. Editat de James Spedding, Robert Lesslie Ellis și Douglas Devon Heath.Longmans Green, 1870.
- **Harvey, David.** *Justice, Nature and the Geography of Difference.* Blackwell, 1996.
- **Klein, Naomi**. *Asta schimbă totul. Capitalism versus mediu*. Trad. Alex Moldovan și Mariana Buruiană,Vellant, 2016.
- **Lovelock, James E.** și **Lynn Margulis.** "Atmospheric homeostasis by and for the biosphere-The Gaia hypothesis." *Tellus* 26 (1), 1974, pp. 2-10.
- **Pătru-Stupariu, Ileana.** „Modelarea Structurală și Funcțională a peisajului_Curs 2 (Advances in Landscape Ecology, 2020), pp. 9. Suport de curs disponibil online: https://unibuc.ro/user/ileana.stupariu/. Accesar la 15.03.2024.
- **Peringer, Alexander** et al. 2013. "Past and future landscape dynamics in pasture-woodlands of the Swiss Jura Mountains under climate change." *Ecology and Society*, 18(3), 2013.
- **Primăria Comunei Șieuț.** „Proiect de hotărâre nr. 506 din 3.02.2021 privind închirierea suprafețelor de pășune comunală aparținând domeniului public al comunei Șieuț, pe măsura expirării termenelor contractelor de închiriere sau a modificării și renunțării acestor contracte, aflate în administrarea Consiliului local Șieuț." https://www.primariasieut.ro/documente/prh2021/uat_sieut_prh_nr.506_03.02.2021_inchiriere_pasuni.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **„Proiect de hotărâre nr.1202 din 9.03.2021** privind aprobarea capacității de pășunat pentru pășunile aflate în domeniul public al comunei Șieuț și stabilirea chiriei lei/ ha/ an care reprezintă și prețul de pornire al licitației publice." https://primariasieut.ro/documente/prh2021/uat_sieut_prh_nr.1202_09.03.2021_aprobare_capacitate_pasunat.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **Primăria Comunei Șieu**. „Raport privind situația socio-economică a comunei Șieu." 2015. https://www.comunasieu.ro/documente/rapoarte/UAT_Sieu_raport_2015.pdf. Accesat la 15.03.2024.
- **Rozylowicz, Laurențiu.** Interviu personal realizat de Cristina David. 29.03.2024.

LOCAL VOX /

ÎN DIALOG CU POSMUȘENII, LA MAGAZINUL SATULUI

interviu realizat de **Jasmina Cloșcă**, asistent de proiect în cadrul proiectului Castel viu: artă și comunitate la Posmuș.

La 6 luni de la Școala de Vară, am trecut prin Posmuș și am oprit la magazinul din centrul satului. Vânzătoarea ne-a recunoscut imediat și a fost bucuroasă să schimbe câteva vorbe cu noi pentru un interviu.

Interviatoarea: Ce schimbări resimțiți în dinamica satului de când s-a reabilitat Castelul Teleki?

Vânzătoarea: Sunt mai multe activități acum... Vine multă lume. Vin mulți cu bicicletele că știți că-i Via Transilvanica, chiar aici. Și la castel sunt tot felu' de activități. E păcat că mulți oameni din sat nu prea vizitează. Pentru copii e frumos. Și la inaugurare a fost frumos pentru ei. Toate activitățile ce au fost până acum au fost interesante pentru ei. Da' de la noi din sat sunt încă oameni care nu or fost la castel de când s-o renovat.

Interviatoarea: Vă referiți la adulții activi? La localnicii cu vârste peste 30 de ani?

Vânzătoarea: Da.

Interviatoarea: Și asta din cauza faptului că nu există activități pentru ei?

Vânzătoarea: Păi de exemplu, acum, la a doua aniversare, poate oamenilor le-ar fi plăcut să fie și muzică populară, nu doar muzică pe care nu o înțeleg. Nu știu, dau un exemplu. Ca să atragă lumea din sat, mă refer. Pe tineri, sigur, îi atrage. Doar vin și din alte orașe și județe. Vin și își fac poze: poze de nuntă, poze de liceu, poze de albume.

Între timp intră un domn în magazin, surprinde conversația și intră și el în dialog.

Domnul: Păi da' oamenii din sat or crezut că vin cu muzică etno, cu muzică populară, muzică de la Maramureș, asta or crezut.

Intră un al doilea domn în magazin.

Interviatoarea: Păi și ce activități în afară de muzică ați vrea să fie? Nu

știu, oare țineți minte seara în care a dansat ansamblul de la Șieu în Școala de Vară?

Vânzătoarea: Normal.

Primul domn: Păi cum să nu, aia le-o plăcut la oameni, că le place dansu'. Și nu numa' din zona noastră din Ardeal. Din Banat, din Oltenia…

Al doilea domn: Păi acuma ce? Tema la castel e folcloru'?

Vânzătoarea: La castel bineînțeles că tematica nu e legată de muzica și dansu' popular sau așa, da' ar atrage adulții de vârstă mijlocie și pensionarii din sat.

Primul domn: Și seara să fie muzică ușoară. Și vezi tu cum vine lumea...

Cei trei încep să dezbată până în punctul în care dialogul devine de neînțeles pe înregistrare.

Primul domn: Na, oamenii vor muzică tradițională, nu rock…

Vânzătoarea: Săptămâna aia în care or fost zilele castelului – or fost vineri și sâmbătă – și duminica s-ar fi propus, din câte am înțeles eu, să fie muzică populară. Da' nu știu ce s-a întâmplat, că duminică n-a mai fost nimic.

Al doilea domn: Păi nu, că Castelu' zice că e muzică de aia antică, de demult și nu le place.

Al doilea domn iese.

Primul domn: În orice caz, dacă o să faceți cu muzică populară în timpu' zilei sau după-masa, seara să fie joc și după aia muzică ușoară, normal că o să fie mult mai multă lume. Na, mă duc și eu. Săru-mâna.

Iese și al doilea domn.

Vânzătoarea: Na, pentru copii, deja e o chestie bună, că pe timp de vară îs ocupați cu ceva. Na, Teo, fata mea, care o făcut voluntariat în vară la voi, era obosită seara, da' zicea că așa i-o plăcut.

Interviatoarea: În Școala de Vară ați simțit că primește satul ceva? Că se întoarce ceva înspre voi de la castel?

Vânzătoarea: Da.

Interviatoarea: Ce v-a rămas în minte, sau despre ce a vorbit lumea după?

Vânzătoarea: A fost lăudată mult seara în care s-a dansat. Chiar or fost

femei în sat care or zis că dacă se face și la anu', dansează și ele, fac și ele gogoși. Deci chiar o fost fain. Vă zic, care o fost atunci la castel, s-o distrat.

Interviatoarea: Ce credeți că i-ar putea face pe săteni să simtă că acest castel e și al lor?

Vânzătoarea: Nici nu știu ce să vă răspund. Acum vârstnicii îs na, peste 70 de ani, nu știu sincer ce activitatea i-ar putea interesa. Ei nu prea ies oricum, așa îs obișnuiți acum. Acum 20 de ani, în fiecare an de Sfântul Mihail și Gavril era praznicu' la Posmuș. Aveau joc la cămin. Venea tătă lumea, era distracție. Acum, de vreo doi ani, or făcut niște băieți joc, or adus un solist, or făcut de la 6 după-masa, până pe la vreo 12 o fost muzică populară. După 12 le-o făcut la tineri discotecă. Deci o fost super, da' nu vin. Nu știu de ce, ăștia bătrâni nu vin. Nu știu ce i-ar putea atrage. Na, și aduții îs prinși cu treabă, majoritatea îs angajați. Acuma, în primăvară, o să plece mulți în Germania, că pleacă pe sezon câte 3-4 luni și se întorc în august. Acuma în aprilie o să plece vreo 30 și 30 îi mult, că nu știu dacă mai suntem 400 de oameni în sat.

Interviatoarea: Simțiți că există în continuare o separare între săteni și castel?

Intră un domn în magazin.

Vânzătoarea: Da, cumva da. V-am zis, unii n-or fost nici la inaugurare. Pai da' și duminica dacă îi cald poți să faci o plimbare până la castel. Sunt mulți din Șieu sau din Șieuț care vin în fiecare duminică să își cumpere o cafea, să admire peisaju', numai așa, la plimbare. Da' de la noi din sat nu se duc, vă spun.

Interviatoarea: Păi și dacă lumea nu merge, cine să se bucure de pe urma castelului?

Domnul: Doamnă dragă, la asta nimeni nu vă poate răspunde.

Vânzătoarea: Nu știu cine să zic așa, că beneficiază. Nici măcar oamenii de la castel, că e greu, taxele îs mari…

Domnul: Na, poate Consiliu' Județean că o fost proiectu' lor și o ieșit. Sau muzeu' din Bistrița, că acum toate sălile acolo la castel îs muzeu, sunt exponate, n-ați fost?

Interviatoarea: Am fost, am fost. Și spuneți-mi, vă-ntreb și pe dumneavoastră: simțiți vreo diferență de când s-a renovat castelul? Se schimbă dinamica din sat? Economia locului?

Domnul: Nu.

Vânzătoarea: Păi cum nu, mă? Că vin toată ziua oameni pe aici.

Domnul: Păi așa când mai îi câte un festival.

Vânzătoarea: Cum mă, că vin pe Via Translivanica zilnic oameni. Mai ales vara.

Interviatoarea: Și vin pe la magazin?

Domnul iese.

Vânzătoarea: Vin, își iau bere, apă, înghețată. Vara avem bere la dozator. În primu' an nu or fost chiar așa mulți, da' anu ăsta chiar o fost. Adică nu câștigăm foarte mult, da' per total cred că îi bine că vin. Adică în timp, cred că o să vină tot mai mulți.

6 martie 2024, Posmuș

PROGRAM **ȘCOALA DE VARĂ CASTEL VIU** 2023

LUNI — 24 IULIE

11:30 Sosire grup și invitați / Cazare invitați / Pens. La Nucu Șieu, Beatrice, Posmuș, localnici
12:00 Vizită Castelul Teleki și domeniu / Castel Teleki
13:00 – 14:30 Pauză de masă / La cort
14:30 Welcoming de la organizatori / Jocuri de cunoaștere a grupului cu Sorana Eșanu / Amfieatru, curte
17:00 Întâlnire cu Alexandru Gavrilaș, directorul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud și Florin Moldovan, Administratorul Județului Bistrița-Năsăud / Sala de conferințe
19:00 Masă și voie bună / La cort

MARȚI — 25 IULIE

9:00 – **11:00** Atelier de teatru / de film. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
11:15 – **13:15** Atelier de film / de teatru. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
13:15 – **14.30** Pauză de masă / La cort
15:00 –**18:00** *Posmuș și familia Teleki,* Ludvig Daniella (HU)*;* *Evadare din realitate. Despre grafica fantastică a contelui Ernő Teleki.*, Szücs György (HU) / Sala de conferințe
19:00 Masă și voie bună / La cort
20:30 Cineva / Cinema la Castel _ Proiecție film *Vulpoiul cel mare şi rău şi alte poveşti,* Patrick Imbert, Benjamin Renner / Sala de conferințe

MIERCURI — 26 IULIE

09:00 – **11:00** Atelier de teatru. Atelier de film / de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
11:15 –**13:15** Atelier de film / de teatru. / Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
13:15 – **14.30** Pauză de masă / La cort
15:00 – **18:00** *De la roșii până la nuci: natură și cultură în satul Posmuș.* Plimbare în natură / Ágota Ábrán, antropolog de mediu / Sala de conferințe
19:00 Masă și voie bună / La cort
20:30 Cineva / Cinema la Castel _ Proiecție film *Cai sălbatici,* Dan Curean / Sala de conferințe

JOI — 27 IULIE

09:00 –11:00 Atelier de teatru /de film. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
11:15 –13:15 Atelier de film / de teatru. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
13:15 –14:30 Pauză de masă / La cort
15:00 –18:00 *Patrimoniu și viață bună la sat. Cum deschizi un Punct gastronomic ?* Oana Turdean, Petrus Italus Trust; Maria Bidian / Sala de conferințe
19:30 Masă și voie bună / La cort
20:30 *Noi din Posmuș, noi în Posmuș*, seară cu muzică, dans și voie bună _ Ban Kalman, Angel Urs & Călin Dumitrean _Ansamblul Măgura Șieului / Castel Teleki

VINERI — 28 IULIE

09:00 –11:00 Atelier de teatru /de film. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
11:15 –13:15 Atelier de film /de teatru. Atelier de teatru cu seniori _ Sorana Eșanu & Anda Drăgan; Daniel Iftene; Andreea Iacob / Castel Teleki
13:15 –14:30 Pauză de masă / La cort
15:00 *Viața culturală bistrițeană.* Harta actorilor culturali cu Gavril Țărmure, Director Centrul cultural municipal Liviu Rebreanu / Sala de conferințe
16:30 *Artă, participare și transdisciplinaritate* cu Maria Drăghici, artist și cercetător UNATC în practici comunitare / Sala de conferințe
19:00 Masă și voie bună / La cort
20:00 –21:00 Întâlnire de grup *Scoală de vară* _ Echipa de organizare / Castel Teleki

SÂMBĂTĂ — 29 IULIE

09:00 Repețiții și pregătiri pentru prezentările finale / Amfiteatru
13:15 Sala de conferințe
13:15 14:30 Pauză de masă / La cort
15:00 18:00 *Castelul Teleki: Strategie județeană, comunitate locală și erori convenționale în mobilizarea economică a patrimoniului istoric.* / Masă de dialog cu părțile implicate. _ Cornel Ban, Copenhagen Bussines School / domeniul Teleki
19:00 Masă și voie bună în fiecare zi / La cort
20:30 Cineva / Cinema la Castel **-** Proiecție film *Antoinette, un iubit și un măgar*, Caroline Vignal / Sala de conferințe

DUMINICĂ — 30 IULIE

11:00 *Wrap-up*, pregătirea concluziilor și a pașilor următori
13:15 14:30 Pauză de masă / La cort
16:00 18:00 Repetiții_Șnur /Amfiteatru
19:00 Prezentarea publică a rezultatelor atelierelor de teatru și film / Amfiteatru

LUNI 31 —IULIE

11:00 Plecare studenti și invitați
11.30 Ședinta de *feed-back*
13:15 14:30 Pauză de masă
15:00 Întâlnire cu partenerii locali pentru f*eed-back* / Castel Teleki_Bistrița
19:00 Plecare echipă

ECHIPA PROIECTULUI

Coordonator artistic: MIKI BRANIȘTE
Coordonator proiect: IVONA VÎSTRAȘ
Coordonator cercetare: LAVINIA COCIUBEI
Coordonator comunicare: ADINA PAȘCA
Coordonator financiar: SIMINA CORLAT
Asistent de proiect: JASMINA CLOȘCĂ
Asistent de comunicare: CRISTINA CRUDU și OANA TURDEAN
Monitorizarea procesului de intervenție comunitară / forma grafică a proiectului: MARIA DRĂGHICI
Cercetători: ÁBRÁN ÁGOTA, LAVINIA COCIUBEI, LUDVIG DANIELLA, GELA NEAMȚU, OANA MATEESCU, SIMION POP
Coordonator ateliere-teatru: ANDREEA IACOB
Traineri teatru: ANDA DRĂGAN și SORANA EȘANU
Coordonator atelier-film: DANIEL IFTENE
Asistență tehnică: GABRIEL MOCANU și DAVID CONDREA
Artiști invitați: CRISTINA DAVID, RĂZVAN ANTON, ALEXANDRA MEREUȚI, SEBASTIAN DANCIU, EMMA PEDESTRU
Atelier de pedagogie teatrală: IULIA URSA
Documentarea vizuală: PATRICIA MARINA TOMA, MARIA DRĂGHICI
Fotografie de teren: AYHAM ABBAS
Traducere: CZYRJAK ÁRPÁD, ADORJÁNI PANNA
Echipa Castel Teleki: ALEXANDRU GAVRILAȘ, NELU ȘOMEȘAN, RAFILA UILEAN, TRAIAN NEȚAN, VIRGIL UILEAN

Mulțumiri speciale

Consiliul Județean Bistrița-Năsăud; Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud; Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Teatru și Film; Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică "I. L. Caragiale", București; Școala Șieu; Primăria Șieu; Institutul Francez; Asociația Mocănița Transilvaniei; elevelor voluntare pentru *Castel Viu* și nu în ultimul rând, locuitorilor generoși din Posmuș.

LECTURĂ

/

MONUMENTE

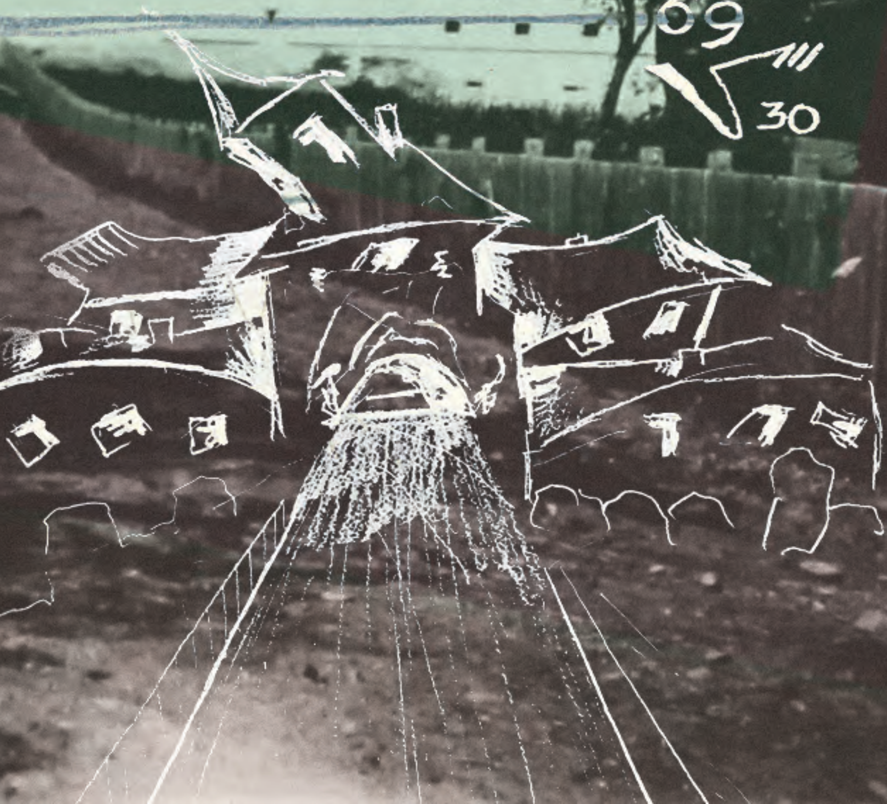

paszmos
69
III
30

AMBULANȚA PENTRU MONUMENTE
MÔNU MEN TUM
ASOCIAȚIA MONUMENTUM
PETRUS ITALUS TRUST

Viziune Posmus 2033-2043

ziune Posmus 2033-2043

RIZA: Posmusul devine un Viscri/Remetea pentru turismul climatic pe
asura accentuarii fenomenului valurilor de caldura de tip Cerberus: toate
adirile noi sunt avizate de o comisie mixta administratie-societate civila
ecializata pe sinteza intre arhitectura ecologica moderna si arhitectura
ernaculara; vechea scoala si extensia sa devin spatiu experimental de
zare cu climatizare ecologica; parcul dendrologic de 11 hectare devine o
alitate

RGANICUM: lantul alimentar scurt in Posmus, Sieu, Mon bazat pe
ontracte ferme cu zeci de producatori locali care revitaliz produse si
odiversitate locala; de la punctul gastronomic Posmus adina de
irodenii ardelene uitate isi trage seva scoala gastronom
ansilvana, noul trend eco-gastronomic sustenabil din E ntrala
are face furori

Futapest gyerekekért

T Klub, az egyik legnagyobb hagyomá-
ező, tömegsportot szervez
kult meg
a sok segí
otthont a
versenye
ezer emb
terveink
évadzáró
beszélt a
otagnak.
mondta, hogy az iden a

yen Sim
lent mintegy
yári verseny
PEST viada
mény rés

Dragă Ade, te sal-
ut♡ Abia aștept

Castelul Teleki-

Cicoare *Cichorium intybus*

jud. Bistrița-Năsăud

România

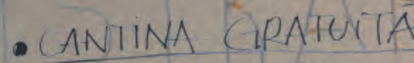

FRIDAY

ATE
DE
D.I.Y.
MAKE

PARK DE DISTRA

RADIO

CASTEL

160

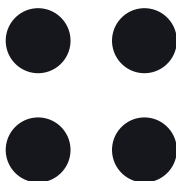

Bun de tipar: iunie 2024

Editura Presa Universitară Clujeană
Strada B.P. Hasdeu nr. 51, 400371, Cluj-Napoca, Cluj, România
+40 744 687 884; +40 264 597401; +40 264 405300 / 6451
www.editura.ubbcluj.ro

COMPLEXUL MUZEAL
BISTRIȚA-NĂSĂUD

CONSILIUL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂSĂUD

FACULTATEA
DE TEATRU
ȘI FILM

PRIMĂRIA
COMUNEI
ȘIEU

ȘCOALA
GIMNAZIALĂ
ȘIEU

PNRR. Finanțat de Uniunea Europeană – UrmătoareaGenerațieUE, ***Infrastructuri cultural-comunitare. Castele vii în Transilvania rurală,*** Presa Universitară Clujeană, iunie, 2024. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

Asociația Petrus Italus Trust – alianța pentru patrimoniul Bistrițean
Str. Gheorghe Șincai, nr. 5, Bistrița, România
https://www.petrusitalus.com/

https://mfe.gov.ro/pnrr/ https://www.facebook.com/PNRROficial/
Material distribuit gratuit.

ISBN: 978-606-37-2228-8